

LJUBLJANSKI ZVON

LETNIK XLVI
1 * 9 * 2 * 6
ŠT 1

Vsebina zvezka za mesec januar:

1. Pavel Golia: Pesmi: Kanarček in poet. — Marija v polju. — Manifest.	1
2. Juš Kozak: Šentpeter. (Dalje prihodnjič.)	4
3. Janko Lavrin: Tolstoj in Nietzsche.	23
4. Lirika	
Ivan Cankar: V spominsko knjigo	38
Fran Eller: Ob enajsti uri	39
Ivo Peruzzi: Sestri	39
5. K. Dobida: Razstava portretnega slikarstva na Slovenskem.	40
6. Dr. Niko Zupanič: Prvi pojav Antov v zgodovini.	49
7. Srečko Kosovel: V kavarni	52
8. France Bevk: Beg pred senco. (Dalje prihodnjič.)	53
9. Književna poročila	63
Slovenska dela: Rad. Peterlin-Petruška, Znamenje (Fran Albrecht). — Ksaver Meško, Listki (Pavel Karlin). — Anton Vadnjal, Otoški postržek (A. Debeljak). — Slovenske debatno ali komorno pismo v minuli 60letni dobi. (Konec prihodnjič. — R. Binter). — Srbohrvatska dela: Prof. St. Stanojevič, Narodna enciklopedija srbsko-hrvatsko-slovenačka (Dr. A. Budal).	
10. Kronika	70
Domači pregled: Umetnostna razstava bratov Kraljev (K. Dobida). — Koncerti (France Marolt). — Inozemski pregled: Dostojevskij o dramatiziranju svojih romanov (F. A.). — Aleksej Tolstoj o sodobnem ruskem slovstvu (F. A.).	

LJUBLJANSKI ZVON

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta 60 Din, za četrto leta 30 Din, za inozemstvo 140 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Na reklamacije se pošlje reklamirana številka brezplačno le tedaj, če se je ista reklamirala najkasneje en mesec po njenem izidu. Za poznejše reklamacije se mora reklamirana številka plačati.

Urejuje: FRAN ALBRECHT.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravništvo: Prešernova ulica št. 54.

Izdaja «Tiskovna zadruga», r. z. z o. z. v Ljubljani (Fran Šarabon).

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani (Miroslav Ambrožič).

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

Pavel Golia / Pesmi

Kanarček in poet

Ko me pozoveš v paradiž,
brez ceremonij sprejmi me, Gospod!
Prenašal skromno sem svoj težki križ,
naj bo brez pompa k Tebi moja pot.
Dobroto razodeni mi — nič več,
da v Njej zrealim nemoč svojo grešno.
Častilec Njen sem vedno bil goreč,
udejstvoval pa sem se brezuspešno.

Sprejmi me kot ponižnega poeta,
ki slave ne, marveč le Tebe išče,
in po hodnikih, kjer nihče ne šeta,
popelji me v nebeško bivališče.
Tam tesno, tesno kamrico mi daj
nekje v podstrešju, v steni nekaj špranj,
da skóz nje Tebe zrl bom noč in dan,
saj za razkošje ni mi in sijaj.

In sam naj bom, da svoje misli zberem
ter se v popolnost Tvojo poglobim,
da dušo madežev operem.
Naj Tvoj vratar, prejasni Kerubim,
zlasti prijateljev ne pušča k meni,
če bi kateri izmed njih zveličan bil.
Prijateljstva, Gospod, sem se navžil —
Nič več. Samo, kot prosim te, ukreni.

Če pa kanarček moj takrat med onimi
se najde, ki kot jaž so šli k Začetki,
veliko radost, o Gospod, nakloni mi!
Naj v moji kamrici bo v zlati kletki,
da bova jaz in moj kanarček plahi,
zamaknjena pobožno v svetle špranje,

sledé za Tvojimi božanskimi razmahi,
deležna skupaj milosti brezdanje.

In ko nagledava se, o Gospod,
kako Dobrota Tvoja neminljiva
žari v lepota večnih vsepovsod,
porečem tičku drobnemu: »Začniva!«
In iz hvaležnih grudi se izlije
zahvalen spev, ki ni ga čul še svet,
dva skromna mojstra tihe melodije
se oddolžita Ti: kanarček in poet.

Marija v polju

Marija Sedem žalosti v kapeli sred poljá sedi.	če pribeži do njenih nog plač zanemarjenih otrok,
In krvavi iz sedmih ran Marija v polju noč in dan.	preganjanih sirot in vseh, ki so v teh bežnih zemskih dneh
Krog nje vse poje, vse cvetè, prav sama radost nosi se	deležni le darov gorjá, krog njenih usten zaigra
do krvavečega srcá, — Marija se ne nasmehlja.	bolestno tolažeč nasmeh. In v tožnih vname se očeh
Če ji pa varano deklè zaupno svojo grud odprè,	tako neskončno blag izraz, da vse umolkne tisti čas

in da vso dolgo noč poljé
pretaka biserne solzé.

Manifest

Poetu Tinu Ujeviću.

Kako se, daleč od vsakdanjih muk,
razpašnim bližava idolom,
ko z nikotino - kofeino - alkoholom
po fantazijah brodiva, moj drug.

O polnoči, ob eni se razmakne dalja — —
Glej, tu sta najini kraljestvi dedni!
Med himnami, ovacijami neprestanimi
se dva šaljiva, dobrodušna kralja

radujeva s podložniki pokorno vdanimi.
 A kje tovariši so naši, bedni?
 Tam zadaj — mračni, kot nikoli tega.
 Oba sta bratska naroda, prevzvišeni kolega,
 potrebna dima in pijače,
 vsa množica stotisočglava
 tako obupno trezno v naju bulji — —
 Kaj pravite?
 Privatni sta šatuli
 že tudi prazni? Ni drugače
 kot da nemudoma izdava

K r a l j e v s k i m a n i f e s t.

Popotniki svobodnih cest,
 vrtnarji bajk, pastirji sanj,
 ki solčnih duš ne skrunite si z delom,
 odslej hodili boste pit in jest
 vsak dan.
 Poslala sva ukaz gostilnam in hotelom,
 naj dajejo vam brez plačila
 najžlahtnejše pijače in jedila.
 Ukazu priložen kraljevski je ukrep,
 da gost dobi s seboj i nekaj gotovine,
 če le z legitimacijo dokaže
 brezmadežnost duha, srca vrline.
 Legitimacija — je prazen žep.

Dalje razglašava Prevzvišena Vladarja!
 Kdor mnogo dela, manje troši,
 prihrani — robe ali pa denarja;
 kdor hodi spat, ko spat gredo kokoši,
 prihrani — ker je pustež in stiskač;
 prihranke naj dobijo postopači,
 cigani, blodnice brez rent in plač
 in kar še temu plemstvu se enači.
 A vsakemu poetu siromaku,
 ki gleda tajne in uganke
 naših poskočnih dni skozi očala glada,
 naj mesečno po zlatem tisočaku
 izplačajo vse dobre in solidne banke,
 seveda — iz rezervnega zaklada.

Kdor izvršitvi teh ukazov se protivi,
 naj ga zadene —
 ne krogla, te boje se mase,
 a je prelahka kazen zanje,
 temveč — kraljevsko Najino zaničevanje
 za večne čase.

Tako! Podpisano! ŠeVi, Kraljevsko Veličanstvo!
 In hitro, čas beži. Čez eno uro, dve,
 razkronana, vsak v svoje pojdeva prognanstvo,
 v mučilnico najobičajnejšega dne.

Juš Kozak / Šentpeter

Poslednja pridiga

Zeba se je preselila k Mariji. V tem poletju je starka pešala. Večkrat je tožila: «Tako malo vidim, da ti komaj denar preštejem. Oči sem izjokala.» Marija se je bala zanjo in ji branila delati. Toda trdovratno ji je odgovarjala Zeba: «Ne bo bolje, dokler ne preživim sramote, ki jo danes še vsi tajimo.»

Rožman je po Matijini smrti pogosto zahajal v hišo ter poslušal kramljanje pozno v noč. Kakor je bil v prejšnjih časih zgovoren in radodaren z vedrimi besedami, tako ga je zdaj trla čudna molčečnost. Nekoč ga je Marija v strahu vprašala, kaj mu leži na srcu. Nekam odsotno jo je pogledal: «Človek sluti, Marija! Ure se mi iztekajo. Zdi se mi, da me kliče Matija. Verjemite mi, da čez leto me ne bo med vami.»

Ko je Marija te besede povedala Zebi, se je starka vznejevoljila: «Kaj naj bi potem jaz rekla? Kadar pride, pride.»

V teh skupnih pomenkih ni nikoli nihče omenil Aze. Zanje je navidezno umrla. Živela je le v pogledih, globoko v srcu. Enkrat se je Zeba izpozabila. «Bogve, kaj je ono obsedlo?»

«Koga?» je vprašal Luka.

«Saj veš!»

Takoj je zopet molčanje izbrisalo spomin.

Pred Vsemi svetimi je prišel Strehar. Vsi so se ga ustrašili, čeprav so vedeli, da ne morejo več odlašati.

Zavladal je dušeci molk, pritajeni vzdihji so izražali bolešt.

«Kaj hočemo?» je izpregovoril naposled Strehar. «Po praznikih bo dražba.»

«Zeba se je razsrdila: »Eh, ti jeziki me jeze, komaj jih krote!«
«Marsikaj smo že prenesli, ne bo prvič, ne zadnjič!« je zavrnila Marija.

«Nič ne rečem, ampak tistih trideset goldinarjev me jezi, ki jih je pograbil ta potuha Svedračeva!«

Župnik se je vmešal: »Matija je že vedel, zakaj jih je zapisal.«

«Pravijo, da ga je par dni pred smrtjo zvečer pri Pacu iskal,« je opomnil Luka, »kaj sta imela, tega menda ne bo nihče zvedel. Svedrač še meni noče povedati, čeprav sem ga na vse načine izkušal.«

«Saj! Je že gotovo pošte prenašal,« se je srdila Zeba.

Strehar je bil mož kratkega pomenka. Videl je, da se vsi izmikajo. »Pustimo to, prišel sem, da bi skupaj premislili.«

«Kupi ti, Marija,« je prosila Zeba.

«Teta, to ni bila njegova volja. Nočem. Preveč je bridkosti v tistih zidovih.« Čez čas je pristavila: »Tudi če bi hotela, ne zmorem, saj veste, kako je.«

«Prošimo Ceninega. Bo vendar Cunjarjevim ostalo.»

«Kje bi vzel? Komaj se je postavil na lastne noge!« je siknil Luka.

«Tak v tuje roke, v tuje?» Zeba je povesila glavo ter sklenila roke v naročje. »Zopet Cunjarjevo posestvo v tuje roke. Moj Bog! In to vse zaradi...«

«Molči, Zeba,« je zarohnel Luka.

«Seveda, tebi je vseeno, tebi, ki si spihal svoje. Ampak taka častita hiša.»

Marija jo je tolažila. »Ne tarnaj, tetka. Cele noči sem pre-mišljevala, ne gre drugače.«

«Pa naj vzame on, da bi le dražbe ne bilo.» Zeba se je ozrla v Streharja.

«Posestva imam dovolj, denarja ne. Veliko sem prezidal, drugače bi se ne pomišljal, pa samo zaradi vas.»

«Oh, tega ne prenesem. Tam, kjer je hodil Matija, kdove, kdo se bo repenčil?»

«Jaz mislim, da bo kupil Hrastar.»

Zeba je umolknila, kajti Hrastar je bil dober Matijin prijatelj.

Pozno v noč so vstali in Strehar jim je obljubil, da bo še enkrat govoril s Hrastarjem ter opravil vse obveznosti.

Tistega dne, ko je bilo napovedano, se je Zeba navsezgodaj poslovila. »Mene ne bo pri pogrebu!«

«Kam pojdeš?» je vprašala Marija, sama vsa blede. Zeba ni odgovorila.

Odšla je, povešajoča glavo.

Pred poldnem se je pričelo.

Godeževka je sedela poleg Andreja. «Ne pogledam te več, če prideš domov brez Zamejčevine. Da bo Marija videla, kaj si ti!»

Andrej se je nekoliko obotavljal: «Vsi bodo po meni, radi jih imajo. Mogoče pojde previsoko?»

«Nič ne de. Naša mora biti, pa je. To podrtijo prodava in se naseliva v njihovi vrsti.»

Andreju je zablestelo v očeh. «Ne odneham!» je siknil.

«Zamejec se bo obračal v grobu, če bo zvedel, da si se ti naselil tam, odkoder te je sovražil.»

«Ha, ha, dan maščevanja je prišel. Še brno so najprej obrnili v njegova vrata.»

«Zato sem rekla,» je pohlepno govorila ona, «tudi, če moram takoj prosjati, najino bo! Potem bo tudi Marija odzdravila. Kakšne oči bo delal dolgin?» Ozrla se je skozi okno. «Prihajajo. Počakaj, da se vsi zbero. Poglej, Strehar prihaja s Hrastarjem.»

«E, Strehar ne bo kupil.»

«Kdo sta tista dva?»

«Tomaževca. Krčmar in njegov sin.»

«Ti so nevarni!»

«Beži! Najbolj zopern je Hrastar. Bi rad iz Kravje doline!»

«Poglej, trije iz mesta. Le glej, Andrej!»

«Zdaj grem! Naše bo!»

Ošabno je stopil Andrej na prag. Ozrl se je po Hostarjevi hiši, kjer je bilo vse mrtvo za okni. Dvakrat se je prestopil in je bil čez cesto. Godeževka se je postavila za zavese in jih le toliko odgrnila, da so imele prežeče oči prost pogled. Večkrat je potem stopila pred ogledalo, se počesala, zavrtela, da se je videla od vseh strani.

Strehar se je ozrl v Andreja z neprijaznim očesom.

«Boš ti tudi?»

«Kaj še? Bomo videli!» se je porogljivo smejal Andrej. «Sosed sem. Podkurim, da bodo otroci več dobili.»

«Tako?» je menil Strehar, takoj je vedel, pri čem je.

Hrastar je bil že v ognju. Boril se je s Tomaževci. Andrej je hodil po dvorišču in ogledoval.

Župnik se je za hip ozrl, kako gre. Pohitel je nato k Mariji, ki je sedela z Luko v kuhinji.

«Andrej je tam,» je izpregovoril žalostno, «zlobne namere ima.»

Oba hkrati sta vzkliknila: «Andrej!» Marija pa je zašepetala: «Jezus!»

«Hrastar se drži,» je pričel Svedrač, «nič ne bo hudega. Tomačevca sta popustila in kupila konja.»

«Pojdi nazaj!» je zapovedal Luka.

Poldne je zvonilo, župnik je celo pozabil moliti. Sam pri sebi je šepetal: «Večni, se mar res izpolnjuje Jergelčeva kletev?»

Godeževka je postala tako nemirna, da je prihitela na prag. Škofička je šla mimo hiše.

«Prodajajo!»

«A, tam! Že prav! Bog jih je udaril za napuh in grehe!»

Godeževka je skrivnostno pomignila Škofički.

Ko sta stali v veži, se je ženska razjezila: «Naš župnik je kuhan in pečen tam. Kakšno hvalo mu je pel na grobu, temu samopašniku. Kar videti jih ne morem, teh Zamejčevih!»

Ona ji je požugala s prstom. «Škofička, mene si hotela s kamenjem.»

«Mamka, to je bila zmota. Oh, ko bi bila vedela, da boste taka dobrotnica naši bratovščini! Zdaj pa ne morem drugače, povsod pripovedujem, blaga žena, boljše ni mogel dobiti!»

«Eh, Škofička, bog veliko odpusti, da bi ljudje vsaj malo.» Z resnim obrazom jo je povabila v kaščo. Ko je ženska zopet stopila na cesto, se je zadovoljno smehljala in stiskala pod pazduho lonec masti.

Godeževka pa je stopila zopet v sobo, se naslonila na okno in srce ji je tako bilo, da ga je čutila pod grudi.

Svedrač se je vrnil k Mariji: «Ta čas bo konec. Trdo so vili. Hrastar je dobil. Mestni so se vmešali. Ko je drugič izklical, je Strehar pregovoril mestne!»

Luka je vstal in čakal pri kuhinjskem oknu. Nikogar ni videl. V srcu so mu pričele vstajati zle slutnje.

«Vraga, kako, da jih ni. Strehar bi bil že davno tu!»

«Čudno?» je pripomnil Svedrač.

Tedaj je pristopila Marija in se naslonila na Luko: «Jezus, stric, če bi oni?»

Luka je mračno pogledal predse. «Se je vpisal?»

«Vpisal se je. To je tudi vse. Za zdrabo!»

Pri Zamejčevih pa se je pred tretjim oklicem oglasil Andrej.

«Hudič!» je siknil Hrastar Streharju.

Sedaj sta tudi mestna še enkrat poizkusila. Andrej se je naslanjal na lipo in porogljivo dražil.

Hrastar je pristopil k njemu: «Andrej, bodi pameten. Saj nisi sam na svetu.»

«Kupil bom!» je oni prezirljivo odgovoril.

«Ne nori!»

«No, le daj, bomo videli.»

«Te ni sram?»

«Sram? Ker imam denar?»

«Pa požri!» Z zaničevanjem je Hrastar odstopil in se podal k vratom.

Strehar ga je ustavil: «Hrastar, tak dajte, ne odnehajte. Če nimate vsega, vam posodim!»

«S to umazano dušo se ne bom tepel.»

Klicar je bil pred tretjim in zadnjim pozivom. Strehar je prebledel. Pomežiknil je možem. Zategnili so. Zaman, nihče se ni oglasil.

Andrej je postal gospodar Zamejčeve hiše. Strehar se je molče okrenil in takoj je odšel k Hostarjevim.

Molče je sedel nasproti župniku. Za hip so vsi umolkni, kakor bi se bilo z njegovim prihodom vse razjasnilo. Celo Sve-drač je napel uho.

«Kupil je!»

Marija, stoječa pri oknu, je zadržala in polglasno zašepetala: «Tudi to je storil!»

Sočutno jo je pogledal Rožman.

Luka ni zinil besede. Le v očeh se mu je oglasila stara jeza. Molče so se razšli.

Ko je Andrej prihajal z Zamejčevega dvorišča, je ona hitro odgrnila okno. Videl jo je in se z desno roko bahato udaril na leva prsa.

Kri ji je udarila v lica. Andreju, smehljajočemu se, je zavrisnila nasproti: «Na glavo sva jim stopila!»

Zvečer je zvedela Zeba. Starka je kar usta odprla. Toliko, da se ji ni ustavilo srce. «No, zdaj je zasadil kremplje. Živega se je bal kot hudič križa, na mrtvega se je vrgel!»

Marija ni mogla zaspati. V brezdayno noč je zrla. «Ljubila sem ga, kako sem ga ljubila. Zakaj mi je to storil?»

Godeževka pa se ni mogla umiriti. Že drugo jutro je posadila Andreja za mizo: «Poslušaj me! Prebelila bova in prva veselica v predpustu bo na Zamejčevini!»

«Pri Godeževih, hočeš reči.»

«Ah, pusti me, Zamejčevina je in ostane, čeprav je najina. Z veselico se preseliva!»

«Dobro!» Andrej je še tisto dopoldne poklical mojstra ter mu izročil dela.

Veselica je bila naznanjena. Zopet so se odprla prednja vrata in znamenje je viselo nad njimi. Hiša je bila ozaljšana in, čeprav prebeljena, je nekam otožno zrla na cesto. Andrej se je že zjutraj razkazoval na vratih. Vabil je z desno in levo. Pušlec mu je obljubil, da pride s harmoniko. Svedrač pa ni hotel. Odkar je dobil dediščino, jo je zapravljajal s Kozavo pri Pacu ter ji mešal pamet. Tako se ga je oklenila, da ni mogla živeti brez njega.

Marijo je peklo v prsih. Luka je obstal pred njo: «Glej, Marija, kakor sem in bom živ, tega mu nikoli ne odpustim.»

«Stric, tudi mi smo že marsikomu kaj hudega prizadejali.»

Od Godeževih je udarjala harmonika. Luka je škrtal z zobmi: «Krst božji, zdaj mu pleše nad glavo. Fej!» Pograbil je suknjo in odšel k Pacu, kjer so se stisnili v kot: Kozava, Svedrač in on. Ženska je veselo natakala.

«Najlepše na svetu je med takimi zapitimi, kot sta vidva!»

Andreja pa je bolelo srce. Izmed povabljenih jih je prišlo malo. Ona je prezirljivo gledala na moža. «Slabo te spoštujejo!» ga je zasmehovala.

Kljubovalno je hodila med mizami. Razkazovala je zapeljive boke, kdor se ji je zdel zastaven in mlad, k temu se je nagnila, da je moral čutiti vročo, mlado ženo.

Le počasi so prihajali gostje. Proti večeru so se pričeli usipati nepovabljeni.

Andrej jih je spočetka odrival. A ona jih je posajala na prva mesta.

«Naj sedejo! Jaz sem vajena tudi takih gostov. Sem iz Rudnika. Samo, da bo hrušč in trušč!»

Mož je zelenel od ljubosumnosti. «Spet jo grabi satan!» je premišljal.

Pušlec se ni mogel več odpočiti. Lepo je prosil: «Strinja, star sem že in prsti me bole, ne morem!»

Ona pa se mu je smejala: «Le narahlo, narahlo, mene še bolj povžge!»

Izbrala si je lepega, mladega hlapca.

«Ti, ali si me že kdaj pogledal?» Opojno se mu je hahljala.
«Večkrat sem že gledal za vami, mamka!»

«Tak pojdi plesat! Sramežljivosti ne trpim. Sem, na nedrija položi roko.»

Sladko ga je gledala ter mu popravila desnico, da se je grela na grudih. Omamila jo je mlada strast.

Gostje so si pomenljivo mežikali, ko so jo gledali, kako pleše in se ji v kratkem krilu zvija telo.

Andrej je stiskal pesti.

«Jaz sem za vsako neumnost,» je zašepetala plesalcu. «Ko me izpustiš, me počakaj v veži!»

Mož je slišal. Kakor mačka je pazil, kdaj se bo izmuznila iz sobe. Pred vrati, kjer je nekoč prebivala Aza, jo je ujel.

«Kam?» je zarohnel.

«Tebi se blede!»

«Ženska, stoj.»

«Norec!»

Zgrabil jo je s silo ter pahnil v izbo. Ona ga je prezirljivo motrila.

«Kaj počneš?»

Tedaj mu je zapretila: «Ti, name je prepisano!»

Andreju je odpovedala pamet. Pod udarcem se je zgrudila na postelj. Nič ni gledal. Padalo je čez oči, po ramenih in prsih. Ječala je in se poizkušala rešiti. V onemogli jezi je stiskala zobe in se branila z rokami.

Ko je za trenutek prestal, je siknila: «Bij, le bij, še dobro dene. Prekleti, zdaj te bom šele goljufala!»

Še enkrat je zamahnil in vroča kri se ji je pocedila iz rane na obrazu.

Zavedel se je. Zaloputnil je za seboj vrata ter odšel k pivcem. Takoj so vsi vedeli, kaj se je zgodilo, kajti bil je bled in razmršen. Sedel je na stol in povetil roke. Topo je gledal predse, v srcu se mu je oglašal sram.

«Pijte in jejte,» je dejal mračno ter se podal v gornjo izbo, kamor se je zaprl do jutra. Niti misliti ni hotel, kako smešen je postal in kako je brez moči napram ženi. Stiskal je pesti, a ni vedel, komu so namenjene. Prvič v življenju je čutil nekaj, kakor bi se mu tla majala pod nogami.

Pri Pacu se je zvedelo še tisto noč: «Andrej je do krvi pretepel ženo, ker mu je na veselici zapeljevala hlapca!»

Luka se ni mogel premagati: «Še je bog pravičen!»

Svedrač pa je potuhnjeno objemal Kozavo: «Ti, moja zarja!»

Nejevoljno ga je odrinila: «Potem boš pa tepel!»

«He, he, midva sva se že unesla.»

«Gospod, ali bi mu zapisala tisto bajtico?»

«Kar zapiši, bolj kot ta, te ne bo imel nihče več rad,» se je smejal Luka.

«He, he, nič drugega nimam na svetu, kar mi je oče zapustil. Pa sem rekla, tistemu jo bom dala, ki me bo na stara leta malo spoštoval. In je tale prišel. Trideset goldinarjev je z menoj zapil. Toliko je že vredna.»

Drugi dan niso pri Hostarjevih niti z besedico omenili, kar se je zgodilo na veselici pri sosedu.

Luka je bil čemerin in pust ter je komaj pričakoval župnika. Ko sta stala sama zunaj v veži, ga je boječe prosil:

«Aleš pa hira, gospod župnik. Kmalu se mu bo skozi videlo.»

«Tako? Zakaj pa mi tega prej nisi povedal? Jutri stopim k njej, da bom videl, kaj počne z otrokom.

Žalostno je pristavil Luka: «Če ne bo prepozno. Meni se zdi, da ne bo nič s tem fantom.»

Aleš se je resnično izpremenil. Že poleti se je kradel z doma, kadar je le mogel. Vse popoldne je preležal kje na polju. Skrival se je po pšenici in dolge ure strmел v nebo. Gledal je, kako se ziblje klas na svetlo modrem nebu. Večkrat ga je uspavalo dihanje vetra nad poljem. Škofičke se je tako bal, da se ni oglasil, čeprav ga je klicala, in je vedel, kaj ga čaka. Vselej, kadar se je potepal, je moral brez večerje klečat v temno kamro poleg izbe. Proti večeru se je splazil do steze, po kateri je prihajal Luka. Nestrpno ga je pričakoval. Skrival je ljubil tega dolgega človeka, ki mu je prinašal piškotov, mesa in kruha. Rednica ga je zaman svarila pred njim ter mu obetala najhujše kazni. On pa je poznal le njega. Pred drugimi ljudmi je bežal in se bolj trešal pred njimi kot jih sovražil. Toda včasih ga je obšlo nekaj čudnega. ničesar se ni zavedal, v grlu mu je bilo suho, teman obroč mu je oklepal glavo. Tako je potem preležal več ur, ne da bi se ganil. Pozneje pa se je čutil silno trudnega.

Ko je nekega popoldneva zopet tičal med ajdo, se je nenadoma zalesketalo nad njim, modrina neba se je prelivala v bleščeči svetlobi. V blaznih vrtincih luči je vse izginilo. Krasota tega žarenja mu je posrkala poglede in v blestečih kolo-barjih se je prikazal čudovito lep obraz, tako mil in dober, kakor ga niti v cerkvi ni videl. Srce mu je utripalo, izžgane ustnice so drhte, roke so silile proti čarobnim močem. Ni se

zavedal, koliko časa je tako ležal. Predramil ga je jezni glas «Aleš» in ves poten se je potuhnil, da bi ga Škofička ne odkrila.

To je postala njegova najtišja skrivnost, o kateri tudi stricu Luku ni črnil besedice.

Naposled so poželi ajdo, zemlja se je pohladila, nikamor več se ni mogel skriti. Mrakovi so zgodaj zagrnili hiše, posedati je moral doma. Odnekod je prinesla Škofička strašno knjigo o grozotah pekla. Sleherni večer mu jo je razkazovala. Pred očmi so mu živeli odslej sami peklenški, z zavitimi repi in žarko rdečimi jeziki. Preživljal je prikazni, kako pečejo pred kosmatim Luciferjem žrtve, kako se zbadajo s trirožnimi vilicami in se uboge duše od silnih bolečin vijejo v gorečem olju. Ponoči so ga v sanjah obstopili, stegovali so vanj dolge kremplje, čul je ječati nesrečne grešnike in videl je tropo mrzlih kač, kako se spenjajo proti njegovemu telesu. Vedno nove in nove jerbase so prinašali predenj in v mastnih klobčičih so se vsipale na tla.

V groznih sanjskih mukah je planil pokonci, jokal od strahu in si mel oči, da bi se znebil ogabnih pošasti. Šele mrz, ki je bil v kuhinji občuten, mu je vrnil zavest. Kako silno je pogršel prijaznega obraza, ki bi ga odrešil tega trpljenja.

Škofička ga je svarila: «Vidiš, tako te bodo žgali in take muke boš prenašal, če boš grešil!»

«Kaj pa je greh?» je vpraševal nedolžno.

Ona mu je naštevala: «Če ne boš molil, če boš spal med rožnim vencem, mene ne ubogal, če boš poslušal tistega dolgina. Zamejčevega Luko!»

«Saj me ima rad!»

«Rad, rad. Ti ne veš, kaj je to. Po svetu hodijo živi zlodji, da pripravljajo ljudi za pekel. Njega že drže, zdaj bodo pa še tebe. Le vprašaj druge pobožne žene, pa ti bodo povedale, kar so že večkrat videle. Podnevi se ne vidi, ampak ponoči mu zrastejo rogovi, jaz sem jih že sama videla. Prekrižala sem se in bežala. Takoj za njim pa sta se plazila dva grda mačka in ta je zapodil za mano. Oh, kako sem tekla!»

Aleš ni mogel dolgo zaspati. Tako čudno mu je bilo pri srečanju, da je stric Luka tako hudoben človek. Škofički je moral verjeti, saj jo je večkrat videl z gospodom kaplanom, ki jo je zelo spoštoval.

Od tistega dne se je pričel bati pred Luko. Zdaj ni vedel za nobeno besedo, če ni greh in v duhu je trepetal, kaj bo vse

moral prestati. Svet se je zanj izpremenil. Kadar se je storila noč, je pričel drgetati.

Nekoč se je igral v kamri. Nenadoma se mu je zazdelo, da ga je nekdo pograbil za nogo. Pričel je divje kričati: Splazil se je do praga, a naprej ni mogel. Sapa mu je pohajala, s potnega čela so mu lile kaplje in ni se drznil ozreti. Šele Škofička ga je potegnila v kuhinjo.

«Vidiš, bog te je opominjal,» mu je zapretila ter opazovala z radostjo, kako mu gredo besede do srca.

Od tistega večera je pričel hujšati, posušil se je, da je kar v kopico zlezel.

«Taki otroci, kakršen si ti, ko sta ti oče in mati toliko grešila, morajo vse življenje delati pokoro!»

Aleš je premišljal, kaj pomenijo besede oče in mati. Nikoli se še ni tega zavedal. Tudi ta dva je gledal odslej le v prikazni pred strašnim Luciferjem.

Ko mu je zvečer narekovala: «Za grešno mater in brezbožnega očeta,» je sam dostavil: «In za strica Luko, da bi ga ne mučili v peklju.»

«Temu tudi molitev več ne pomaga,» je zagodrnjala ona. Aleš je bežal pred nepoznanim očetom.

Rožman jo je v resnici posvaril: «Knjigo z angeli mu pokaži in z otroci naj se izleta. Kaj pa počneš z njim?»

«Za dušo sem jaz odgovorna,» ga je zavrnila osorno.

Drugi dan zvečer, ko je potožil župniku, je čakal Luka skrit za zidom, kdaj pojde Škofička v cerkev.

Ko se je potem približal hiši, je našel vrata zaprta. «Prekleta ženska, kako ga zaklepa.» Poklical je: «Aleš!»

«Bežite!» se je odzval slaboten glas.

Luko je zazeblo. Pritisnil je na kljuko, pod močnimi rokami so se vrata vdala in odletela s truščem. Hitro je prižgal luč in ostrmel.

V kotu za ognjiščem se je tiščal otrok ter se branil pred njim z rokami in nogami.

«Ne... ne... ne,» je prihajalo jecljajoče iz grla. Luka je videl, da se trese kot šiba.

«Aleš, Aleš, kaj se bojiš?»

«Bežite!... Vi imate roge!» je kričal Aleš.

«Kaj?» je zarjovel Luka.

Fantu so pričele drgetati roke, oči so se zavrtele, nežno telesce je padlo vznak. Okrog ust so se mu pokazale bele pene. Tiho golčanje mu je prihajalo iz grla.

Luka je obstal kakor ukopan. Šele počasi je vedel, kaj se je zgodilo. «Božjast!» Planil je k ognjišču in stisnil otroka k sebi. Vrata je pustil odprta in je hitel v župnišče.

Rožman je čul ropot in je posvetil v vežo.

«Kaj pa ti, Luka? Kaj носиš?» mu je zaklical še v mračno vežo.

Oni ni ničesar odgovoril. Stopivši v sobo, je položil otroka na postelj in obupano zrl v Rožmana.

«Govori no, kaj pa je, Luka?»

«Pomagajte, božjast ga je!»

Župnik je med tem izprevidel že sam in otrok se je pod njegovimi rokami kmalu pričel zavedati.

«Tako ga je zmešala, da se je pred menoj, pred očetom tako prestrašil. Vpil je, da imam roge.»

Rožman je molče zrl v blede lica, jeza mu je švigala iz oči, na lice sta mu kanili dve solzi.

«Tja ga ne dam več in ga ne dam,» je kričal Luka.

«Tiho bodi, meni prepusti! Nocoj bo tu! Ti pojdi domov in molči!»

Navsezgodaj je prišla škofička.

«Oh, ko bi vedeli, kaj se je...» ga je ogovorila s sladkim glasom.

Tedaj se ni mogel Rožman več premagati. Zardel je in zakričal.

«Tebi bi še psa ne zaupal. Tam so vrata!»

«Gospod župnik!»

«Ven, pravim!»

Ko je izginila med vrati, se še dolgo ni mogel umiriti.

«To ni več vera, to je strup,» je govoril glasno. «To je najhujši meč, kar jih pozna vest.»

Potem je prijel Aleša za roko in ga z nežno skrbjo peljal k Hostarjevim.

«Marija, sprejmi siroto,» je prosil. «Enega boš že še izredila. Tvoje srce ga bo ozdravilo. Izmed mojih ovčic je ta revček najbolj nesrečen.»

Ona ga je posadila v naročje: «Ne bojte se, gospod župnik, kar pri nas naj ostane. Ne bo mu treba stradati.»

Pritisnila je otroka k sebi in ta se je ozrl vanjo z zaupljivim pogledom.

«Škofički sem ga dal v rejo, pa ga je zanemarila in obnorela.»

«Kako naj ga kličemo?»

Tedaj je Rožman v zadregi zardel. «Aleš, Aleš je. Drugega ti danes ne morem povedati.»

«Tudi dobro.»

A vsega ni mogel zatajiti: «Tiho bodi, Marija, nesrečna Mara mu je bila mati. Težko se je zanj pokorila.»

«Zjasov?» Čudna misel, rahla slutnja jo je prešinila. Takoj jo je zatrla, kakor bi je ne smela domisliti.

«Eh, rada ga bom imela, pa je!»

Rožman se je poslovil.

Vse radovednosti pa ni mogla zatreti. Večkrat je tajno pogledala otroka, ki je molče čepel poleg nje. Pričakovala je nestrpno, kdaj se povrne Luka. Lahno se je smehljala, ko je vstopil. S prodirajočim očesom ga je motrila, ko mu je pripovedovala o župniku.

Luka se je zatajeval, da ga ni mogla uganiti.

«Morda je vendarle res,» je šepetala, «povedal mi tako in tako ne bo.» Česar ni mogla razbrati pamet, ji je narekovalo čuvstvo. Kajti čutila je, da ga je s posebno ljubeznijo prižela na grudi.

«Naš župnik ima res čudno faro, kakor maček prenaša otroke,» je godrnjala Zeba. A kmalu nato je že vodila Aleša seboj po dvorišču in mu razkazovala živali. Fant, ki do sedaj še ni izpregovoril besede, je pričel starko izpraševati in ji odgovarjati.

«Neumna sem kot kokoš. V vse otroke sem zaverovana,» se je smejala starka nad seboj.

Prihodnji dan se je zopet oglasil Luka v župnišču.

V skrbah je izpraševal: «Kako mislite, mu bo ostalo? Pred menoj še vedno beži!»

«Če bi ti jaz vedel povedati? Pa če mu, se ne boj, dokler bo Marija živa!»

«Ampak, gospod župnik, skrivnost ostane med nama.»

«Kakor sem ti obljubil,» se je smejal Rožman.

Luka se je še obotavljal. Smehljaje je stiskal župniku roko: «Saj ne morem verjeti, da bova živela skupaj pod eno streho. Ko je ostal župnik sam, se mu je zmračilo lice in nemirno je hodil po sobi.

«V nedeljo jim vse povem!» je mrmral. Večkrat si je zatisnil oči, da bi se umiril, a že dolgo se mu niso misli tako mešale. Čutil je, kako močno mu bije srce, in bal se je, da bi ga kipenje v srcu ne potegnilo v vrtinec. On je hotel biti hladen in oster.

«Teh dreves nisem cepil v svoji fari.»

Ni se mogel ustaviti ob tej misli, obraz za obrazom se mu je prikazoval. Kakor bi se ravnokar zgodilo, tako jasno je razločeval obličji starega Jergelca ter njegovega sina. Kletev je bila poslednja beseda tega umirajočega rodu. Bledo Matijino obličje se je dvignilo. «Ti ubogi!» je šepetal župnik. Poleg trudne glave se je otožno smehljala lepa Aza, zavita v meglo.

Nadaljeval je pot po sobi: «To so trde usode!»

A komaj je izrekel besedo, v tem trenutku je gledal v tri nove obraze. Iz Rokovega so škrtali beli zobje, v Andrejevih očeh je plamtela jeza, med njima je stala Marija.

«Vate sem veroval. V tvojih pogledih sem ljubil bolečine, za katere ni bilo usmiljenja. Ah, če bi te bila vsaj moja beseda tolažila!»

Okrenil se je in zdelo se mu je prav tako, kakor bi stal pred mizo Luka z Alešem v naročju.

«Za tega sem prisegel, da bom skrbel zanj. Ti nesrečni sad. V življenje si ga obudil, meni si ga v roke položil.»

Že davno je odbilo poldne, on se še ni genil z mesta, kjer je stal.

«Kakor kri iz rane, tako mi morajo privreti besede! — O, Mojzes je pal pred gorečim grmom na tla in je bil tisti hip eno z Njim in z ljudstvom. Tudi jaz vem, da je, ki je, a nimam besede, da bi ga temu trpečemu ljudstvu razodel, da bi jim dal in razložil Njegove postave! O, če bi poznal Njegove večne zakone za svoje ubogo ljudstvo, — vstal bi in govoril, govoril, kri bi vrela iz srca in bi postala beseda.»

Ves dan ga je trpinčila misel: «Vera in ogenj! Za tiste pa, ki se ženijo, sejejo, žanjejo, rede otroke, ubijajo z besedo in roko, je le tolažba. Da, tolažba!» Na škofičko in njeno bratovščino je pomislil: «Kdor pa veruje, da se s tem razlikuje od drugih, zanj je vera sovraštvo ter gnev!»

Drugi dan ni zapustil župnišča. Molil je in prebiral Kristove besede.

«Meč si prinesel na svet, o Kriste, a kdo ga bo brusil?»

Nova misel se mu je utrnila: «Iz duha si se rodil, ni ti bilo treba spoznanja kot Mojzesu.»

Na nebu so že sijale zvezde. Stopil je k oknu in zdel se je sam sebi tako ubog, kakor bi mala mravlja gledala tja gori.

«O, Kriste, ti si se združil z Njim, ker si prelił svojo kri za Njegovo besedo. Kdor pa ni sleherni hip pripravljen dati življenje zanje, ta ne bo znal napojiti žejnih in lačnih.»

Dolgo v noč je molil in se sramoval zaradi svoje ničnosti. Sklenil je, da ne bo govoril. Ko pa je prišlo jutro, se je vendar odločil. Vzel je Evangelij v roke in se zatopil v priliko o vinogradu in delavcih.

Pred pridigo je bil tako nestrpen, da je komaj pričakoval ure.

Zunaj po cesti so farani vreli v cerkev. Fantje so postavali pred vrati. Zvon je vabil.

«Naj se zgodi, naj se zgodi!» je šepetal, ko je vstopil v žagrad. Umil si je znojne roke. Tedaj je zapel zvonček.

Hitro je hodil. Zaškipale so trhle deske. Prebral je evangelij in še enkrat zase ponovil zadnje besede: «Veliko jih je poklicanih, a malo izvoljenih.» In še v tem hipu ni vedel, kaj bo govoril.

Ozrl se je po cerkvi in ladji. Vse klopi polne, tam zadaj so se trli. Zagledal je Godeža in ženo. Pod prižnico je klečala Marija z Zebo. Sivolasi starci so sklanjali glave. Škofičkina bratovščina je sedela posebej in nekatere so se že ozirale vanj, zakaj molči.

V očeh, ki so plavale nad množico se je vneslo. Čudno ga je prešinilo:

«Moja fara, človek!» Zopet so ga zadeli pričakujoči pogledi.

Zganil se je in povzel s tako trpečim in v dušo segajočim glasom, kakor ga še niso čuli farani.

«Žene in možje! Vaši pradedje so sezidali to cerkev, da bi poslušali v njej božjo besedo. Tudi kri so prelivali zanjo. Če bi bila beseda, ki se je razodevala pod tem svodom, lažna, ne bi bila mogla dajati tolažbe v življenju. Vi sami veste, da brez nje niste mogli živeti. Nikoli vas nisem priganjal, nikoli pretil s kaznimi, da bi prihajali pred oltar. Sami, rade volje ste se zatekali sem po tolažbo, kadar vas je težilo življenje tam zunaj.

Verjemite mi, kakor so vam prijetne štiri domače stene, kjer ste z ženo in otroci eno, tako si je želel človek od nekdaj posvečenega doma. Vsaj enkrat v življenju hoče biti eno z drugimi, z vsemi enak pred Njim, ki ga sluti. Ne, človek bi brez posvečenega prostora ne mogel živeti.

Danes ste čuli priliko o vinogradniku in njegovi dobroti. Ostre so besede, da bodo prvi poslednji in poslednji prvi. Če ste prav razumeli, boste mirno zaupali v njegovo Milost.

Veličastna je Milost.

Ona je ogenj, ki gori nad zemljo. Žar tega ognja jemlje vid. Kje je človek, ki je prinesel njen plamen? Kdo je že videl središče teh plamenov, iz katerega lije v človeško srce ogenj? Zato smo malodušni, zavistni in nevedni.

Milost je Resnica.

Poznam vaše življenje. Od zore do mraka se pehate za posvebnimi blagri. Sejete, žanjete, redite družino. Sovražite se in ljubite, za pet pedi se šopirite, lažete, obrekujete, pijančujete, ubijate, da vam ne pretresa smrt več duše. Pozabljate, da ste ljudje, in vaših strasti bi se živali sramovale. Ne greste mimo soseda brez zle misli v srcu, v molitev pred oltarjem vežete hinavščino. Kadar rajate po veselicah, se ženite z bahatimi gostijami, kadar rasteta dom in blagostanje, takrat predajate v cerkvi svojo oholost. Za resnico vam ni! Pomislite pa, kako je bilo, ko je strašna smrt objela to cesto. Otroci so umirali v naročju, postavni gospodarji in gospodinje so ležali kot kup gnoja, hčeram, ki so bile vaš ponos, se niste drznili pogledati v mrtvo obličje, da bi se vam ne zmešala pamet. Popadali ste na kolena in glasno rjovel: Milosti, Milosti!

V nepojmljive temine ste gledali in preklinjali vse, kar vam je bilo sveto. Jaz sem molčal in vedel, da je le beseda Duha tista, ki vam lajša življenje in pot v smrt.

V besedi Duha se razodeva Milost.

Glejte, farani, ta beseda Duha je prebivala med vami v tem posvečenem prostoru. Hrepeneli ste k njej, ker je bila prosta vsakega maščevanja in sovraštva.

Farani, ona je, ki je. Je večna, kakor je Duh večen. V tisočeri prispodobah se odkriva človeškim srcem in očem. V njej je poslednja Milost, poslednja Resnica.

Gradili so ljudje hiše, mesta, ustanavljali so države. Vsega so se preobjedli. Po tleh so se trkljale ljudske in kraljeve glave. Niti država, niti hiše, niti mesta, ne zemlja ni mogla deliti ljudem tolažbe. Rušili so, dokler niso imeli od krvi ožganih rok. Ko je prišlo novo življenje, niso našli miru, ne veselja do dela, dokler ga jim ni dala beseda Duha.

Nikoli ni zahtevala oblasti nad svetom. Kdor pa je zahteval po oblasti na tej zemlji, ta mora vedeti, da je podoben človeku, ki zajema človeške duše v skledo. Veselil se bo svoje moči, dokler se skleda ne razbije.

Kdor je v njenem imenu stražil nad ljudmi, jih preganjal, da bi mu bili pokorni, ta je poizkušal gledati v božje račune.

Njegov greh je sodomski greh, ker je v bratovi, sestrini duši ubijal besedo Duha.

Farani, težko mi je, a moram vam povedati, kar sem se namenil. Med nami se ustanavlja bratovščina. V imenu Frančiška Asiškega, tega svetnika, ki ni živel od kruha in vode, ampak od prejasnega veselja nad stvarstvom. Tako globoko je pogledal vase, da je nekoč vzkliknil: «Jaz nočem o grehih drugih ničesar vedeti!» On je bil eden izmed tistih izvoljenih, ki jim je bilo dano živeti v plamenu. Ni umrl, izgorel je v ljubezni.

A kakšna je razlika med njim in bratovščino! Njeni udje so podlegli človeškim strastem, v njih sta se vnela napuh in sovraštvo, ne pa ljubezen.

On je blagoslavljal, ti sodijo.

On je prosil Milosti, ti preklinjajo.

On je bil eno z Njim, ti trepetajo v strahu.

On je odpuščal, ti groze s kaznimi na veke.

Gledal je v dušo, ti se zadovoljujejo z zunanjimi znaki.

Tako je šla ženska, zapeljana od strasti, misleča, da je nad vsemi, ter je zastupila stvarstvo Duha, otroka. Vzela mu je veselje do življenja, učila ga je moliti zaradi večnih kazni. Zavoljo Boga ga je napajala s sovraštvom. Taka bratovščina, farani, je nevedno in slepo orožje v rokah onih, ki hočejo z besedo Duha podjarmiti svet, ga razdeliti v dva tabora, da bi bil njihov pohlep nasičen. Vrnite se, še je čas. Beseda Duha noče sužnje. Svobodni spoznavalci so njeni otroci. Kajti vedite, prišel bo čas, ko se vam bodo sužnji uprli, zaradi vas se bodo maščevali nad besedo Duha, ki bo utihnila za dolgo, gluho in slepo dobo. Vi boste krivi nad trpljenjem človeštva.»

Hitro je odmolil ter odšel nazaj v župnišče.

Tam se je sesedel za mizo in si pokril mračno lice: «Slabo sem govoril.

Nisem vreden, da bi bil Tvoj namestnik. Ubog človek sem, ki je vzplamtel in pri tem oznanjal sovraštvo!»

Pred cerkvijo je ustavila škofička prijateljico: «Si slišala? Zoper tretji red je govoril.»

Istočasno je mislil župnik: «Oh, zaradi Aleša, tega ubogega zemljana moje fаре, sem govoril. On me bo preživel in jaz ne vem, kaj bo z njim.»

Prijateljica se je zgrozila: «Še hujše, zoper vero je šlo!»

«Tiho bodi!» je šepetala škofička. «Do škofa pojdem, pa mu razložim! Nekaj se mi je posvetilo, kar...» položila je prst na usta in zavila oči proti nebu, da je zamižala od slasti.

Zvečer se je razpaslo v bratovščini: «Škofička nekaj ve!»

Med tednom so se ljudje čudno pomenkovali. Ženske so stikale glave, v šepetanju je nekaj vrelo.

V soboto popoldne je dobil Rožman povabilo, da bi se drugi dan oglasil pred škofom.

Napotil se je zgodaj zjutraj. Stal je pred škofom, ki ga je motril z resnim, dolgim obrazom.

«Preteklo nedeljo si govoril zoper tretji red.» Miže ga je opazoval.

Rožman mu je odkritosrčno gledal v obličje: «Nikakor, prevzvišeni. Zoper tiste sem govoril, ki se povzdigujejo nad drugimi. O ljubezni sem hotel prerokovati, pa sem le jecljal.»

«Prav tako! Lepo misliš, a kdor ni čist na prižnici, naj ostane v žagradu.»

Škof se ni izpremenil v izrazu. Župnik pa je prebledel: «Rad bi vedel...»

«Otroka imaš z vdovo, ali celo pri živem možu!»

Trenutno je segel po stol, kajti zašibila so se mu kolena, z roko si je brisal pot s čela. Lica so se mu tresla. Onemogel je. «Laž, laž,» je jecljal. Žalostno so mu sijale oči.

«Zaprisegel sem jo, Ano...»

«Laže!» je vzkipeł župnik. «Po krivem je prisegla.»

«Zaprisegel sem jo, nisem na slepo verjel. Sam si ga prinesel, potem si ga vzel ter ga dal njegovi materi, Mariji... Pri živem možu se nisi drznil.»

«O, bog, o, bog!» je iztisnil župnik. Meglilo se mu je pred očmi. «Ta jezik, ki je to govoril, bo zastrupil ves svet!»

«Premislim in te pokličem, da se boš zagovarjal. Z jutrišnjim dnevom pa ti podeljujem dopust, nočem te sramotiti pred farani!»

Župniku so opletale noge, ko se je vračal v faro. Pred hišami, po katerih se je vselej oziral z ljubeznijo, je povešal oči. V srcu mu je trepetalo: «Če bi zvedela ona?»

«Ne, ni ga človeka, komur bi se ne drznil pogledati v oči. Iz fare me boš torej izganjal zaradi laži!»

Kri mu je udarila v lice, srce mu je v stopah delalo. Pred njim se je odprla ravna farna cesta. Do cerkve je gledal. Zvonovi so vabili. Za trenutek je obstal: «Kako jo ljubim!» Švignil je spomin do tistih dni, ko je prišel v faro. Vse farane je objel v duhu, tiste, katerim je za poroko, za smrt pozvanjalo.

«Brez vas ne morem živeti. Kdo vas bo tolažil, kdo vam bo dal odvezo?»

V tistem hipu ga je zbolelo pri srcu, roke so se mu rosile in opotekal se je. Stisnil je ustnico in stopal dalje, čeprav se mu je meglilo pred očmi. Poizkušal je misliti. Oziral se je po hišah, za vsako je vedel, kaj se godi v njej.

«Kako ste preproste na zunaj, ve, moje drage hiše! Znotraj pa divja življenje. Možje ne poznajo nobene mere, žene pa trpe. Usmiljenja ne poznajo tam notri. Kdo vam bo sedaj govoril o božjem?»

Izmed hiš je stopila škofička. Ponižno je upognila koleno in v tla gledaje je pozdravila.

Rožmanu se je zablestelo v očeh. Hitro je odgovoril: «Dober dan, škofička!» Sam zase je mislil: «Uboga ženska, saj ne veš, kaj si storila. O, Juda, ti ne boš nikoli umrl.»

Mimo Hostarjevih je hotel, a ni mogel. Zavil je v hišo in obsedel je v izbi.

«Marija!» je povzel z žalostnim glasom, beseda pa mu je zaostala. «Naj zve od drugih, od mene ne. O, bog!»

Začudeno se je ozrla v blede lice in šepetaje vprašala: «Kaj vam je, gospod župnik?»

Vstal je in jo sočutno pogledal. Nato je s čudnim ognjem dejal: «Marija, danes bom pridigal, kot še nikoli!» Niti roke ji ni dal, kakor vselej.

V župnišču je obsedel za mizo. Pred njim je visel Križani.

«Ti veš, da niti v mislih nisem grešil! Zakaj me tako sovražijo?»

Čudne slabosti so ga obhajale. Jedi, ki mu jo je kuharica prinesla z nejevoljo, se ni dotaknil. Zamišljeno je gledal za njo: «Tudi ta!»

«Ura prihaja!» Zganil se je v premišljevanju, kajti pridiga se je približevala.

V trenutku se mu je zazdelo vse jasno. «O ljubezni jim bom govoril, kajti še nikoli me ni tako žejalo po njej.»

«Vse jim bom povedal. Sam. Naj mi odpuste, če sem se motil. Zaradi tega nedolžnega otroka me je pretreslo, kar prihaja. Laž je zabloda, uboštvo Duha!»

«Ne, ne! Iz fare se ne umaknem! Dušo jim dam. Vzemite moje srce, če sem kriv pred vami!»

Oblekel je talar ter segel po pokrivalu. Z eno roko je jemal, z drugo se je križal.

Začutil je led v nogah. «O, Jezus!» Pritisnil je roko na prsi. Padal je nazaj.

«Ne, ne!» Z obema rokama se je branil. «Ljubim, ljubim!» je klicnil. Hotel je govoriti, govoriti, da bi živel.

Nihče ga ni čul.

Zrušil se je pred mizo, na kateri je še stalo nedotaknjeno kosilo.

Farani so čakali. Dolgo ni bilo nikogar. Naposled je cerkovnik rahlo potrkal. Ker se ni nihče odzval, je pritisnil na kljuko. Tisti hip je odskočil.

Tam pod mizo je ležal, velik in težak, kakršen je bil v življenju. Stisnjene ustnice so na zabuhlem obrazu pričale o težkem boju. Srce ni utripalo. V levici je stiskal pokrivalo.

Po cerkvi je završalo. Na prižnico je stopil kaplan in povedal:

«Danes ne bo pridige. Ravno kar je umrl župnik Rožman. Molimo zanj.»

Ženske so zakričale, celo moškim so se rosile oči. Marija ni jokala, ker ni mogla verjeti. Prestrašeno je upirala oči v oltar.

Škofička se je nagnila k sosedi in zašepetala: «Božja kazen!»

Nato so se trume usule v župnišče. Nekateri so poklekovali in mu poljubovali roko. Drugi so stali in strmeli.

Zeba je glasno plakala. Med solzami je govorila. «Vedel je, vedel. Matija ga je poklical.»

Dva dni je ležal pred farani. Na sivi koži so se pokazale temne lise. Le ena poteza se ni izpremenila. Kakor iz Matijinega obraza je odsevala v blesku sveč na nakaznem obličju poteza večne skrbi.

*

Matere so vse noči molčale. Upirale so oči v cerkveno obličje, ki je žalovalo za svojim sinom, ležečim sredi božjega hrama, v osrčju fare. Z zamolklim glasom, polnim tegobe, so zvonovi merili živi, mrtvi čas.

(Dalje prihodnjič.)

Janko Lavrin / Tolstoj in Nietzsche

(Slavno predavanje v Kings College-u pred Angleškoruskim društvom, dne 4. sušca l. 1924.¹ Iz angleščine preložil Gliša Koritnik.)

I.

Primerjanje Nietzscheja s Tolstim je tako zapeljivo kakor nehvaležno delo. Zapeljivo je zaradi pravcate oprečnosti med njima, a nehvaležno zaradi tega, ker so to temo že prečesto in premnogi obravnavali. Toda navzlic še tako osvetljujočim esejem Merežkovskega in Šestova predmet sam še nikakor ni izčrpan. Še najdemo lahko to ali ono stališče, da se približamo tako Nietzscheju kakor Tolstemu, dasi moramo priznati, da sta njuni doktrini izgubili mnogo na važnosti, ki se jima je bila pripisovala (bodisi po pravici bodisi po krivici) pred nekaterimi desetletji. V nekaterih ozirih so njuni nauki v resnici pokriti z dokaj debelo plastjo prahu, ki se ga drznemo iztepavati vedno in vselej — vsaj tako dolgo, ko poizkušamo njune nazore suhoparno, akademično pretresti. Vsekakor bi bilo golo seštevanje njunih debitnih in kreditnih postavk po vseh predpisih filozofičnega knjigovodstva dandanes ne le skrajno nezanimivo, temveč morda celó zmotno. Oba, Tolstoj kakor Nietzsche, nista namreč razvijala svoje filozofije tako, da bi nam v redu odkrila svoje zadnje skrivnosti, temveč, da bi nam jih mogoče v redu prikrla. Potemtakem nam je mogoče popolnoma doumeti njune ideje šele tedaj, ko smo jih presejali skozi rešeto njune osebnosti; in metodo tega načina lahko vzamemo od samega Nietzscheja.

Kakor znano, je bil Nietzsche nedosegljiv veččak v ogledovanju skozi luknjo ključavnice v delavnico, kjer se izgotavljajo ideje in ideali razne vrste. In indiskreten, kakršen je bil vedno, nam je pokazal vzgledno predvsem na samem sebi, da so zunanji pojavi in skriti notranji motivi vsakega filozofa dve skrajno razlikujoči se stvari. Naglasiti moramo, da sta zavestno in »nezavestno« stališče napram življenjskim problemom na strani filozofov često nasprotna tečaja. In če je temu tako, tedaj nam vsaka doktrina — tudi doktrina, ki je pravkar prestopila

¹ Ta govor je natisnjen do pičice tako, kakor sem ga govoril. Podrobnejše razvijanje nekih misli, ki sem v njem le namignil nanje, najdete lahko v nekaterih mojih knjigah, predvsem v knjigi Tolstoj, Nietzsche and Modern Consciousness.

prvo mladost — odkrije lahko novo globino in novo zanimivost, čim pridemo na sled ne idejam, ampak tistim skritim potom idej, katerih se mislec morda le napol, ali pa celó prav nič ne zaveda.

Ni treba omenjati, da velja tak način doumevanja le glede tistih filozofov, ki niso zgolj »registrirajoči aparati«, temveč realna človeška bitja, s človeškimi bolestiti in strastmi, ljudje iz mesa in krvi. Z drugimi besedami: prava privlačnost filozofije se prične šele tam, kjer pride raziskujoči intelekt v aktivni stik z realno utripajočim življenjem, kjer je globoka misel rezultat globokega življenja, a ne strahopeten substitut zanj. To ne pomeni, naj se nadomesti filozofija z golimi osebnimi »izpovedmi«; istočasno ne moremo zanikati, da nam predvsem globoki osebni stiki — dovolite nam to — predstavljajo Nietzschejevo nesistematično filozofijo bolj živahno, bolj mikavno, kakor sto skrbno urejenih in kanoniziranih akademičnih sistemov. Kajti, naj je že naše osebno mnenje o Nietzschejevih nazorih kakršnokoli, vendar čutimo v njih ves patos, vso strast, vse oprečnosti silnega življenja. In njegovo stališče do ugledne, službene filozofije, je prav takšno, kakršno je bilo stališče katoliškega dvomljivca Pascala, ki se je nekoč izrazil: «Se moquer de la philosophie c'est vraiment philosopher.» Nietzsche je povedal več ali manj isto, pišoč o filozofiji svoje vrste: «Mi filozofi si ne usojamo ločiti dušo od telesa, kakor ju ločijo drugi ljudje, a še manj si usojamo ločiti duha od duše. Mi nismo misleče žabe, nismo predmete ponazorjujoči in registrirajoči aparati z mrzlim drobom — naše misli se morajo neprestano porajati iz naše boli in kakor mati moramo z njimi deliti vse, kar imamo v sebi, kri, srce, gorečnost, radost, strast, muko, vest, srečo in nesrečo. Življenje — to pomeni za nas neprestano izpreminjati v luč in plamen vse, kar doživljamo in kar imamo; nemogoče je, da bi ravnali drugače.»

II.

Potemtakem tvori izhodišče našega izsledovanja vprašanje: kakšen tip mentalitete more proizvajati take nazore, kakršne imata Nietzsche in Tolstoj? In odkrivši, da pripada obema v glavnem sličen tip, se moramo vprašati: kako da sta prišla kljub temu do tako nasprotujočih si doktrin? Ugotovimo takoj tukaj, da kristjan Tolstoj in antikrist Nietzsche, dasi izključujeta drug drugega kot misleca in moralista, izpopolnjujeta psihologično drug drugega, kajti to sta le antipoda ene in iste

mentalitete. Njuno delo poizkuša rešiti eno in isto notranjo dilemo — od nje nasprotnih koncev.

V obeh slučajih vidimo torej, da njuna filozofija ni bila izrodek njunih možganov, temveč njunega trpljenja. Njuno mišljenje nima nič opraviti s kakršnokoli «teorijo o spoznanju», temveč edinole z njuno notranjo borbo, ki jima je bila glavna in često celó edina pot do spoznanja. V tej borbi sta potrebovala svoje filozofije zdaj za orožje zdaj za pribežališče, a praktično vedno za krinko — za krinko pred drugimi in pred samim seboj. Njuna načela niso imela zanju toliko vrednosti kot da bi bila «prava», temveč le v toliko, v kolikor so jima bila zadostno sredstvo proti razcepu v samem sebi.

Ne mislim le na staro, precej sirovo delitev «mesa» in «duha», temveč predvsem na višji sodobni pojav: desintegracijo duha samega v njegove antagonistične elemente in vrednote. Konflikt med impulzi človeka - boga in Boga - človeka (da rabim Dostojevskega terminologijo), zavzema mesto le na duhovnem polju in le-ta je mnogo bolj srdit, neizmerno večji in tragičnejši kot stari spor med «mesom» in «duhom». Danes imamo konflikt med zavestnimi in podzavestnimi resnicami, kakor jih je naslikal Dostojevskij v Razkolnikovu in Ivanu Karamazovu; na svojem polju so le-te enako vredne, ali čim se kdaj srečajo, izključujejo druga drugo. Še več, ena in ista «resnica» bi korenito izpremenila vso svojo notranjo vsebino, če bi jo prenesli na drugo polje — dejstvo, ki povzroča, da je vrednost samodopadljivih «logičnih» resnic vedno bolj problematična. Povsem svojevrstno je dejstvo, da je nevarnost razcepa in desintegracije tem hujša, čim silnejša je notranja življenjska moč. V prejšnjih časih so bile močne verske ideje same dovoljne, da rešijo posameznika te nevarnosti, nudeč mu preprosto, krepko duhovno žarišče, ki ni samo branilo njegove osebnosti pred razcepom, temveč ga je tudi priklepalo k ostalemu človeštvu. Ali dandanes, v dobi splošnega skepticizma, so izgubile religiozne ideje popolnoma svojo prejšnjo moč. In tako je človek, ki se hoče rešiti pred samim seboj, prisiljen iskati raznih substitutov, ali celó samovoljnih iluzij, v katere poizkuša verovati. Bodimo torej odkritosrčni: namesto močne vere imamo le močno v o l j o verovati. Današnji iskatelj vsiljuje samemu sebi tako resnice, ki jih potrebuje kakor tudi vero vánje. In čimbolj sluti, da mu lastna vera peša, tembolj strastno hoče vztrajati v njej in jo ohraniti trdno — tako dolgo, da postane fanatičen v svojih

idejah, ne zato, ker veruje vanje, temveč zato, ker se neprestano boji, da ne veruje zadostno, ali da sploh nič ne veruje.

Tak je, mimogrede, tipičen obraz sodobnih idealistov. Naš sodobni idealizem ima resnično malo skupnega z vero naših prednikov, ki so bili idealistični bodisi iz naivnosti bodisi iz «plemenite» sentimentalnosti, izpremešane s sanjavih romantizmom. Verovali so v življenje, ker so premalo poznali in videli njegovo negativno stran. Naš problem je nasproten: kako pripraviti same sebe do vere v življenje, dasi čutimo in vidimo preveč njegove negativnosti — več kakor je moremo prenesti. Ta občutek, združen z vsemi oprečnostmi izven nas in v nas, bi lahko postal tako moreč, da bi nam zagrozil s katastrofo. In ker nimamo nikake splošne vrednote več, da bi se oprli nanjo, je zadnji izhod, ki nam najčesče preostane — *saue qui peut*.

Iz tega razloga pričanja življenje samo razvijati filozofijo: naš pravi instinkt samoohranitve nam hoče često sugerirati tiste «resnice» in vrednote, ki nam omogočajo vsaj začasen izmik iz naše «neobčutljivosti» (*impasse*). In če vztrajamo pri splošni veljavnosti teh resnic, ravnamo tako — nezavestno in za vsako ceno — ne zaradi splošnosti, temveč le iz ozirov do nas samih.

Doktrini Tolstega in Nietzscheja bi bili lahko v splošnem dobra ilustracija tega naziranja.

III.

Vsi poznamo Tolstega tako zvano krščanstvo. Vemo, kako gladka in «logična» se dozdeva na prvi pogled ta doktrina. Toda sam Tolstoj, ki je strastno pridigal lastno tolmačenje Kristovega nauka, je pisal svoji teti grofici A. Tolsti v dobi svojega iskanja (1877), da je zanj vera le «vprašanje človeka, ki se potaplja in išče nečesa, da se oprime zanj in se izogne neizbežnemu poginu, ki ga sluti z vso svojo dušo. Tekom zadnjih dveh let» nadaljuje, «se mi je dozdevalo, da bi me mogla vera rešiti... A ko sem se slučajno oprijel te rešilne deske, se mi zdi, da pojdem z njo vred na dno... Ako me vprašate, kaj mi brani, da ne morem plavati z desko po površini, vam tega ne bom povedal, ker se bojim, da bi vas motil v vaši veri, a jaz vem, da je vera največja blagodat. Vem tudi, da se boste smejali ob misli, da bi vas mogel moj dvom motiti; ampak važno je vedeti, ne to, kdo od nas bolje misli, temveč, kaj bi moral vsakdo storiti, da se reši pred potopom. Vsled tega vam ne bom govoril

o tem; nasprotno, radoval se bom nad vami in nad vsemi tistimi, ki plovejo na malem čolnu, ki mene ne more voditi. Imam dobrega prijatelja, učenjaka Strahova, ki je eden najboljših ljudi, kar jih poznam. Strinjava se domalega v idejah o religiji in prepričana sva, da ni mogoče življenje brez religije, a vendar ne moreva verovati.»

In zdaj poslušajmo, kako izdaja napol slepi, bolni Nietzsche skrivnost svoje filozofije. Popolnoma odkrito izpoveduje, da njemu ne pomeni filozofiranje, loviti kakršnokoli abstraktno resnico ali kaj drugega, temveč, da mu je to edinole sredstvo, ohraniti samega sebe, zdravilo, ki si ga je zvaril sam. Tako piše l. 1882. Hansu von Bülowu: «Ne bom omenjal nevarne narave svojih emocij, toda reči moram, da me je izprememba v načinu mišljenja in čutenja, ki sem mu dal duška v svojih spisih tekom zadnjih šestih let, ohranila pri življenju in povzročila, da sem malone okreval. Kaj me briga, če trdijo moji prijatelji, da je sedanje moje stališče glede 'svobodnega duha' ekscentrična poza, sklep, ki da sem ga bil napravil s stisnjenimi zobmi in ga siloma izkrivljenega vsilil svojemu pravemu nagnjenju. Bodi temu tako! — Naj bo to 'druga natura'; jaz bom pa le dokazal, da sem mogel biti le radi te druge nature v oblasti prve nature.»

In v predgovoru k drugi izdaji knjige «Menschliches, allzu Menschliches» (1886), se izjavlja še dalje. Odkrito pravi, da je njegova filozofija nekakšna premišljena samoprevara: «Vzemimo, da me bodo po pravici grajali (zaradi te samoprevare)», pravi, «a kako veste, kako bi mogli vedeti, koliko žrtvovanja, koliko utemeljenosti in višje zaščite je v taki samoprevari — in koliko lažnivosti še zahtevam, da si v redu privoščim zopetnega in zopetnega razkošja svoje odkritosrčnosti?... Skratka, jaz še živim; a življenje zahteva, ne glede na nas same, iluzij, ono živi od iluzij... ampak! Vedno pričenjam in ravnam tako, kakor sem ravnal vedno, stari nemoralist in ptičji zankar, govorim in govorim nemoralno, ultramoralno, onstran dobrega in zlega!»

Ta mesta dokazujejo, da ima Nietzschejeva filozofija s Tolstega krščanskim naukom sličen notranji nagib. Tolstoj kakor Nietzsche je upal, da najde v svoji doktrini življenjsko bojo, ki naj bi ga obvarovala pred utopitvijo. Toda medtem ko je imel Nietzsche dovolj poguma odkrito priznati to, je poizkušal Tolstoj vedno skriti svojo skrivnost za pobožno, često preveč pobožno prevleko. Transvalvacije obeh mislecev so bile največ

in krutosti, vsled svoje betežnosti in absolutnega nedostajanja resnične «moči» je kričal vedno bolj po «volji za močjo». Boril se je potemtakem z raznimi slabostmi svoje dobe v isti meri, v kateri bi se jih bil rad iznebil.

V zvezi s tem je Nietzschejevo stališče do Wagnerja po eni strani in do krščanstva po drugi strani posebno tipično. Splošno je znano, da je ob pričetku svoje kariere našel Nietzsche v Wagnerju svojega najboljšega prijatelja in pomočnika. In vendar se je po svojem drugem obisku v Bayreuthu (1876) Nietzsche sprl z Wagnerjem brez vsakega zunanega povoda. Pokazal mu je hrbet za vedno; in dasi je bil velik oboževatelj Wagnerjeve glasbe, je začel kmalu napadati to glasbo s histerično srditostjo, ki se je stopnjevala polagoma skoro do patološkega (v svojih pamfletih Nietzsche contra Wagner in Wagnerjev slučaj). Vendar je dvomljivo, če je napadal Nietzsche Wagnerja z resnično strastjo. Dozdeva se nam torej, da je s temi napadi naskočil Nietzsche bistveno samega sebe. Ali bolje, zdravnik Nietzsche je napadel bolnika Nietzscheja. Vedel je, da mu je treba Wagnerjeve glasbe kot nekakega narkotičnega sredstva. A v pravem hipu je odkril, da je Wagnerjeva glasba le močno narkotično sredstvo in tako vedno bolj nevarno vsled osebne vdanosti velikemu skladatelju. Zato je pretrgal Nietzsche vse prijateljske vezi z Wagnerjem — pretrgal jih je, ne da bi se jim bil iztrgal. Ko je Wagner šest let pozneje umrl, je napisal Nietzsche sledeče značilne vrstice svojemu prijatelju Petru Gastu: «Zdaj sem boljši in držim celó, da je Wagnerjeva smrt najuspešnejši pripomoček, ki bi mi ga mogli pravkar dati. Težko mi je bilo živeti šest let v opreki s človekom, ki je bil eden najbolj čislanih ljudi na zemlji in moja konstitucija ni dovolj trdna za tako pozicijo.»

Poudarjal sem Nietzschejevo stališče do Wagnerja, ker je v nekem oziru analogno njegovemu stališču napram krščanstvu. Kot bolehavec je Nietzsche nedvomno vedel, da je krščanstvo s svojo globoko resignacijo edina religija, ki bi mu mogla nuditi tolažbo v njegovi bedi. Ali prav iz tega vzroka jo je bolj in bolj zametaval kot religijo slabosti in dekadence. Če bi bil tudi veroval, mu ne bi bil dovolil njegov ponos, da se poniža, če je ponižnost in odpoved osebna ugodnost — prijetno zavetišče, miren pristan. Nikoli ni «zvitorepil» pred Bogom, ravno vsled tega ne, ker ga je potreboval za zadnje in edino pribežališče v svojem trpljenju. V svoji nesreči je smatral vsako jadikovanje, vsako ljubimkovanje s filozofijami ali tolažbo-

nosnimi religijami za nekaj nemožatega in nespodobnega. Rajši je povečaval svojo muko, kakor da bi se zatekel v kako doktrino, katere notranje, skrite motive si je razlagal kot prikrito bojazen pred trpljenjem in hrepenenjem po duševni udobnosti. Po drugi strani je črpal Nietzsche iz tega pravcatega kljubovanja večjo vzhičenost, kakor bi mu jo bila mogla nuditi kakršnakoli pasivna religiozna odpoved. Užival je v svoji drznosti in potrpljenju edinole iz tega vzroka, ker je bila to najboljša pot, izpremeniti svoje trpljenje v iluzijo prometejske moči ali celo v vodomēt kljubovalne radosti. Hraneč se tako iz lastnih ran, je našel Nietzsche vedno dovolj pretvez za poveličevanje iluzij svoje «moči», svoje smelosti in notranje neodvisnosti, devajoč nekako samega sebe na inkvizicijo. Tako je užival v boju zoper samega sebe. In ta boj je bil najčešče izvor njegovi inspiraciji.

Nietzschejev strastni boj proti krščanstvu je postal na ta način bistveno le boj proti samemu sebi. Kakor znano, je bil sin pobožnega pastora in v otroški in mladostni dobi sam nenavadno pobožen. Stopivši na vseučilišče v Bonnu, se je vpisal najprej na teološko fakulteto (katero je pa kmalu zamenjal za klasično filologijo). Zelo pomembno je tudi, da je bil Nietzsche v zasebnem življenju skrajno ponižen in spoštljiv do drugih. Bil je v resnici pravo vtelesenje krščanske ponižnosti in ljubezni do bližnjega. V tem oziru je čudovit kontrast Tolstemu, ki je ohranil velik del napol zadušenega egoizma celo v svoji krščanski ljubezni. Druga krščanska poteza Nietzschejeva je njegova tankovesna moralnost celo v njegovih mlajših letih, ki jo zelo radi stavijo ob bok viharji mladosti Tolstega. Nietzsche je pravcati narobe-kristjan. Bližji je Pascalu ali sv. Pavlu, kakor starim Grkom. Ves njegov temperament, več — ves njegov podzavestni «jaz» — je bil globoko religiozen, kajti njegov intelekt je stremel ves čas za religijo in vztrajal le na tistih bioloških vrednotah, ki jih je mogel sprejeti ob svoji tankovestni «intelektualni vesti». A njegova religiozna narava je vtihotapljala iracionalne in metafizične elemente tudi v njegovo «biološko» Weltanschauung — da omenimo le njegovo teorijo o Dionizu ali njegovo «Večno obnovo».

Nietzschejevi protireligiozni izbruhi so bile narobe-religioznosti. Bili so potemtakem konflikt med njegovimi instinkti in prepričanju, med njegovo spiritualno in intelektualno vestjo. Jasno razumevanje teh konfliktov bo vedno najboljši ključ do njegovih kontradikcij, do jakega liričnega patosa njegovih del, kakor tudi do vseh tistih neštevilnih krink, za katerimi je

izkušal skriti svoje pravo lice. Lahko tako dokažemo, da je Nietzscheja ves čas podzvestno vleklo h Kristu. Na mnogih mestih (tudi v njegovem Zarathustri) lahko skoroda čutimo ganljivo ljubezen in oboževanje Krista samega. Toda čimbolj so ga silili podedovani instinkti, da bi sprejel Krista in njegovo religijo, tem močnejši je bil njegov upor na strani zavestne volje. Ta upor je pozneje opravičeval z nižjimi, zgodovinskimi oblikami krščanstva, v katerih je našel le prikrito slabost, bojazljivost, lažnivost, hinavščino in zakrinkan utilitarizem ne posebno vzvišene vrste.

Ravno ta pritajeni in brezkompromisni kristjan v Nietzscheju samem je bil vzrok, da je obrnil hrbet krščanstvu. Kakor pravi: «Usodna poteza krščanstva je v nujnem dejstvu, da je ta vera postala bolehná, nizkotna in vsakdanja, kakor so bile bolehné, nizkotne in vsakdanje potrebe, ki jim je imela streči.» In še dodaja sam: «Krščanstvo mojih prednikov dosega svoj logični zaključek v meni; stroga intelektualna vest, vzgojena in ustvarjena od krščanstva samega, se obrača proti krščanstvu; v meni krščanstvo poveljuje in premaguje samo sebe.»

V.

Tolstega dilema je analogna Nietzschejevi. On je Nietzsche od drugega konca. Kakor bi lahko označili Nietzschejevo paganstvo za pritajeno krščanstvo, tako je Tolstega krščanstvo pritajeno paganstvo, t. j. paganstvo, ki poizkuša za vsako ceno zadrgniti vrv samemu sebi. Nietzsche je bil v mnogih ozirih močan kristjan najčistejšega tipa; mladi Tolstoj je bil obratno močan pagan v najboljšem pomenu te besede. To je dokazal že Marežkovskij tako jasno, da se mi ni treba spuščati v nikaka dokazovanja in ilustracije.

Mimogrede najdemo dokaze iz prve roke v Tolstega delih, vsaj v tistih, ki jih je napisal pred svojim «spreobrnjenjem» (Kozaki, Vojsna in mir, tudi Ana Karenina i. dr.). Medtem ko je bil Nietzsche morda najbolj tragičen sodobni «deraciné» — človek popolnoma «izven svoje dobe» (unzeitgemäß), se dozdeva, da je Tolstoj tako globoko in temeljito vkoreninjen v grudi in primitivnih ljudeh svoje zemlje, da ima celó njegova umetniška vizija in intuicija predvsem značaj primitivnega pagana ali otroka, ki je še napol potopljen v kolektivno dušo množice, iz katere črpa življenjsko moč, inspiracijo, bistrovidnost bodočih pojavov in celó instinktivno spoznavanje stvari. Tolstega duh je bil jak in velik predvsem vsled zaprtega orga-

ničnega (t. j. podzvestnega) stika s svojo raso in grudo, medtem ko je njegova stvarilna moč pešala v istem razmerju, v katerem se je oddaljeval od nje.

Preobilica paganske življenjske moči in instinktivnega veselja do življenja, z vsem njegovim bogastvom in lepoto, je bil eden izmed tečajev Tolstega umetniškega ustvarjanja. Vsled tega je jasno, da je moral biti njegov drugi tečaj skoz in skoz prevzet od strahu, ki preti uničiti življenjsko moč, veselje in lepoto: od strahu pred smrtjo. Smrt in uničenje je direktna negacija življenja in meče tako straščno senco na vse minljive stvari. Lepoto in veselje do življenja bi mogli brez prigovora sprejeti le pod pogojem, da življenje ne mine in ne izgine. Toda življenje mine in izgine. Smrt preži vsepovsod. In ravno to brezčutno dejstvo smrti je polagoma podminiralo Tolstega življenjsko moč in mu napravilo življenje tako strašno, da mu je hotel napraviti konec, kakor čitamo v njegovih pretresljivih *«Izpovedih»*: *«Kar sem bil doživel, tega ni bilo več in ničesar novega mi ni več nudilo življenje. Moje življenje je prišlo do premirja. In to ni bilo nikako življenje, kajti stremljenj, v katerih izpolnitvi sem videl njegov zmisel, nisem imel več... Nemogoče je bilo, da bi ostal tam, kjer sem bil, nemogoče, da bi šel nazaj, in nemogoče, da bi zaprl oči in se izognil misli, da me ne čaka nič drugega kakor trpljenje in resnična smrt — popolno uničenje.»*

In kakor je bila prva polovica Tolstega literarne delavnosti neprestano uživanje živega življenja brez ozira na smrt, razkošje, ki je doseglo vrhunec v *«Vojni in miru»*, tako je bila druga polovica neprestano prizadevanje, opravičiti to resnično življenje pred smrtjo. Tu je bil vzrok njegovemu iskanju zmisla življenja, ali še bolje, zmisla smrti. Predvsem zaradi tega iskanja je mobiliziral Tolstoj vse pripomočke svojega razuma, da bi zgradil kar najbolj racionalističen evangelij samega sebe. v čigar okvir je poizkušal spraviti ne le svojo bogato individualnost, temveč tudi vse socialno in politično življenje modernega človeka. *«Smrt, smrt, smrt vas čaka vsako sekundo.»* vzklika v spisu *«Kaj verujem.»* *«Vaše življenje koraka pred očmi smrti. In ko delate za svojo bodočnost, veste, da vas čaka le eno — smrt. In ta smrt uničuje sproti vse vaše delo. Dosledno je, da življenje za same sebe ne more imeti zmisla. Življenje, ki bi imelo zmisel, je iskati drugje; biti mora življenje, čigar cilj ne leži v pripravljanju nadaljnjega življenja za samega sebe.»*

Tolstega racionalistični krščanski nauk ni nič drugega nego krinka za lastno strašilo — smrt. Njegova sebičnost se je izpremenila v lasten beg pred strahom in muko. Ker ni mogla najti njegova strašna življenjska moč spričo smrti primerné opravičbe, se je obrnila naravno proti sami sebi. »Zmisel« Tolstega mišljenja o življenju bi bil eventualno uničiti življenje. Potemtakem je bistvo Nietzschejevega paganstva skrajno kljubovanje, bistvo Tolstega krščanstva skrajna resignacija. Da citiramo njegove lastne besede: »Krščanstvo ne nudi sreče, temveč varnost; ono vas popelje na dno, kjer vam ni več mogoče pasti.« (Tolstega dnevnik iz l. 1896.) In zopet: »Za tistega, ki živi skoz in skoz spiritualno življenje, postane življenje tako nezanimivo in nadležno, da se z lahkoto loči od njega.«

Bolehni Nietzsche se je le predobro zavedal slabosti svojega telesa; iz tega vzroka je kar najbolj poudarjal (z voljo in filozofijo) »biologičnega« človeka nasproti svojemu preveč razvitemu duhu. Zbiral je vse pripomočke svojega neugnanega razuma v prvi vrsti zato, da z njimi z neprestanim tokom sveže, življenjske moči v redu zalaga svoje propadajoče telo. Nasprotno se je obrnil Tolstoj, čigar dilema je pripisovati predvsem prekipavajoči življenjski moči telesnih instinktov, proti temu resničnemu, biologičnemu človeku, ki ga je Nietzsche tako poveličeval.

Nietzsche je križal svojega duha na svojem mesu, Tolstoj je križal svoje meso na svojem duhu. Toda ne prvi ne drugi ni bil »odrešen«. In čimbolj sta se zavedala tega, tem strastneje sta vztrajala pri dejstvu, da sta to, kar izpovedujeta, ali bolje, kar bi rada bila. Močni pagan Tolstoj je dokazoval na vse pretege, da je kristjan in le kristjan; a latentni kristjan Nietzsche je kričal venomer proti krščanstvu, da bi popolnoma prepričal samega sebe in druge, da ni bil še rojen strašnejši protikristjan, kakor je on.

To so bili glavni nagibi, da sta formulirala Tolstoj in Nietzsche svoji doktrini.

VI.

Danes je splošno priznано, da Tolstoj v prvi vrsti ni verski, temveč moralni učitelj. In kot moralist predstavlja krasen zgled za to, kar označuje Nietzsche (precej podcenjevalno) za Sokratovo mentaliteto. In res spaja on z zelo slabim religioznim

čutom zelo strogi moralni čut.³ Na drugi strani izdaja Nietzsche svoje latentno religiozno navdušenje (verve) z vsako vrstico, a najbolj na tistih mestih, ki se obračajo naravnost proti religiji. Dočim je Tolstega deizem na videz često nereligiozen, je resnični Nietzschejev ateizem v neki meri religiozen. Toda povsem ločena od tega je druga temeljna razlika med obema — razlika na polju zavesti.

Razvoj človeške zavesti mora iti po treh zaporednih stopnjah: 1. Preindividualna (ali patrijarhalna) stopnja, v kateri se individuum sam kot tak še ni izločil iz «narave» ali iz kolektivnega, množinskega «jaza». Ta vrsta zavesti, ki ne pozna ne disharmonije ne notranjih bojov, je simbolizirana v legendah o izgubljenem raj in o zlatem veku. 2. Individualizirana stopnja, ki sledi tej, predstavlja popolno izrutje iz harmonične množinske duše, tako da poizkuša vsak posamezen človek poudarjati lastni «jaz» nasproti drugim «jazom» in nasproti celoti. 3. Ko je to izločenje doseglo skrajno mejo, tedaj je moral posameznik ali poginiti v boju vseh proti vsem ali pa stopiti na polje «supra-individualne» zavesti, kjer se vsak posamezni ego tako razvije in razširi, da lahko sprejme vase celo človeštvo (ne da bi se razblinil v njem).

Druga faza je nastrašnejša od vseh, kajti to je faza civilizacije, izkoreninjenja, razcepa in samorazcepa. To je vzrok, da mnogo duhov opesa na tej človeški Golgoti in prične klicati «nazaj k naravi» — t. j. nazaj k srečni, otroški dobi človeštva, ki je mogoča le na prvem polju zavesti. Rousseau je bil eden tistih, ki je hotel civilizacijo, namesto da bi jo premagal, zatreti z vrnitvijo k primitivnemu, «naravnemu» človeštvu. Drugi mogočni glas, ki nas kliče nazaj k njemu, je glas njegovega učenca Tolstega.

Tolstega zavest se giblje resnično venomer ob črti, kjer se srečujeta prvo in drugo polje. Vsi njegovi instinkti in njegov intuitivni duh so tako zelo vkoreninjeni na prvem polju (na polju nediferenciranega človeštva), da zametuje a priori vse, kar govori proti temu, zanikajoč, da bi bila razcep in izločitev mogoča. Nasprotno predstavlja Nietzsche pravo mejo druge stopnje. On je na tisti skrajni točki individualizacije,

³ Stroga moralna zavest brez odgovarjajoče religiozne zavesti leži tudi na dnu Ibsenovi notranji tragediji. Podrobnejšo obdelavo te teme najdete v moji knjigi «Ibsen and his Creation». (Colins.)

kjer mora posamezni ego «umreti», da se v redu povzpne na drugo polje (Goethejev *Stirb und Werde*), ali je pa prisiljen, da se uniči v lastni monomaniji ali blaznosti.

In tako laže razumemo, čemu ceni Tolstoj človeško osebnost le v toliko, v kolikor se le-ta žrtvuje strnjeni celoti, in čemu proglaša vsak akt posameznikovega poudarjanja lastnega «jaza» za izviren greh, za pravi izvor vsega hudega na zemlji. Nietzsche zasmehuje boga s precej histerično srditostjo — edinole zato, da bi v redu pribavil človeku tisto neomejeno prostost volje, ki bi ga napravila za edino božanstvo v vesoljstvu: prostost individualnega človeka-boga. Nasprotno govori Tolstoj venomer o bogu; samo on ga pojmuje na način, kot da bi bil predvsem pradačna antiteza vsake kakršnekoli individualizacije, nekakšna Nirvana. Tolstega «glas božji» je v bistvu glas predindividualne množinske duše, ki jo on poveljuje; le-to poizkuša povzdigniti na mesto večnega kategoričnega imperativa — imperativa, uničiti samega sebe in spraviti ljudi na črto na ničli ali blizu ničle.

Tolstoj je nasproten vsaki socialni diferencijaciji, ker vidi v njej le individualno poudarjanje samega sebe in nasilja. Državo in celotno kulturo sovraži ravno vsled tega, ker ima ta svoj temelj na socialni diferencijaciji. On pridiguje celó popolno enoličnost dela, po kateri naj bi vsakdo obdelaval zemljo z lastnimi rokami. Sklepajoč tako dalje, obsoja Tolstoj tudi vzgojo in snažnost obleke kot nevarno, češ, da je tudi to eden izmed elementov razlikovanja med ljudmi. Tako piše v spisu «Kaj naj počnem»: «Danes smatramo za snažno to, da preoblečemo srajco enkrat na dan, jutri, da jo preoblečemo dnevno dvakrat. Danes mora imeti sluga gole roke; jutri si mora natakniti rokavice in v svojih čistih rokavicah mora prinesiti pismo na čistem pladnju. In tako ni ne konca ne kraja tej snažnosti, ki je nepotrebna in brezpredmetna ter služi edinole tej svrhi, da se namenoma oddaljujemo drug od drugega in si onemogočujemo občevanje z drugimi, dasi smo prišli do te snažnosti po delu drugih. Še več, proučevajoč to stvar sem prišel do prepričanja, da je celó tisto, kar imenujemo navadno vzgojo, do pičice isto... Vzgoja obstoji iz tistih oblik in pridobitev, ki so preračunjene v svrhu, da ločijo človeka od človeka, in njen predmet je identičen predmetu snažnosti — da se ločimo od črede ubožcev.»

Iz istega, podzvestnega nagnjenja se bori Tolstoj zoper vse zunanje avtoritete, zoper vse zakone, zoper vse manifestacije

kakršnekoli civilizacije in na enak način zoper vse izraze človeškega «jaza» kot takega. Na tej premisi gradi teorijo o «neupiranju», katera je neizogiben, logičen izhod izpod strahu delitve. Vsako upiranje z naše strani, tudi, če se upiramo zlu, je v bistvu akt poudarjanja lastne osebnosti. Ker je ta akt naperjen nujno proti osebnim bitjem, podžiga njihovo napadalno strast in povečuje tako nasilje in razcepljenost med ljudmi. Po Tolstem bi morali ljubiti svojega sovražnika tako zelo, da bi mu morali dovoliti, naj počenja, kar hoče. Celó v slučaju, da bi nas hotel ta umoriti, moramo potrpežljivo žrtvovati sami sebe tej koncepciji ljubezni, ne da bi ganili s prstom v svojo obrambo. Ker naš «jaz» kot tak nima pravice do obstanka, nimamo pravice mi, braniti ga. Tolstoj gre v resnici tako daleč, da prepoveduje celó upirati se besnim pijancem ali pa blaznikom. Pozabivši na ta način popolnoma, da je sam Krist rabil silo, ko je izgnal kupčevalce iz templja, piše v pismu o nasprotni Adin Ballou - jevi teoriji o neupiranju: «Ne morem soglašati s tem, da dovoljuje uporabo sile proti pijancem in bolnikom. Gospod ni dovolil nasilja in tudi mi ga ne moremo dopustiti. Poizkušati moramo, da onemogočimo takim ljudem življenje, toda, ako že živijo, moramo uporabiti vsa mogoča sredstva in žrtvovati sami sebe, toda ne rabiti sile. Pravi kristjan se bo vedno dal rajši umoriti od blaznega človeka, kakor da mu vzame njegovo svobodo.» (1889.)

V znamenitem delu «Kraljestvo božje je v vas» pojmuje Tolstoj celotni zgodovinski razvoj človeštva kot enostaven proces depersonalizacije, čigar zadnja svrha naj bi bila strnitev predindividualne množinske zavesti vsega človeštva. To poslednjo stopnjo človeškega razvoja imenuje Tolstoj kraljestvo božje. V splošnem pa zamenjuje dve povsem različni stopnji — predindividualno in nadindividualno stopnjo človeškega razvoja — na tak način, da se dozdeva, da ostanejo celó tedaj, ko namerava zadnjo strogo zaznamovati, njegovi instinkti in težnje izključno na polju prve, t. j. amorfične stopnje. Z drugimi besedami, celó tedaj, če je Tolstega formuliranje vesoljne krščanske ljubezni in miru ter dobre volje pravo, ni pravo polje, na katerem jih uporablja. Odtod izvira n. pr. velika razlika med krščanstvom Tolstega in Solovjeva. V mnogih slučajih rabita oba identične formule, vendar ne ironizira nikdo Tolstega nauka bolj, kakor Solovjev (zlasti v svojih «Treh razgovorih»). On je proglasil Tolstega kar za antikrista in Tolstega

boga za navadnega razumnega sleparja. Enako se izjavlja gledé Tolstega kraljestva božjega, ki da je le »samovoljen in prazen evfemizem za kraljestvo smrti».

VII.

Prepričan, da je celó največji altruizem precejšnja vsotica prikrite sebičnosti, je bil Nietzsche cinično odkritosrčen v tem pogledu. Držal je, da je edinole »volja po moči«, bodisi odkriti, bodisi zakrinkani, priganjač naših dejanj, in je zanikaval vsled tega tiste transcendentalne kategorije o dobrem in zlem, katere je smatral Tolstoj za večne — kot podane enkrat za vselej in obvezne za vse ljudi. Dočim ima Tolstega evangelij v mislih izvzdržavno združitev dobrih in blagih ljudi, ujedinjenih v tisti predindividualni ljubezni, katera edina more prinesti mir in srečo na zemljo (kakor pravi on), se izjavlja Nietzsche za nujnost krepkih ljudi, ki so dovolj močni, da se smehljajo vsem »udobnim vezem«, ki gledajo lahko z drznimi očmi na življenje v njegovih najstrašnejših razmerah in dokažejo na ta način, da je vredno, da živimo. Namesto da bi se izognil realnosti, išče Nietzsche tragičnega poguma, da ji pogleda iz oči v oči. Vsled tega vztraja ob stvarilni vrednoti strogosti napram samemu sebi in napram drugim. Težko in nevarno življenje je zanj ena prvih zahtev. Kajti naša moč in odpornost raste v toliko, v kolikor smo sposobni, da te nevarnosti premagujemo. Po Nietzschejevem mnenju je potrebna slaba stran življenja v svrhu njegovega resničnega napredka. Potrebna zato, ker višje dobro ne izhaja iz slabosti, temveč iz prekipevajoče moči in preobilja — tisto dobro in tista oplemenjujoča krepost, do katere se povzpne le, kdor si je pridobil najprej pravico do nje.

Dočim temelji Tolstega etika na obveznih moralnih kategorijah, so Nietzschejeva moralna vrednotenja predvsem stvar okusa. On stoji onkraj dobrega in zlega le z ozirom na tako zvane večne kategorije. Toda izven teh precenjuje vse s stališča, ki ga imenuje plemenito ali neplemenito. In neplemenito je njemu vse, kar izhaja iz slabosti in bojazljivosti ali pa iz nedostajanja volje, ki stremi za tem, da premaga sedanjega človeka. Da povemo nekoliko enostavneje: Nietzsche se zavzema za skrajno aristokratični estetični, a Tolstoj za skrajno demokratično estetični ideal človeške družbe. Nasprotje med obema bi označili lahko tudi kot razliko med moralnostjo iz časti in moralnostjo iz pobožnosti — dva mo-

ralna sestava, ki ju je Evropa vedno in vedno zamenjavala, ne da bi ju mogel kdo izmiriti. Nietzsche in Tolstoj sta ekstrema tega antagonizma in kot taka nad vse zanimiva.

Še v marsikaterem pogledu bi mogel pojasniti našo tezo, toda čas me sili, da naglo zaključim ta pičli papir. Vendar bi rad naglasil prej nego končam, da sta Tolstoj in Nietzsche v svojih moralnih teorijah napravila oba eno in isto bistveno napako: zamenjala sta ali celó identificirala svojnost s sebičnostjo (selfness in selfishness). Rezultat tega je, da je sprejel Nietzsche sebičnost v imenu svojnosti, a nasprotno je zavrgel Tolstoj svojnost kakor sebičnost, ker ni razlikoval prve od zadnje. Istočasno sta upotrebljavala analogne metode v boju z lastno dilemo: prvi kot drugi je poizkušal zadušiti polovico svoje osebnosti na korist druge polovice. Toda, ker dušenje še ni zmaga, sta ostala na bojišču — na tistem notranjem bojišču, na katerem se trga in se bo trgala vsa evropska zavest, dokler ne najde sintetičnega izhoda na višje polje.

Lirika

† Ivan Cankar / V spominsko knjigo

(Gospe O. L.)

Kaj bi zapisal v knjigo Ti spomina?
Če bi Ti nauke pel, bi se smejala —
še komaj, da bi mi jih Ti dajala
kot mi jih daje Tvoja sestra Nina!

Če pišem: moja želja je edina,
da bi vsa božja sreča Ti sijala —
bi moja želja nič ne pomagala,
ne dala Ti ne enega cekina!

Nič naukov in želja! Kar je rečeno
od vekomaj, to Ti bo dodeljeno,
edini Bog ve, kaj bo in kedaj!

Ostani, kakor si: veseli smeh
na ustnih, blagost in mladost v očeh
in v srcu Tvojem, Olga, večni maj.

Na Rožniku 12./VII. 1910.

Fran Eller / Ob enajsti uri

Ki si v vinograd ob enajsti uri
sprejel na službo svojo me, Gospod:
že solncu za gorice peša pot,
noči otvarjajo se temne duri.

Pa naj ljubezen dvojna dlan mi uri,
da v najponižnejši od vseh rabot
se nagne dan mi s himno kakor god
na večer, ki sveta ga hrup ne buri.

Ti veš za blodnje, veš za jalih tlák
mi težke jarme vse, a prenemilo,
Gospod, nemilih časov mi ne sodi!

Kaj ni... ni v domu Tvojem zakon tak,
da, kdor našel Te kasno je, plačilo
z ljublenci Tvojimi mu ravno bodi?

Ivo Peruzzi / Sestri

(Iz cikla «Izprehodi»).

Večer se razlil je čez mesto valovajoče.
V hipu, izvitem iz množice, polno je tajn,
morje pričakovanj nestrpno pljuska
ob breg srca, ki toku se vdaja.
O sestra, včasih v nas razpuste se žile
in kri se v škrlatno zarjo razliva,
naše uganke cveto kot bele zvezde,
iz naših sanj rode se blodni metulji noči,
k luči stremeči in v temo nazaj padajoči...

A tuj je kraj, neznani ljudje — tedaj,
ko vstane nevidno kraljestvo miru
v dušah molčečih, blesteča sestrina roka
dvigne k nebu blede obraz, užge
razkošno luč v prsih potrlih bratu,
k pesmi sproži mu grlo,
nad čelom dvomečim
kaže molče v daljine, beroča mu pot.
Tedaj ni več strahu in zla. Ni krivde.
Kot od obhajilne mize vstane človek,
očiščen in nov, ter pade pred Bogom...

K. Dobida / Razstava portretnega slikarstva na Slovenskem

Z zgodovinsko razstavo slikarstva na Slovenskem, ki jo je leta 1922. priredila Narodna galerija, je bil položen prvi temeljni kamen slovenske umetnostne zgodovine. Drugi korak v ti smeri pomeni lanska razstava portretnega slikarstva. Cilj, ki so si ga prireditelji stavili, je bil: poglobiti in obogatiti spoznavanje naše preteklosti in zbrati nepoznano, raztreseno in nedostopno gradivo za sistematsko proučevanje našega umetnostnega udejstvovanja v teku stoletij do današnjih dni. Dočim je prva, splošna zgodovinska razstava predstavila celokupno našo slikarsko produkcijo preteklih dob, to pa v ohlapnih, precej meglenih in zasilnih obrisih, kar spričo prvega poskusa v to smer ni bilo niti čudno, je portretna razstava odločen okret k boljšemu. V ozkih mejah ene slikarske panoge je bila na tem omejenem polju že podana možnost ostrejšje koncentracije in lažjega pregleda razvojnih črt. Ker so razen tega že izkušnje, pridobljene ob splošni zgodovinski razstavi, opozarjale na novo, še neuporabljeno gradivo in pokazale uspešnejša pota pri organizaciji, je prirediteljem dobila značaj sistematsko urejenega, preudarno zbranega in izbranega pregleda našega portreta. Poleg neznanih del in avtorjev nam je odkrila nove, manj znane poteze na znanih umetnikih. Razlikuje se pa od prve ta razstava tudi po tem, da je pritegnila sodobnike, dočim je ona pokazala razvoj slikarstva le do nastopa moderne. Iz nepričakovane obilice se je po čistem prerešetavanju izbralo nekaj preko tri sto portretov. Med nje se je sicer vrinilo marsikaj, kar bi bilo brez škode za celotni učinek moglo izostati. Na žalost ni odločevalo samo eno vodilno načelo pri izbi: vidik umetnostne kakovosti.

Poleg tega je soodločevalo pri urejanju gradiva vsaj v enaki meri kulturno zgodovinsko stališče. Želja, zbrati vse malo znane in zato tem zanimivejše podobe znamenitih prednikov, je povzročila, da so bile v razstavo uvrščene mnoge, umetnostno malopomembne, da, celo povsem nevažne slike. V kolikor je smotra s tem pridobila na zanimivosti in privlačnosti za širše plasti, prav toliko je izgubila na enotnosti in zaokroženosti. Njena umetnostna opravičenost je bila s tem

omajana in pregled zameglen. Na drugi strani se je pa fiziognomska podoba našega človeka v raznih dobah odkrila z jasnostjo, ki bi je razstava, urejena s stališča izključne kvalitete ne mogla nuditi v ti popolnosti. Proces prebujanja slovenskega slikarja, ujetega v objemu tujega naroda, to postopno izluščenje iz izposojene lupine, bi tudi trpel na preglednosti, če bi umetnostno morda brezpomembne osebnosti ne pomagale tvoriti členov v dolgi verigi, kjer se zrcali povest našega nastajanja. Ogromni idejni in družabni obrati se odigravajo pred nami na teh platnih, ki so ena redkih vidnih usedlin preteklosti. Z visokim plemstvom prične vrsta, slede duhovski oblastniki, knežja mogočnost, sijaj prosvetljenega plemstva, bogati meščan, znanstvenik, umetnik in politični delavec, nato meščanstvo vse vprek in — v današnji dobi smo. Poleg genreskega slikarstva je portret najobjektivnejše in najzanesljivejše ogledalo časa in človeka. V taki popolnosti in tako neposredno podobe znamenitih osebnosti naše zgodovine doslej še niso bile zbrane. Reformacijske čase so ponazorili portreti Trubarja, Dalmatina in Hrena, ilirsko dobo Zois in Vodnik, Prešernov krog pa poleg njega samega in Julije še Čop, Crobathovi, Anastasius Grün in — Dagarin. Iz poznejšega časa portreti škofov Wolfa in Slomška, pa Abuna-Soliman, Miklošič, Toman, Dežman in cela vrsta znanih imen do naših dni.

Vendar je za nas ona druga, umetnostna pomembnost odločujoča, ker nam je pri portretu važnejše vprašanje: koliko je slikarjeve duše v portretu, nego vernost portreta. Od globine in jasnosti umetnikovega doživljanja in oblikovalne moči je odvisna sugestivnost portreta, ne od njegove fiziognomske sličnosti. Že po površnem pregledu razstave se je pokazalo, da je njeno obiležje skromna provincijalna povprečnost in šablona. Krepih in samosvojih tvorb, ki bi, opazovane z zgolj objektivnega gledišča, ohranile svoje odlike, je prav malo, da skoro izginejo med številnimi povprečnimi. V tem oziru se pretekla stoletja ne razlikujejo dosti od današnjosti. Značilno je, da 19. stoletje po umetnostni potenci portreta skoro zaostaja za prejšnim, ko se je naša baročna individualnost v nekaterih odličnih posameznikih dvignila do visoke mogočnosti in svojstvenega izraza. Čisto kozmopolitsko in tudi kakovostno manj pomembno je 17. stoletje, iz prejšnjih nam pa portreti niso ohranjeni, oziroma vsaj ne poznamo jih. Šele proti kraju preteklega stoletja se začenja pojavljati

zavestno hotenje po uveljavljanju slovenskega duha v slikarstvu, ki je v modernem pokrajinarstvu našlo svoj do zdaj najbolj dovršeni izraz. Prejšnjim časom je to stremljenje docela neznano, kar je lahko umevno, če pomislimo, da je zavest nacionalne pripadnosti šele plod preteklega stoletja. V koliko je torej umetnike prošlosti samo radi njih slovenskega pokolenja prištevati slovenskim kulturnim pionirjem, je še nerešen problem. Gotovo pa je, da umetnika take veličine, kakršen je bil Prešeren, naš narod v upodabljanju umetnosti še ni rodil. Zato je še premlad in kolikor je le-ta bolj združena z rokodelstvom, ki zahteva tradicijo, tudi manj dozorel in izkušen.

Čeprav tudi ta že ožje zasnovana razstava ni mogla dokazati, da obstaja v našem slikarstvu nepretrgana vez tradicije, eno se je vendar znova potrdilo: da so neke, sicer težko opazne, skupne poteze, ki vežejo dela najboljših umetnikov. Dasi-ravno odtujeni svojemu narodu, so vendar bili njegovi sinovi. Ta krvna sorodnost je končno morala priti do neke zunanje manifestacije, ki ni samo slučajna in ni samo oblikovnega značaja. V čem se je javljala ta skupna, slovenska značilnost, bi bilo težko izraziti, kot je sploh vprašanje o slovenstvu v zgodovini naše umetnosti, ki nas ravno zadnje čase tolikanj razvzema, še odprto. Čuvstveno nam je dostopno, razumskega pojasnila zanje še nismo našli. Pomisliti treba tudi, da je portret, kot slučajno naročeno in pogosto le s samozatajevanjem in površno brezbriznostjo zasnovano delo, navadno najbolj šablonska umetnostna tvorba. Obenem je pa težka naloga slikarju in je dovoljna rešitev zato tem mikavnejša, pa tudi bogatejša od drugih katerekoli slikarske panoge. Ker so bila razstavljena le slučajno znana in dostopna dela, je točna sodba precej težavna. Saj je bilo celo mnogo živčih slikarjev prav neprimerno ali nepopolno zastopanih, nekatere smo pa sploh pogrešali. Obžalovati treba, da je bil ravno moderni del v razmerju s starim šibkejši in manj enoten.

Razstava je jasno pokazala razliko v pojmovanju portreta v raznih dobah. Dočim današnji portretist v portretu najde ugodno priliko za reševanje najrazličnejših problemov, osobito v upodabljanju notranjega življenja modela, je bil starim portret predvsem primer, kjer so lahko podali dokaz svojega obvladanja tehnike in sposobnosti, doseči čim popolnejšo podobnost. Posebni značaj modela so podajali po nekem starem receptu, v že udomačenih, stalnih oblikah. Zato so stari portreti

enostavnejši in učinkovitejši. Niso pa uspeh individualnega spoznavanja, temveč v poglavitnem rezultat dobe in okoliša. Ker je bil umetnikov nazor o svetu preprostejši, tudi v njegovem delu ni sledu problematičnega tipanja in neuravnovesnosti, ki je značilna za ljudi naše dobe. Staremu portretistu je bil cilj tesno približanje določenemu oblikovnemu idealu, ki mu je pogosto žrtvoval tudi svojstvenost doživljanja. Moderni umetnik pa teži za čim popolnejšo oprostitvijo vseh vplivov in vzorov, za dosego skrajno individualnega izraza.

Najstarejši portreti predstavljajo osebe v obligatno določeni ceremonijalni pozi in običajno brez individualne oznake, s stalno se ponavljajočo štafažo. Portret je, čeprav renesančnega izvora, še tipičen, strog. V baroku in kasneje se pojavi poudarjanje osebnih značilnosti in študij slikančevega značaja, javlja pa se kmalu že dekadenca, celo osladnost, ki sama sebi zadošča z lepo, a puhlo obliko. V pojmovanju se opaža več svobode in več smelosti v oblikovanju. Po svojem vrhuncu v kasnem baroku se poplitvi portret in postaja v klasicizmu, še bolj pa v početku bidermajerske dobe vedno bolj plehek in prazen. Primeša se genre in druga sentimentalna navlaka, literarna naivnost in ponavljanje obrabljene simbolike. Umetniški portret popolnoma propade. Iz dolgočasne meščanske solidnosti ga šele romantika dvigne na višjo, čeprav še dovolj brezosebno stopnjo. Dvoje, troje umetnikov proti koncu tega razdobja poskuša najti nova pota in lasten izraz, toda njihov napor ostane brez vpliva na naslednike. Šele ob koncu prejšnjega stoletja se odpre čisto novo poglavje v naši slikarski zgodovini. Z njim se je pričela naša moderna, se pričinja slovenska umetnost.

Značilno za njene predstavnike je, da jih kot člane nove, mlade generacije človek sam in kar je v zvezi z njim ni posebno zanimal. Zato je upodabljanje človeka in seveda tudi portret le redka izjema v njihovem ustvarjanju, ki mu je raziskovanje prirode postalo poglavitni smoter. V tem je tudi naša moderna sledila vzorom vsega sodobnega slikarstva. Nekaj let se je zdelo, da je pokrajinarstvo edini način našega slikarskega izražanja. Šele z nastopom prihodnjega pokolenja se je to razmerje izpremenilo. Pojavili so se genreska kompozicija, simbolična in alegorična slikarija in tudi portret. Vendar se ta tudi v umetnosti mladih ni razvil do tistega pomena in obsega, ki ga je zavzemal nekdanj v baroku in tudi še kasneje v bidermajerju. Vzrokov za ta pojav je dovolj. Poglavitni

konsument portretista je postal manj imoviti srednji sloj, ki nima več zmisla in tudi ne dovolj zanimanja za upodabljačo umetnost sploh. K temu je pa prišla še razvijajoča se fotografska portretna obrt. Tako ni čuda, da med živječimi slikarji ni izključnega portretista, ki bi segal preko povprečnosti. Kar je jačjih potenc, od časa do časa naslikajo portret, pa brez pravega notranjega zanimanja. Zmisel za to panogo slikarske umetnosti je padel. Kar se danes ustvarja na tem polju, bo svoje mojstre preživelo kvečjemu vsled osebne znamenitosti portretirancev. Takih primerov je razstava nudila precejšnje število.

V baročni dobi se portret med nami prvič povzpne do razmeroma prav visoke sodobne stopnje. Osebnost Valentina Metzingerja presenetljivo prekaša vrstnike. Njegovi plemiči so živi baročni ljudje silnih gest, v imponujočih pozah, pravi sinovi časa. Videz je umetniku še poglavitni cilj, ki mu žrtvuje tudi notranjo iskrenost in svoje osebno naziranje o svetu. V produševljenosti ga prekaša Fortunat Wergant, ki je deloval skoraj ob čistem času. Je predstavitelj tistega kasnega baroka, ki je drugod že prehajal v rokoko, kakršen pa pri nas tako rekoč sploh nikdar ni nastopil. Werganta je v vsi njegovi pomembnosti odkrila historična razstava. Spoznali smo ga tudi topot kot dobrega psihologa, ki so mu znane človekove strasti in slabosti. Sem ter tja pokaže za svojo dobo nenavadno sveže, včasih hudomušno, včasih skoro zlobno čuvstvo. V njegovem delu vidijo mnogi neke čisto slovenske značajne črte, česar tu ne bom preiskaval. Zelo različen in oblikovno, kakor tudi po pojmovanju mnogo naprednejši od domačinov je finočuteči in gladki mojster Danijel Savoye. O njegovem pokolenju nimamo točnih poročil, po izražanju, ki kaže tipične znake rokokoja, bi ga prišteli Francozom.

Kar je sledilo po teh treh slikarjih, je naraščaj brez lastnega poudarka. Baročna tradicija je takó ostala živa vse do srede prejšnjega veka, do bidermajerskih epigonov. Klasicizem Napoleonskih let in bidermajerska doba sta pustila za sabo le medle sledove. Na razstavi smo opazili nekaj večinoma nepoznanih portretov L. Layerja, ki pa še zaostajajo za ostalimi kompozicijami tega brezkrvnega eklektika. Glavni zastopnik bidermajerja je pri nas Matevž Langus. Njegove zasluge za razvoj naše umetnosti so mnogo precenjevane. Bil je pa prvi slovenski pretežno posvetni umetnik, ki je bil v stalnih stikih s sodobnimi kulturnimi delavci, od katerih je prejel marsikatero pobudo

za zavestno gojitev slovenstva v svojih slikah. Številni portreti so ga predstavili kot slikarja z nezanimivim izražanjem, pusto barvo in s konvencionalno kompozicijo. Sicer je pa med njimi posameznimi velika različnost v moči občutja in v izvedbi. Učencev, ki bi ga bili preživeli, ni vzgojil. Zato mu je manjkala privlačnost osebnosti in temperamenta. Sodobnik Mihael Stroj je pravo nasprotje, vsaj v oblikovnem oziru, čeprav ga po umetniški sili ne prekaša. Njegovo doživljanje sveta je prav povprečno in plitko, kar se kaže v sicer enoličnih, toda z dokajšnjo rutino naslikanih portretih, ki jim ne manjka neka izvestna resnobna dostojanstvenost. Nekaj mlajši je primorski rojak Jožef Tominc, ki je v sličnih oblikah, pa z večjim občutjem deloval v Trstu, tako da je med nami doslej bil komaj znan.

Visoko nadpovprečna, v bistvu še baročna umetniška osebnost Janeza Wolfa na razstavi ni bila zastopana. Bil je v prvi vrsti cerkveni slikar, osobito se je spopolnil v slikanju na presno. Kot portretist se je udeleževal kvečjemu čisto slučajno. V delih njegovega učenca Janeza Šubica, razstavljenih zadnjič, ni bilo več opaziti učiteljevih sledov. Zmagali so močnejši vplivi časovnega duha in velikih dunajskih mojstrov. Posebno očiten je poleg Makartovega vpliv Canonov. Pojavlja se v značilnem toplem in bogatem koloritu in vprav klasični umerjenosti. Njegovi portreti predstavljajo resnične ljudi, morda malce romantično pobarvane, vendar preproste in domače. Mlajši brat Jurij se je že po svoji lahkotnejši naravi razlikoval od njega. Bivanje v Parizu, kjer se je porajal impresijonizem, ga je okrenilo v čisto druge smeri in, da ga ni prezgodnja smrt ustavila sredi dela, bi ga njegove zmožnosti pripeljale morda še daleč naprej. Vendar tudi on ni neposredno vplival niti na vrstnike, še manj na potomce. Njegov pojav v našem slikarstvu ostane brez dalekosežnejših posledic za razvoj, zasluga pa je njegova, da je po dolgih letih občega mrtvila privedel nekaj novih pridobitev v domovino. Kljub modi in časovnemu okusu ostanejo njegovi portreti vsled njihovega svežega odnosa do modela in zmisla za karakterizacijo dokaz primeroma visoke stopnje sočasnega portreta.

Časovno je bil njegov vrstnik Josip Petkovšek, idejno pa ga je prehitel in prekosil. Oblikovno še negotov in nepopoln, je bil tem bogatejši v čuvstvu. Razstavljena družinska podoba, ki prav za prav sploh ni portret, spada po svoji čudno intenzivni ekspresivnosti kljub napakam med najodličnejše razstavljene

predmete. Kot brata Šubica je predčasno izginil, ne dovršivši nalogo svojega življenja. Ostavil je komaj par platen v dokaz plemenitega, a neizčiščenega talenta. Tudi Anton Ažbe, ki je kot prejšnji trije delal ves čas v tujini, je pokopal svoje zmožnosti. Ostali so samo drobci bogatega umetniškega daru. Ta večinoma nedokončana dela pričajo, da je imel sposobnosti, ustvariti več. Čisto artistično se je povzpел na zelo visoko stopnjo. Dočim so imenovani bili vsi samo epizode v naši slikarski zgodovini, brez medsebojne vplivanosti in vezi, je postal Ažbe po čudnem naključju učitelj in tovariš mnogim od njih, ki so otvorili predzadnje, še ne zaključeno dejanje slovenske umetnosti. Vendar jih idejno ni oplodil, niti jim ni pokazal zaželenega pota. Naši »impresionisti« (da rabim to netočno, a že udomačeno oznako) so si po Jakopičevih besedah, »sami našli pot v deželo njihovega hrepenenja«.

Vodja te nove umetniške skupine, ki ji je bilo usojeno, da položi temelje slovenskemu slikarstvu, je bil Rihard Jakopič. Njemu in njegovim tovarišem impresionizem ni bil modna manira, nego iz spoznanja onemoglosti dotedanjih stremeljenj izvirajoča potreba, povedati svetu svoja čuvstvena doživetja na svoj lasten način, v oblikah, ki bodo mogle izraziti vse kipeče in silovito življenje mladih moči. Bil je pa Jakopič tudi neumorni organizator, ki je zastavil vse svoje sile, da novi umetnosti ukrči pot med narod. Umetnostna zgodovina zadnjih petindvajsetih let je obenem zgodba njegovega udejstvovanja. Razstavil je troje del iz raznih dob. V mladostnem portretu je vsebovano, okorno še, kot v zarodku vse, kar si je kasneje zavestno postavil za cilj svojega ustvarjanja. Preseneča resnost in globina včutenja, s katero se bliža predmetu, obenem že zmisel za vrednote luči in barve. Bolj izdelan v smeri poglobitve in toplega sočutenja je portret, izvršen deset let pozneje. Vloga barve je pridobila na pomenu: ne vrši več samo koloristične dolžnosti, temveč gradi in odločilno sodeluje pri ustvaritvi portretovega odraza. Najnovejši, ženski portret je eno najjačjih med modernimi deli. Umetniku ni šlo za tem, da bi naslikal običajno žensko podobo. Predmet mu je postal več nego samo objekt portretista, pravi slikarski model. V skladnih kontrastih nežnih in toplih barv je podal z občudovanja vredno prepričevalnostjo poosebljeno psiho modela.

Pokojni Ivan Grohar je z razstavljenim portretom dokazal svojo veliko osebnost. Nepokvarjeni, iskreni izraz slikarjeve duše daje podobi nekaj, kar jo dela čisto samoraslo, osebno,

čepprav ne kaže niti rutine, niti posebnih barvnih učinkov. Matija Jama, poleg Groharja najznačilnejši impresijonist, se je skoro povsem posvetil pokrajinarstvu, kjer je dosegel častno mesto. Bil bi navzlic temu lahko primernejše zastopan tudi s portretom, nego je bil na tej razstavi. Isto velja za mojstra Ferda Vesela, ki ga je (slučajno) razstavljeni portret skrajno slabo označeval. Obžalovati treba, da ni pokazal svojih starejših portretov, ki so širši javnosti že neznani. Jasno podobo o distingviranih slikarskih kakovostih Ivane Kobilčeve, ki se je prav pogosto in srečno uveljavljala v portretu, so omogočila njena tehnično dovršena dela, zanimiva kot izraziti dokumenti svoje dobe in miljeja. Zanimalo bi primerjanje starejših njenih portretov z deli iz poslednjih let. Izmed novejših se je morda največ bavil s portretom Ivan Vavpotič. Cilj njegovega stremljenja je predvsem zunanja sličnost in prikupljiva oblika. Matej Sternen v zgodnjih delih po koloritu, manj v umevanju, spominja na Jurija Šubica, samó da je svobodnejši v obdelavi. Očitno se kaže ta poteza na mladostno drznem lastnem portretu. Kasneje virtuozna tehnika zatemni prvotno neposrednost, da postane portretistov odnošaj do modela manj oseben in hladnejši. Fran Tratnik je po svojem hotenju bližji mladi generaciji ekspresijonistov, nego dobi pred njo. Barvno je bil vplivan od impresijonizma, idejno pa tvori prehod med tema dvema smerema. Tratnik ni portretist v običajnem besednem zmislu. Kjer ob modelu lahko ustvarja svobodnejše in samo iz svoje notranjosti, dosega višino čiste umetnosti. Dočim pa nekateri njegovih portretov izžarevajo toliko bogastva, ostajajo drugi medlejši in manj izraziti. V risbah je jačji nego na platnu, vendar tudi na grafičnem polju portret ni njegova moč.

Zadnje slikarsko pokolenje na portretni razstavi ni prišlo do veljave. Razstavili so: Gojmir A. Kos, Božidar Jakac in Veno Pilon. Prvega je mogoče prištevati mladim bolj po tehnični izobrazbi, kot pa idejno. Njegovi elegantni portreti se od starejših ne ločijo toliko po pojmovanju, kot v načinu zgolj zunanjega izražanja. Tudi Jakac je z razstavljenim, res solidnim portretom, ki pa zanj ni posebno značilen, potrdil, da je bližji starejšim, nego vrstnikom. Prava moč mu leži v pokrajinarstvu, še bolj pa v grafiki, ki je na žalost ni pokazal. Edini zastopnik ekspresijonizma je bil Pilon. Sugestivna silovitost njegovih portretov predstavlja enega viškov naše moderne. Vendar je

tudi on še enostranski v pojmovanju in oblikovanju modela. Pretirava brez nujnosti, postaja često grotesken, mesto monumentalen, dojmljiv. Odnos do portretiranca mu je predvsem čuten, izražanje pa skoro grobo. Najtišjih utripov srca ne čutiš. Vendar je Pilon po svoji resnobi morda prvi portretist med mladimi. Pogrešali smo pa dvojje imen, s katerima je trdno zvezan razvoj najnovejše naše umetnosti: to sta brata Kralja.

Nam, ki smo sredi kaotičnega presnavljanja starih in porajanja novih vrednot življenja, pomen prireditve, kakršni sta bili historična in zdaj portretna razstava, ni jasen v vsi dalekosežnosti. Slovenski narod s pospešeno naglico skuša nadomestiti zamujeno. Tudi stališče upodablajoče umetnosti v narodovem življenju, njena potrebnost in splošno razumevanje se pogloblja z vsakim dnem. Potreba po spoznavanju samega sebe postaja vse silnejša. Ker je naš odnos do sodobne umetnosti neuravnan in pogled nezanesljiv, se z rastočo žejo obračajo oči naroda v svojo preteklost, ki je temna in nepoznana. Zgodovina naj pokaže pota, kjer se je slovenski ustvarjajoči duh tekom stoletij udejstvoval in naj mu bo bodrilo in smernica za bodočnost.

Po prvi retrospektivni umetnostni razstavi, ki jo je leta 1910. priredil R. Jakopič, in ki je pri vsi časovni in provincijalni omejenosti, nepopolnosti in skromnosti pokazala že mnogo neznanega in nepričakovanega, smo pred tremi leti dočakali veliko zgodovinsko razstavo, kjer smo zaslutili vso obsežnost slovenskega slikarstva v razdobju več nego treh vekov. Nadaljevanje in potrebno dopolnilo prejšnje je portretna razstava. Naj ji slede druge, saj je v naši preteklosti toliko pozabljenih in nepoznanih dragocenosti. Zanimiv bi bil n. pr.: zgodovinski pregled našega kiparstva, pokrajinarstva, grafike. Še potrebnejša bi bila morda izčrpna razstava impresijonizma, ki bi razbistrila premnoga napačna mnenja o tem znamenitem slikarskem gibanju.

Kar pa portretni razstavi daje še poseben pomen, je dejstvo, da je bila prirejena ravno petindvajset let potem, ko so slovenski upodablajoči umetniki prvič javno pokazali svoja izbrana dela. Tako je bila portretna razstava, ki se lahko prišteva našim najbolj uspelim umetnostnim prireditvam sploh, obenem tudi, morda samo slučajno, najvrednejši zaključek in najprimernejša proslava četrtsotletnega jubileja prve slovenske umetnostne razstave, jubileja, ki je prešel skoro neopaženo mimo nas.

Dr. Niko Županič

Prvi pojav Antov v zgodovini

Predavanje na I. kongresu slovanskih geografov in etnografov v Pragi
dne 4. junija 1924.

Začetkom srednjega veka so se delili Slovani v dve glavni skupini: v Slovene (sing. Slověnin) v ožjem pomenu besede in Ante, ki so prebivali na vzhodu med Dnjestrom in Dnjeprom. Ante smatrajo zgodovinarji za prednike Rusov, nekateri pa mislijo celo, da so izšli iz Antov tudi Srbi in Hrvati.

O Antih sta monografično pisala že M. Gruševski¹ in L. Niederle², zato nam tu ni treba navajati vsega, kar je znano o teh vzhodnih Slovanih; omejiti se hočemo na kratko le na njihov prvi nastop v zgodovini, ki je bil, kakor bomo videli v nadaljnjem, bolj ran, kakor se navadno misli. H koncu pa hočemo nekaj pripomniti tudi glede razlag njihovega imena in izvora.

V monografiji L. Niederla stoji, da se Anti prvič omenjajo pri Jordanisu, in sicer v bojih z gotskima kraljema Hermanarikom in Vinitarom, kateri zadnji jih je ob prihodu Hunov (t. j. okrog l. 376. po Kr.) nadvladal. Takrat je bil na Vinitarjevo zapoved kruto usmrčen voditelj Anto, Boz, s sedemdesetorico narodnih prvakov vred.

Po nazorih globoko mislečega zgodovinskega etnologa Viljema Tomaschka³ so Anti istotako predstavljali vzhodne Slované, ki so se po odhodu germanskih narodov iz Sarmatije in po razpadu hunske države razširili na zapad do Karpatov. Tomashek piše tudi, da sta tedaj dve antski plemeni, namreč Srbi in Hrvati, pod pritiskom Avarov in Bolgarov okrog leta 600 zapustili svojo staro domovino in se izselili v Ilirik, ostanek Antov pa da se je s časom razvil v današnje Ruse.

Vendar je naše mišljenje, da so se Anti že davno prej pojavili v zgodovini. Omenjata jih že rimska pisatelja Pomponius Mela⁴ in C. Plinius Secundus⁵ v I. stoletju po Kr. Cissianti

¹ М. Грушевский, Анти (*Arrai, Autes*). Уривок з історії України-Руси. (Записки Наук. Тов. Шевченка, т. XXI.)

² Niederle, Antove. Praha 1909.

³ Pauly-Wyssowa, Real-Encyklopaedie, I, 2338.

⁴ POMPONII MELAE, Chorographia, I, 13: super Amazonas et Hyperboreos Cimmerii, Cissianti, Achaei, Georgii, Meschi, Cercetae, Phoristae, Rimphoces...

⁵ C. PLINIUS S., Naturalis historia, VI, 35 (Editio D. Detlefsen 1904): Ultra eos plane iam Scythae, Cimmerii, Cissianti, Georgii at Amazonum gens...

namreč, ki jih navaja P. Mela ob Azovskem morju v bližini Amazonk in ki jih omenja tudi C. Plinius na omenjenem ozemlju na drugi strani Arimfejev, Seitov in Kimerijcev, a v sosedstvu Georgov in amazonskega naroda, ti Cissianti namreč niso bili eden, ampak sta to bila dva naroda: Kissi in Anti. To razlago potrjuje dejstvo, da omenjajo antični pisatelji pozneje ta dva naroda oddeljeno. Zadnja izdaja Plinija, Mayhoffova izdaja, ne navaja več Cissiantov, marveč stoji v njej dobesedno: *Ultra eos plane iam Scythae, Cimmerii, Cissi, Anti, Georgi et Amazonum gens, haec usque ad Caspium et Hyrcanum mare.*⁶

Kissi (Cissi) so skoraj gotovo istovetni s Kizi (Cizi, Chizi), ki jih navaja Plinij (VI, 19) in jih W. Tomaschek⁷ postavlja na azijsko stran Meotskega jezera (Azovskega morja), ter s Chizoe na TAB. PEVT. v bližini Aspurgijanov med Psakani na lacus Salinarum ter Nerdani (Vardani). Vse okolnosti govore zato, da so Kisi predstavljali v etnološkem oziru eno izmed čerkeskih plemen in to v današnji Kabardi ali pa njeni bližini. V sosedstvu se omenjajo pri antičnih pisateljih tudi Zinchi (Zichi, Zinhi, Zygi, Zilchi) na gornjem Kubanu, katere I. Marquart identificira s Kissi (Szizi = Zici = *Zizot* = Cizi = Zigae = *Zirzot*).⁸ Morda ima Marquart prav, morda pa vendar ti dve plemeni nista nič drugega kakor panogi istega stebila.

Ker moramo torej iskati Meline in Plinijeve Ante v neposredni bližini Kisov in amaconskega rodu, jim za I. stoletje po Kr. ne moremo nakazati bivališča v Evropski Sarmatiji med Dnjestrom in Dnjeprom, nego v Azijski Sarmatiji, na vzhodni strani Azovskega morja v severni Kavkaziji. Tako je razumljivo, če je našel ruski učenjak Pogodin antsko ime zarezano v antičnih kamnih v Kerču ob Kimerijskem Bosporu, daleč od porečja Dnjepra in Dnjestra, kjer jih omenja v VI. stoletju po Kr. Jordanis v svoji zgodovini Gotov. Takrat pa so segali Slovani proti vzhodu komaj dlje kot do srednjega Dnjepra, ker je bila tedanja kavkaška domovina Antov oddaljena od tam do 800 km zračne linije. Zato lahko trdimo, da Anti tedaj še niso govorili slovanskega jezika. Okolnosti govore zato, da so predstavljali

⁶ C. PLINIUS S. Naturalis historia, VI, 35 (Edidit C. Mayhoff, vol. I. Lipsiae MCMVI).

⁷ Pauly-Wyssowa, op. e. III, 2624, 2309.

⁸ I. Marquart, Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge, Leipzig 1903., str. 55.

tedanji Anti eno izmed mnogobrojnih kavkaških plemen (Čerkesi, Čečenci, Lezgini, Gruzini) alarodijske rodovine, ki se je pozneje skupno s Kisi (Čehi), Srbi in Hrvati pomikalo proti zapadu, dokler ni prišlo med Slovane, katere so si deloma pokorili, jih organizirali, jim dali ime, a sami jezikovno utonili.

Antični zgodovinski viri govorijo za to, da so bivali Anti, Čehi, Srbi in Hrvati skupno v transmeotski domovini, v oblasti Kubana, pozneje pa izgleda, da so, najpozneje v IV. stoletju po Kr., stanovali pod imenom Antov na ozemlju med Dnjeprom in Karpati, odkoder so se pozneje Srbi, Hrvati in Čehi izselili ter zavzeli dežele med Vislo, Labo in Salo. Kako je del Hrvatov in Srbov zapustil polabsko domovino, nazvano Belo Hrvatsko, oziroma Belo Srbijo, in zavzel Ilirik, o tem pripoveduje Konstantin Porfirogenit⁹. O tej stvari bi bilo treba podrobneje razpravljati, toda pri tej priliki se nam ni spuščati vanjo.

Končno naj poizkusimo razložiti ime Antov še etimološki. Starejši zgodovinarji in slavisti, kakor Eichwald, Koulfux, Perwolf, Dzieduszycki so spravljali ime Anti v zvezo z Vendi in Venti. Rački je razlagal ime iz slovanskega *ati nъ* «vir gigas», Vocol iz nem. *en z* (angl. *en f*) «obr» in A. Šachmatov trdi, da ime ni slovansko nego kvečjemu morda keltskega izvora. A. Wirth misli, da so bili Anti Kavkazijci, česar pa ni dokazal in podprl. Tako ugotavlja L. Niederle¹⁰ leta 1924., da je ime Anti etimološki še nerazjasnjeno.

Že z označenjem prvobitne domovine Antov je bil dan mig, da je treba izvajati ime Anti iz alarodske kavkaščine, in sicer iz čerkeskega idioma ali pa iz sorodnih narečij. In res znači v kabardinsko-čerkeskem jeziku beseda *a - n d* «narod», ki je brez dvoma sorodna s hetitskim *a n - t u h š* «človek». Kakor pa je znano iz zgodovinske etnologije, značijo imena narodov navadno «ljudi, narod», in zato bi bila ta razlaga sprejemljiva.

Prvobitni Anti po našem mišljenju še danes niso izumrli. Njih ostanek stanuje v povirju zapadnega Koisu-a, ki se izliva v Kaspijsko morje. Ande (Aenti, Andalal) prištevajo etnologi in lingvisti lezginski skupini kavkaških aborigenov. Andijska manjša podplemena se imenujejo ob vzhodnem Koisu: Tindi (Tindilal, Gindalal), Koso, Bogugal in Bogosei; na zapadu pa: Ilanchewi, Rišni, Chiri, Čarpili, Kialar (Kalalar), Ansalda,

⁹ N. Županič, Bela Srbija, Zagreb 1922.

¹⁰ L. Niederle, Slovanské starožitnosti, Oddil I, sv. IV, str. 78, Praga 1924.

Gumbet (Mechtelar). Technucal, Buni in Tloch (Dloch). Lezgijce ali Lezgince pa navaja že Herodot v V. stoletju pred Kristom pod imenom Ligijscev in pozneje Strabon pod imenom Legov na istem ozemlju med Albanci in Amaconkami; v srednjem veku pa so jih imenovali orijentalški in evropski pisatelji Allan ali Lan, katero ime sta Klaproth in Dubois vezala za Osete. Temu pa nasprotuje K. Koch¹¹, menceč, da ni nikake sorodnosti med antičnimi in novejšimi Alani.

Na koncu bodi še omenjeno tolmačenje pomena gentilne besede Avar, ker izhaja iz kavkaškega idijoma, in to od čerkesko-kabardinskega korena a-b-e-r-e ali a-b-r-e «ingens, giganteus», kar se ujema tudi s slovenskim óber «velikan» prav za prav Avar v davnini.

Iz rečenega je razvidno, da je rana zgodovina slovanskih narodov in plemen vezana tudi na alarodijske Kavkazce, bližje in daljne sorodnike starih Hetitov, Etrurcev in božjih Pelazgov, katerim poslednjim je bil Balkanski polotok domovina pred prihodom Helenov in Tračanov na jug.

Srečko Kosovel / V kavarni

Tihla kavarna. Samotna, a v njej se čutiš doma. Pred teboj kup časopisov in revij s slikami. Luči gorijo enakomerno. — Nasproti mi sedita on in ona. On je star triindvajset let, ona jih ima šele enaindvajset. Imata se rada. On je uradnik in ona kontoristka. On stanuje blizu kleti, ona v pritličju. Imata se rada. Nikjer se ne moreta sniti razen v kavarni. Plače so majhne in življenje pusto in žalostno. Njuni pogledi so bolni, kakor da se oči še niso izjokale in veliko so jokale tiste oči.

Ko sem ju pogledal, se je ravno ona naslonila nanj. Prislonila je lice na njegovo ramo kakor trudna življenja. Kakor neskončno trudna. Čutil sem trdi klic: «Nikoli!»

«Kako,» sem se vpraševal, «kako da nikoli?» V sivem zrcalu rumen obraz. Na licu blesti materinski poljub. Usta otroška. le te oči, te črne oči so trudne od vekomaj. Kdo je bil to? — To si bil ti. To je bil tvoj človeški obraz. Tvoje oči, trudne od gledanja krute krivice! — Luč gori enakomerno. Nepremakljiv je obraz Boga.

¹¹ K. Koch, Reise in Grusien, am Kaspischen Meere und im Kaukasus, str. 352, Weimar 1847

«Slep bi moral biti, pa bi lahko živel.»

Ozrl sem se zopet tja. Videl sem njeno roko v njegovi. Ležala je tiho, vdano, mrtvo.

Spomnil sem se, da sem sanjal nekoč o rokah, ki me pozdravljajo. Jaz pa sem šel in sem stopil na vsako, in sem jo strl. Roka se ni umaknila; videl sem samo, kako se je vdala in obležala.

«Nekdo je šel preko tega življenja, nekdo ga je strl!»

«Natakar! Plačam!»

France Bevk / Beg pred senco

Na pobočju hriba, posejanega z vinogradi, je stala hiša z razgledom na mesto, ki se je kopalo v poletni vročini. Sedeli smo na verandi, v senci trte, pili in govorili iz navade in dolgočasja. Spodobni ljudje, lažnivci in hinavci, ki smo se imeli za boljše, kot smo bili v resnici. Gospod Jernej je bil izjema. Ni pil vina, kadil je cigareto za cigareto. Na prošnjo navzočih dam, ki rade poslušajo zgodbe, je na brezstiden način pripovedoval svoje življenje. Ni ga olepšaval, niti zatajeval, kakor da pripoveduje zgodbe iz petnajstega stoletja. Dame so tu pa tam pogledale v tla, moški smo z vinom zalivali zadrego, ki nam je stopala na lica. In vendar bi bilo dolgočasno za nas, če bi ne bilo Jerneja z njegovim tragičnim življenjem vred, ki ga je vzel tako prekleto resno. Kaj bi bili sicer delali v tej poletni vročini?...

*

Dokler človek ne postane skoraj morilec, ne ve, kaj to pomeni. To neznano čustvo mu je bolj daljno, kot vsako drugo čustvo na svetu. Kadarkoli sliši o dejanju drugih, se zgrozi nad krvjo, groznica mu gre po hrbtu in ga obsuje z mravljinci.

Počasi pa zori v človeku. In najčešče vzzori iz najglobljega čustva ljubezni ali spolnega razmerja. Nekateri ljudje trdijo, da spolnost ne igra velike vloge v človeškem življenju. Pisatelji so po svoji naturi nagnjeni k abnormalnosti in najabnormalnejši med abnormalnimi je to trdil. Jaz pravim, da je spolnost prekletstvo in blagoslov človeške družbe. Dela človeka sužnja in gospodarja, dobrotnika in zločinca.

Kadar umori žena svojega moža, bi ga ne umorila, če bi ne bilo njeno čustvo ali razmerje do njega veliko, večje kot do drugih ljudi. Zakaj tisti hip bi drugega človeka ne umorila. S trenutkom, ko kane v razmerje prva kal sovraštva, ko se prvič

zabliskajo oči, je usoda zapečaten. Treba je bežati pred samim seboj in pred vsem, kar te obdaja. Življenje ima strašno logiko, ki se je ni mogoče izogniti.

Jaz ji nisem mogel ubežati.

Ko me je življenja hotna, do histerije čustvena ženska pogledala z zlovesčim pogledom in se blazno zaljubila v mojo nedotaknjeno mladost, ki jo je brez sentimentalnosti vzela in užila brez tiste moje radosti, ki sem jo pozneje občutil, je bila položena kak katastrofe. Gospa Fani ni občutila starostnega in družabnega razmerja do mene, ki je bilo kričeče. V svoji strasti je bila slepa in gluha za vse. Še jaz sem čutil le podzavestno vse to.

Kakor kupec, ki ga oslepari trgovec za blago, katerega vrednosti ne pozna, sem vzel njeno telo in njeno ljubezen, ker jo je moje telo potrebovalo. V razbičani strasti sem jo skoro oboževal in sam sebi lagal ljubezen do nje.

Mislil sem, da sem svoboden. Nisem bil. Ko je prvič zaplala mladost v meni in se je nagnila do mladosti, da se ji razodene in se spoji z njo, ki edina sme zahtevati mojih moči, sem začutil, da sem suženj. Hlapec enooke zveri, ki je mučila mojo dušo z banalnostmi in vzela moje življenje v zakup za najnižjo ceno svojega egoizma.

Moje dekle me je z grenko besedo predramilo, da sem se zavedel samega sebe. Bil sem v stiski, da nisem mogel iz nje. V sramoti, ki je ni bilo mogoče pregledati do dna. «Tončka!» sem jecjal, «Tončka!» In v njenih očeh, ki mi niso mogle odpustiti, sem ugledal ponižanje samega sebe.

Takrat je kanil v razmerje s pohotno žensko duh po krvi, prikrita misel zveri, ki je skrita v slednjem človeku, in gloje, kadar se prebudi. Pozneje sem se je zavedel, kadar sem se spomnil v preteklost, tedaj še ne.

Nizala se je ironija na ironijo, ena bolj pekoča od druge. In da sem bil varan za telo, sem spoznal šele tedaj, ko sem ob luninem svitu trepetal pred lepoto dekliskega telesa in nisem občutil mesenosti v sebi. Nemogoče je postalo mogoče, duša se je dvignila v meni, grenko se je kobalilo v moji notranjosti. Prevaran ponos se je hotel bedno maščevati. Fuj! Pljunil sem nanjo, udaril sem jo, da se je skoraj zlomila pod udarcem, a vendar je bila zmagovalka. Jaz sem bil premagan.

Usoda mi je pokladala tramove na pot in mi je poslala dekle, ki je bilo kot veter nestalno, da nisem mogel najti potrebne opore v nji, dasi sem jo ljubil. Iz enega razočaranja

v drugega mi je bila bolj na srečo, to čutim še danes, ko spomin nanjo še ni popolnoma ugasnil. In kakor je včasih plamen do nje skoraj zatemnel, je drugič planil njegov zubelj do neba. Vedno više. Ko je morala na svatbi umreti zadnja čista misel kmečkega dekleta zame in sem jaz v noči zajokal vso težo zadnjih let na svoji postelji, je ostala edina Tončka. Če bi bila stopila predme in mi dejala: «Grešila sem!» bi bil dejal: «Grešil sem tudi jaz. Začniva novo življenje.»

Tako pa ni grešila. V strašnem polumraku, ko so strašile pošasti v polju, mi je ponudila telo pol v groznici doživetja istega dne in sem jaz trepetal in nisem vedel, kaj naj storim z njo. Bil sem bolešno sentimentalni, občutek tragične poštenosti me je prevzel tako živo, da sem meditiral nad dekliskim telesom, kakor Hamlet nad lobanje: Ali sem vreden, ali nisem vreden? Kaj mi je ponudila ona, in česa ji ne morem dati jaz? Kje je moja čistost?

Spoštovanje do dekleta se je izpremenilo v oboževanje, misel na gospo Fani mi je potisnila nož v roke. Kakor je od dne do dne zorela, je bila ta večer poln sad in sem jo vso črno samotno pot videl mrtvo pred seboj.

Še danes me stresa po životu.

Moji prsti se sami od sebe sugestivno krčijo, kadar pomislim na ta večer. Njen suhi vrat se je zvijal, njene oči so strašno buljile, ko da gledajo v onostranost, njene ustnice so tiščale pene. Kar je podzavestno nastajalo v meni od prvega pogleda in poljuba skozi leta prevare in greha, je prišlo mehanično v moje roke... Davil sem svojo prevarano mladost, suženjstvo, trepet in strah...

Morilec!...

Kakor z viška je padla ta beseda v moje možgane. Šele takrat sem se zavedel, kaj delam. Moje početje je bilo početje ženske. Ali bom popravil zlò in greh z zlom in grehom? Ne, ne! Roke so popustile, njeno telo se je zvalilo na tla; še je dihala...

Ali bi z njenim mrtvim telesom odkupil svojo čistost? Kaj bi prinesel Tončki naslednji dan drugega kot strašno krivdo! Ne! Ne!

Planil sem. Bežal sem pred njo in sem se je osvobodil. Nisem bežal radi nje, radi morilne misli sem moral bežati. Če bi ostal v njeni bližini, bi čutil neprestano nož v svojih rokah. Tako strašna je ta misel, kadar se nepoklicana naseli v človeka.

Gloje kakor rak in ne zapusti te več, če uda ne odrežeš in ne bežiš pred njim...

In nisem mogel ubežati. Bil sem svoboden, drugi so bili sužnji pred menoj, dvojje senc je šlo za mano. Moja senca in senca ženske, ki je trepetala pred mano kot pred morilcem in me je zasledovala kot hudodelca...

Bežal sem... Bežal sem neprestano, v mislih in dejanju. Mučilo se mi je iz življenja v življenje. Bil sem truden in žeijan počitka. Končati vse, nehati, poročiti se in začeti dihati ozračje pokoja...

Prvi del.

Tisti večer, ko sem skoro zadavil gospo Fani in zbežal čez balkon na cesto ter postal sredi polja, se nisem zavedel samo svobode, pač pa tudi neizmerne samote. Kam? Vrste murv so strašile ob potu, turoben mrak večera je še vedno ležal nad pokrajino. Napel sem oči, videl nisem ničesar. Dozdevne pošasti so izginile, pritajeno šepetanje, kot šumenje daljne reke, mi je prihajalo na uho.

Kam? V temo? V reko? Za to vrsto murv, ki jenja ob robu njive? Za svojo mislijo, ki se oklepa samo enega: svobodno dihati?

Hlad je zavel čez polje, tesneje sem se stisnil v pelerino. V mrz mojega čuvstva je pogledal očetov obraz, ki me je zrl z nerazumljivimi očmi, kot da me izprašuje.

Še sto drugih prikazni je šlo mimo mene. Duša si je ustvarila vrsto različnih možnosti, niti ena se ni mogla uresničiti. V tej hladni svobodi ni bilo ne tople besede ne gorke postelje, nobenega človeškega obraza, niti človeške sence ne.

Zdelo se mi je, da vidim samega sebe, kako stopam po stopnicah in sem potrkal na vrata gospe Fani, in jecljam prošnjo za odpuščanje, še preden so se odprla vrata.

Videl pa sem njen obraz, izbuljene oči in lise na njenem vratu. Morilec! Zgrozil sem se v sebi, in kakor da je bila misel že sklep, sem napravil z roko kretnjo kakor igralec na odru: «Ne, ne!»

V tistem hipu mi je prišla nova misel. Srečnejša od prve.

Oklenil sem se je in podvihal korak. Ko sem dospel v mesto, so zazveneale šipe na širokem oknu v ozki ulici ključavničarjev. V oknu je še gorela luč.

Široka, kodrasta glava je pogledala ven. «Ivan», sem dejal. In preden sem utegnil povedati, kako in kaj, je ležal ključ na ulici.

Ivan je ležal poloblečen na postelji, pred njim je ležala odprta knjiga, klavir je samoval v kotu, na njem so ležale odprte note.

«Kaj pa ti?» me je vprašal dijak, kakor da je moj popolnočni obisk navaden in slednji večer prihajam k njemu. Bil je široka natura, učil se je malo, pečal se je z mnogočem, bral je vse in razumel mnogo.

Bil sem v zadregi. «Stanovanja nimam», sem dejal odkritosrčno, ko sem poprej pomislil, ali naj se zlažem ali ne. Bal sem se, da me bo izpraševal podrobnosti in hvaležen sem mu bil, da me ni vprašal po ničemer.

«To je malenkost. Saj imam jaz divan.»

Sedel sem k postelji. Po trudnem večeru me je v toplini sobe objela čudna omama, ki ni vplivala samo na telo, ampak tudi na dušo. Bil sem strt. Omahnile so mi roke in misli. Svoje žalosti nisem mogel zakriti.

«Kaj ti je?» je vprašal Ivan.

«Saj mi nič ni.»

«Veš, če bo moja gospodinja godrnjala — pojutranjem, ali čez teden, jutri še ne — ne maraj! Ženska nima duše!»

Ženska nima duše! Ta stavek se je takrat zarezal vame. In kakor da sem našel nekaj, kar sem iskal že dolgo, sem gledal v kodraste Ivanove lase, ki so se bujno prepletali in križali v neredu kot moje misli.

«Ali si že bral Ibsena?»

«Ne.»

«Pa kako hočeš postati pisatelj? Jaz bom znal vsega na pamet. Če drugega ne, priden je bil.»

Smejal se je cinično, zlobno. Moje misli so hodile bogve kod. Kopale so se v žalosti. Ženska nima duše!

Ivan me je gledal. «Čuj», je dejal. «Poslušaj ta odstavek.» Bral mi je, jaz nisem slišal ničesar. Ivan me takega ni mogel videti. V sunku se je dvignil s postelje.

«Čakaj. Poslušaj — pa boš zopet človek, če ne več.»

Sedel je h klavirju in zaigral. Povedal mi je, da je Beethoven. Ne vem, če je igral dobro ali slabo. Slišal sem samo posamezne zvoke, ki so se izgubljali, izprehajali se po labirintu mojih misli, kričali in zopet ugašali... Zaprl sem oči in bil sem v silni daljavi čisto sam, le neizmerna voda je padala

mimo mene, netopirji so letali nad menoj, čudna pajčevina me je prepredala...

Ko sem se predramil, je udaril zadnji zvok na klavirju in izginil v nič... Ivan me je zrl, moje oči so vrtale v praznino kot v skalo in niso mogle najti poti v življenje.

«Pojdi k vragu!» je dejal Ivan in se zavalil na posteljo.

«Tam je divan, če ne boš jutri drugačen, pojdi, odkoder si prišel!»

*

Bil sem drugačen. Spal sem skoro vse dopoldne. Spanec me je pokrepčal tudi duševno. Ko sem raztegnil roke v jesensko solnce, sem zopet občutil prijeten občutek svobode z vso silo. Polagoma se je vračal človek v mene, oči gospe Fani in lise na njenem vratu so izginjale, resno očitaje je utihnilo.

Ivan je zaigral mazurko, moje srce je tolklo po taktu in ko me je pogledal, je dejal: «Vidiš, takega te imam rad. Žalosti je že v knjigah zadosti. Le škoda, da ti moram povedati, da te moja gospodinja težje vidi kot tujega psa v kuhinji.»

Razumel sem. Nekoliko se je zamajalo pod mojimi nogami, pa je Ivan zinil kot nalašč še dalje:

«Če bi bil milijonar, bi ti rekel, da mi kupi vilo, jaz bi ti pa prepustil to sobo. Ko si pa prišel v napačni hiši na svet, ti povem za sobo, ki ni draga in ne za «bog lonaj», ampak za «počakaj».

*

V visokem podstrešju štirinadstropne hiše sem najel sobo. Njen dohod in njena lega sta bila taka, da sem dobil vtis, kakor da stanujem v visokem stolpu z razgledom na skupino nižjih hiš z mnogimi dvorišči. Nikoli nisem srečal človeka na stopnicah, ne gospodinje niti gospodarja. Majhna sobica s poševnim stropom je bila tako majhna, da sem stal sredi nje in segel na posteljo, na mizo, na okno in na umivalnik.

Vendar je ta sobica silno prijetno vplivala name. Kakor da sem v nji popolnoma ločen od drugega sveta, kralj v svojem majhnem kraljestvu. V nji sem pozabil na vse, da sem kdaj živel in se razbijal v svoji notranjosti. Drugi človek, ki je bil v glavnih obrisih že nastal v meni, se je spopolnjeval. Poteza za potezo je postajala močnejša, jasnejša in bal sem se, kdaj stopim med ljudi, ki so me prej poznali.

Le ena stvar me je vznemirjala. Po ne vem katerem naključju je stanoval v moji sobi pred menoj mlad slikar, ki je

pustil ženski akt pri postelji na steni. Obraz te ženske je bil obrnjen proč, telo je oznanjalo pohoto, ogromne prsi so kipele, ledja so se bočila kakor boki ladje. Kadar sem stopil v sobo, so mi pale oči vanjo, kadar sem ležal na postelji, sem se pasel na nji... Zadrževala me je v snovanju novega jaza in tiho sem jo sovražil...

*

Do omotice čudno mi je bilo, ko sem po vsem tem nanovo izpregledal. Pisano steklo je padlo raz oči in nisem zrl v naravnih barvah samo sebe iz preteklosti in gospe Fani, ampak tudi Tončko.

Prve dni sem se ogibal ljudi. Nato sem jo iskal in je nisem mogel najti. Ko sem jo zagledal, se mi je zdela drugačna, nego tisti večer, ko sem jo zapustil. Spoznal sem, da boga, ki ga obožujemo, ne smemo sleči, ne se mu preveč približati. Dokler ga molimo polmiže, je njegova glorijska od obzorja do obzorja, ko ga pogledamo z mrzlim pogledom svobodnega bitja, ki ne pozna več ne bogov ne sužnjev, je mozoljček na obrazu velik in nadležen kakor gora...

V tem mrzlem gledanju brez nadnaravnega oboževanja sem spoznal, da se vede Tončka brezbrizno proti meni. Prihajala je redko na sestanke, postala je redkobesedna, molčeča, dasi je na vsa moja vprašanja molče zatrjevala, da me ljubi. Tudi vest, da nisem več pri gospé Fani, je sprejela tako hladno, da me je potrla; jaz pa sem pričakoval njenega vzhičenja nad tem. Zdelo se mi je, kakor da premišljuje nekaj težkega, kakor da je razočarana nad menoj.

Včasih bi bil najrajši pahniti od sebe vse, takrat mi je bila v muko in blagroval sem tiste ure, ko ni prišla. Njena miloba je izgubila mikavost, zakaj sreče, ki sem jo pričakoval od nje, ni bilo; puščoba se je zarastla čez mene.

Vsled tega sem doznal še nekaj strašnejšega. Žival, ki je spala v meni, se je pričela nemirna premikati. Včasih, kadar sem hotel najmanj, je vstal pred menoj obraz gospé Fani in spomin na ure, ki sva jih preživela v grdobiji. Ko sem bil s Tončko sam na polju in je legel mrak na zemljo, me je objela želja, da bi jo zmel v rokah. Poželenje je gorelo v mojih zenicah...

V čisto misel na dekle se je pomešala grdobija in jo je polagoma premagala vso. Kakor preganja gladnega samo misel na jed in uniči vse duševno življenje, tako je legla meni na možgane moja druga senca in ni hotela strani...

Gospo Fani sem srečal na ulici. Bila je s črnolaso žensko, ki je imela oči kot oglje. Pogledala me je z dolgim pogledom, korak ji je zastal. Jaz sem se ji hotel ogniti, bilo je prepozno. Nisem je hotel pozdraviti, a sem jo pozdravil vseeno.

Ko sva bila trideset korakov drug od drugega, sem se ozrl. Tudi ona je gledala za menoj. Ženska, ki je bila z njo, je imela smeh v licih. Zagomazelo mi je po životu, vsa kri mi je planila v obraz. Šel sem dalje in se nisem več ozrl.

Mojo hojo pa je spremljala slika, kakor sem jo videl, pol obrnjeno za mano, ki me zre po strani. Videl sem podobno kretnjo v preteklih večerih, ko sem srečaval v dolgo benečansko ruto zavito žensko, ki je gledala za menoj.

Ali zasleduje moje stopinje? Njene oči niso več izbuljene, na vratu ni lis, sem pomislil.

*

V predpustu me je Tončka docela zapustila; begoma je prihajala, bežno je odhajala le za par minut. V samoto sobe me je zazeblo, gola ženska na steni je dobila ob plapolajoči sveči žive gibe.

Dvignil sem se. Kakor pijan sem taval po stopnicah in potrkal na Ivanovo okno.

«Glej, glej,» je dejal on in ni vstal od klavirja. «Ti si?». Nato je molčal. Pol premražen sem stal poleg njega in čakal, da bi nehal. Ni nehal. «To je Wagner», je dejal med igranjem. «Sedi!»

Sedel sem, klobuk sem držal v rokah, kakor da ga nimam kam položiti in strmel v glasbo, ki je nisem mogel umeti... Sredi godbe je Ivan prekinil in pogledal vame: «Kaj se ti zdi?»

Skomizgnil sem z rameni.

«Prav imaš. Jaz sem tvojih misli. Ali greš v maske?»

«Ne vem.»

«Klovna in črni domino imam. Jaz domino, ti klovna. Še je zgodaj, obiščiva družine.»

Oblekla sva se in stopila na ulico. Po tratoarju so plesale predpustne maske in pihale v pozeble roke. Mene je objela razposajena radost. Pomešala sva se v pisane gruče in divjala z glasnim krikom po trgu...

V toplih kuhinjah sva se razgrela ob smehu gospodičen. Bili so sami meni neznani obrazi, ustnice so ugibale najino ime, niso me uganile. Ko sva bredla iz ulice v ulico, se je Ivan ustavil: «In ti, ali ne greš nikamor?»

«Ne vem.» sem dejal.

«Ali nimaš nikjer nikogar?»

In ko sem pomislil, je šlo po mojem životu nekaj mrzlici podobnega. Peljal sem ga s seboj, občutil pa sem, da me je ta hip minila razposajenost. Potrkala sva na vrata gospe Fani.

Tuj ženski glas se je oglasil, odprli so nama, Ivan je uganjal burke, jaz sem ostal kakor pribit. Kaj me je zopet zaneslo sem? Čemu sem prestopil ta prag. Neznano je šlo skozi mene in se premikalo skozi možgane...

Ob ognjišču je sedela gospa Fani, na koncu mize je slonel njen mož. Ženska, ki nama je odprla, je bila črnolaska s ceste. Ko sem jo zagledal, sem obstal, naredila je vtis name.

Nisem je poznal, ne vedel, odkod je prišla. Na mizi sem zagledal par mojih knjig; vse, kar sem imel, sem pustil pri gospé, ona mi jih ni vrnila.

Da bi se ne izdal, sem izpregovoril z visokim glasom tudi jaz. Oči gospe Fani so se vpičile vame, da sem se zdrznil. Mehanično sem potegnil Ivana za rokav in mu pošepnil: «Pojdiva!»

Gospa pa se je dvignila in ko sva z Ivanom ob naglem odhodu in smešnimi pokloni podajala roke, jo je stisnila, da bi bil kriknil od bolečine. Pri vratih mi je pošepatala: «Poznam vas!»

Ne vem, kdaj sem stopil na cesto. Divjala sva po ozkih, temnih ulicah in pol v omotici sva potrkala pri Tončki. Pol glave je pogledalo skozi vrata, nato so nama odprli.

Tončke ni bilo. Kakor mora je leglo name to spoznanje. Umolknil sem, tudi Ivan je obstal in skomizgnil z rameni, kot da nimava česa tu iskati. Z menoj je šla težka misel: «Kod hodi Tončka?» Ljubosumje me je morilo.

«Smej se, bajazzo!» me je udaril Ivan po rami. «Smej se, če ti poka srce!»

Kakor da je spoznal mojo notranjost. Nato se je spustil z visokim glasom v krohot, ki je odmeval do zvezd.

Ko sva se vračala, sta naju v ozki ulici obdali dve v črni domino oblečeni maski. Ivan je razposajeno zbežal, mlajša maska pa je mene prijela za roko podobno kakor gospa Fani pri vratih in dejala z neizpremenjenim glasom:

«Pri Tončki si bil.»

Mrzel pot me je oblił po hrbtu. To je ona. Jedva sem se za-vedel kakor od udarca, dejal sem: «Ne!»

«Bili ste!» je siknila. Pa sem videl, da njen glas ni več strahoten, glas ukazujočega, ampak glas ženske.

«Ni je bilo doma,» sem odgovoril.

Nato je molčala. Skušal sem ji odtegniti roko, zopet jo je ujela. Skozi črno masko sem videl njene oči, ki so gorele kakor dva oglja.

«Čemu ne pridete?» je dejala. «Saj nisem sama, če se bojite...»

Takrat sta prihitela Ivan in druga maska v divjem begu nazaj. Ivan me je prijel za roko in me potegnil za seboj.

Bil sem mu hvaležen, vendar sem bil z mislijo pri črnem dominu, ki so mu gorele oči... Ko sem se slekel, sem skoraj omahnil na stol.

*

Neverjetno je, da so moje misli uhajale h gospé. Neverjetno, da zakonski ljudje, ki se smrtno sovražijo, rodé otroke. In vendar je vsegospodujoča mati ironija tudi to lepo uredila.

V samoti podstrešne sobe, v toploti postelje, me je bičala kri. Spomnil sem se stiskljaja roke, pogleda maske črnega domina in besed: «Zakaj ne pridete?» Odtu pa so šle misli daleč nazaj. Gorel sem.

Od prsi do bokov ženske na steni je šel moj pogled in se izprehajal zopet navzgor. Na vseh gubah se je ustavljal in jo je oživiljal s fantazijo, ki ni hotela ugasniti.

Nekoč sem obrnil podobo, ko sem stopil v izbo. Ko sem legel v posteljo, sem videl, da je na drugi strani s črnim ogljem skicirana smrt. Ali je slučajno nastala pod umetnikovo roko, ali je bila nalašč narejena. Koščena lobanja se je smehljala z lačnim nasmehom.

Sunkoma sem se dvignil s postelje in obrnil podobo. Ljubše mi je bilo življenje kakor smrt. Podoba pa je oživela. Videl sem gibe rok in nog, čutil, kakor da plezajo ljubezni vajene ženske po moji polti.

Oblekel sem se in pogledal na uro. Bilo je zgodaj. Stopil sem na ulico in obstal pred hišo, ki je imela zadaj verando. Potrkal sem na vrata v prvem nadstropju.

Gospa Fani ni bila sama doma. Ta večer me ni videla oblečenega v klovna. Trepetala je. Moje navzočnosti ni mogla prenesti brez razburjenja. Tudi jaz sem trepetal. Dasi sem stal v pozi ponosnega zmagovalca za vrati, bi se bil najrajši zrušil.

Zrla sva se, kakor da se mora v teh pogledih odločiti najino razmerje za naprej. Počasi je prešla najina okamenelost v besedo. Za mizo je sedela črnolaska in šivala.

Šele to pot sem jo pogledal docela. Dvoje črnih oči me je gledalo zvedavo, temna polt njenega obraza in njenih rok je bila lepa.

Gospa Fani je obrnila pozornost drugam, da bi se iznebila zadrege. Pokazala je na gospodično, zvit nasmeh je sprožil njene ustnice, ki so se razširile:

«Ne poznata se. Moja prijateljica Lojza...»

Priklonil sem se. Lojza mi je podala roko in sramežljivo zaklopila goste obrvi.

«To je gospod, o katerem sem vam že pripovedovala,» je dejala gospa in mi ponudila stol. «Naš dijak. Kmalu bo samostojen.»

Zadnji poudarek me je zbolel. Lojza me je pogledala še enkrat pozorneje. Videl sem njene razkave roke, od dela razdejane. To srečanje je vznemirilo moje telo. še bolj. Polt te ženske je imela tako močan vonj, da je vplival na živce in na možgane. In vendar me je pomiril in nasitil. Ko se je gospa skrivaj dotaknila moje roke in mi šepnila: «Čemu niste prišli malo pozneje?», sem se je otesel: «Ne!»

Potem dolgo več nisem prišel.

(Dalje prih.)

KNJIŽEVNA POROČILA

SLOVENSKA DELA

Rad. Peterlin - Petruška, Znamenje. Ljubljana. 1925. 56 str. Samozaložba.

Drugi zvezek svojih poezij je Peterlin - Petruška krstil «Znamenje». Ni to tajnostno-zagoneten znak kakega modernega mističnega poeta, kakršna sta, recimo, P. Claudel ali O. Březina, marveč čisto realno domače znamenje. kakršnih je toliko, poslikanih s patroni domače fare, po naših vaseh, pod katerim včasih obstane popotnik, da se odpočije in razgleda. Tudi romar Petruška je po svoji poti po cesti in stepi prišel domov, pod vaško znamenje in je sam ves vaški, ljudsko-preprost, naroden, slovensko čuvstven, a ne tragično razgiban, vinoljub, a ne Dioniz. Ampak slovenski človek! Kdo nam ukleše njegov obraz, monumentalno preprost in pravilen, kdo zajame njegovega duha, tišjega od tišine sveta. Jok brez solza, nemo drgetajoč smeh, gnev, ki se grize v zemljo, vera, ki opaja... Cankar nam je ustvaril prometejsko silni lik hlapca Jerneja — a vseh črt ne vidim na njem. Ali ni hlapec Jernej torso? Župančič je opel vonj te zemlje v mogočno-ubrani «Dumi». Na vse strune je zapel...

Petruška je zapel na eno struno. Da je zapel, je dovolj.

To je notranja oznaka. Zunanja pa je ta, da je Petruška zorel v svoji pesmi ob poznejših sopotnikih naše moderne, Golarju, Puglju i. dr. Zato ni

revolucionar ne idejno, ne formalno. Osnovna melodija njegove pesmi je narodna pesem:

«Pod brezami-žalujkami
po čisti, ravni poti
en tih večer, en lep večer
prišla si mi nasproti.»

Slovenska in ruska narodna pesem se v Petruški srečno križata s svojimi vplivi. — V kako močno duševno sorodstvo je pesnik zrastel s svojimi literarnimi tovariši, zlasti z Golarjem, pričajo mnoge kitice v «Znamenju», ki bi jih človek ne ločil od Golarjevih, dasi se iz celote vidi, da niso vplivane od njega:

«Ah kako si vsem nam všeč
sveta Barbara-devica,
lepa si ko nagelj rdeč
in bogata ko kraljica.»

Nekaj je tudi — zlasti motivnih — reminiscenc na prvo Petruškino zbirko «Po cesti in stepi». N. pr.: Dolgi in pusti so dnevi... V celoti pa je v «Znamenju» pesnik dovolj samosvoj. Zmôžil se je, krajši je postal, točnejši, neposrednejši v čuvstvu. Zlasti ta pristrčna, izredna toplina čuvstva, ki se zdi v svojem zunanem izrazu bolj ruska nego slovenska in ki jo je naš čas malone pregнал iz pesmi, je tisto, kar nam dela Petruškin stih tako prikupen in mil.

Knjiga obsega samo 30 pesmi, kar priča o avtorjevem dobrem kritičnem okusu. Znamenje časa pa je, da je zbirka izšla — v lastni založbi.

Fran Albrecht.

Ksaver Meško, Listki. Splošna knjižnica, 36. zvezek. V Ljubljani, 1924. Str. 144.

Prijetna nova Meškova knjiga ni in pač tudi noče biti literarni dogodek zlasti vonjive prve, pa tudi druge pisateljeve zbirke (Ob tihih večerih, 1904, in Mir božji, 1906). To je gotovo. A, kdor še zna uživati tega prekipevajočega - liričnega razglabljača ter z njim in v njem poslušniti pesmim samotnih, spominskih večerov in klicanju čistih zvokov od onstran materialnih senzacij, bo rad segel po «Listkih».

Vsega Meška bo spet našel v prvem delu te zbirke, v «Črticah». Sanjavega, nemirnega popotnika, ki so ga težka pota že malo utrudila, vedno v daljave hrepenečega romarja, ki mu razočarane oči že ne gledajo več tako pričakujoče, vernega muzikanta naše besede, ki v harmonične, polne stavke izliva svoje zastrte nokturne: largo dolce in passionato — andante sostenuto.

Dvoje črtic je posvečenih izgubljeni Koroški, nekaj jih poje o otožni ljubezni in daleč želečih sanjah. Noč in Jutro, zlasti Jutro, sta sijajni izpovedi pravega Meška, Kadar bo listje padalo... (Iz «Pisem, ki jih ni dobil») in V jeseni sta kot pritažena naša odmeva «lettres d'amour» portugalske redovnice Mariane Alcoforado. Črtica Pri trapistih skoro ne spada v ta okvir.

Zanimiv je drugi del zbirke, naslovljen «Mrtvi in živi», pet spominskih profilov Aškerca, Bohinjca, Gregorčiča, Medveda in Verovška. Avtor nam pripoveduje v teh obrisih svoje odnošaje do imenovanih naših mož, anekdote, bežne vtise in drobne prizorčke, zdaj s smehom na licu, zdaj skoro srditega, očitajočega pogleda, vseskozi pa na dolgo in široko, do neznatnih podrobnosti natanko. Literarno informiranemu bralcu pisatelj

ne odkriva kaj novih kritičnih vidikov, interesantni pa so nekateri odkritorski detajli osebnih stikov in nekatera neprikrito izpovedana avtorjeva mnenja (često baš zato, ker jih je napisal Meško).

Knjiga je izšla ob pisateljevi petdesetletnici.

Pavel Karlin.

Anton Vadnjal, Otoški postržek. Mohorjeva knjižnica, 7. Na Prevaljah 1925. Str. 152. Za ude 10 Din, vez. 17, za neude 13+40 (22+70) Din.

Postržek, «jed, od katere se postrže tudi lonec, ker je zadnja; zatoorej se zadnji otrok ostarelih roditeljev šalivo tudi imenuje: postržek», se čita v Erjavčevi Popotni torbi. Takšen postržnik ali pognezdič je naš Renko Istinič, ki ga duh Erazma Predjamskega hudomušno kliče: Hrenko Tistinič. Sam Stephenson je kriv, da ga imamo, ne pa grajska gospoda, čeprav pred l. 1848. ni dovoljevala ženiti se na roke, na nič: z lokomotivo je namreč nastal nov stan, dovolj donosen, da živé Istiniči.

Dvanajst poglavij je izpolnjenih z avtobiografijo darovitega železničarskega sina, večkrat dostojno Twainovega peresa. Pričenja se v Borovnici, kjer je mladi navihanelec hodil v osnovno šolo pred učitelja Podlunška in kaplana Ponebška. Ker pa razborni patoglavci ni maral ostati pod mernikom, ampak je hrepenel doseči vsaj toliko slave kot Lenčka na Blokah, so ga poslali najprej v Postojno nadaljevat nauke. Tu so se pripetile domala vse zgoode in nezgoode, vse šale in žale njegovega otroštva, pripovedovane zdaj s pesniškim poletom in lepimi ukrasi, zdaj s šegavo besedno igro, s primerno vpletenimi navedki in domislicami kakor tudi s točnimi dušeslovnimi opazovanji. Vsa pripoved je prešinjena s toplim čuvstvom in s pristno notranjsko krajevno barvitostjo. Med podrobnostmi naj omenim samo vložek o črevljarju, ki je s pogodbo hudobcu svojo dušo zastavil, da mu je bognasvaruj dobavljal usnje. Po preteklem roku je smolec ukanil peklenščka, češ, najin dogovor ne velja, saj stoji koncem listine, podpisane na Razdrtem, črno na belem: Razdrto na dan svetega Matije 1799!

Pa tudi dokaj resnega gradiva najdeš spotoma. Opombe vredno je, s kakim rahločutjem se je pisatelj umel dotakniti spolnega vprašanja vpricho radovednega dečka (str. 101). Jezik je izredno bogat, marsikatera drobtina pride v prid bodočemu slovarniku. Še več pa zaleže to, da je otrebljen kakor redko kje ob sedanjih mnogopisnih časih. S tem pa še nisem rekel, da se Vadnjal vselej strinja z Breznikovimi pravopisnimi in purističnimi načeli. Mimogrede bodi dostavljeno, da se portugalski novc «milreis» ne izreka kot nemški «rajs» (51)... Brezdvomno poseže ta ali oni sestavljalec mladinskih čitank po kakem odlomku iz Otoškega postržka, n. pr. str. 83 do 84. Knjiga pa ni užitna samo za deco, temveč tudi za odrasle, posamezne potankosti bodo dodobra pojмили šele starejši čitalci.

A. Debeljak.

Slovensko debatno ali komorno pismo v minuli 60letni dobi. Skromni osnutki slovenskega debatnega pisma ali pisma s stavkovnim krajšanjem za hitre govore v zbornicah, s katerim moremo v minuti stenografirati do 160 besed, segajo v sedmo desetletje minulega veka. Leta 1865. je slovenjgraški nadučitelj France Hafner, pozneje šolski nadzornik, sestavil prvo slovensko stenografijo po Gabelsbergerjevem sestavu. Čeravno je njegov prevod dandanes brez praktične vrednosti, ga je prof. Miholič kot zanimiv zgodovinski prispevek v letih 1900. do 1902. doslovno priobčil v «Stenografu» po izvirniku, hranjenem v saksonskem stenografskem zavodu v Dresdenu. Poleg poslovnega pisma obravnava Hafner v četrtem delu svojega prenosa v skrčeni obliki tudi

stavkovno ali debatno krajšanje, ki je hkratu prvi in najstarejši nam ohranjeni. četudi nepopolni poizkus slovenskega komornega pisma. Nedvomno bi Hafner tistihdob s svojim sicer samostojnim delom uspel, da je sledil svojima prednikom Hegerju in Vinkoviču, ki sta se v svojih prevodih glede označbe poedinih znakov tesno oklepala Gabelsbergerjevega izvirnika. Zaeno pa bi se moral avtor ozirati tudi na ostale, takrat že poznane slovanske prevode Gabelsbergerjevega sistema. Neuspeh Hafnerjevega prenosa je pripisovati predvsem nepotrebni in nepremišljeni premembi označevanja posameznih Gabelsbergerjevih znakov brez znanstveno-jezikoslovne utemeljitve. Zato je odbor I. praškega spolka Gabelsbergerjevih stenografov kot merodajni ocenjevalec stenografskih proizvodov zaradi varovanja enotnosti zavrnil Hafnerjev od Slovenske Matice v presojo vposlani slovenski prevod, ker ni bil spisan na temelju vzajemnosti s stenografskimi prevodi ostalih slovanskih narodov. Radi popolnitve naj še omenim, da je priredil še pred Hafnerjem znani komorni stenograf Ivan Tanšek praktičen prevod slovenskega debatnega pisma, katerega je uspešno uporabljal izza leta 1866. pri stenografiranju slovenskih govorov v bivšem Kranjskem deželnem zboru skupno s svojim učencem, leta 1869. preminulim pravnikom Ivanom Štampilharjem. Obžalovati je, da se nam nista ohranila niti Tanšekovi niti prevod Ivana Kapretza, ustanovitelja in predsednika Ljubljanskega stenografskega društva, katero je leta 1865. prenehalo s svojim poslovanjem. Slednjemu je bilo že leta 1865. poverjeno mesto komornega stenografa za slovenske govore v Kranjskem deželnem zboru, iz česar moremo z gotovostjo sklepati, da je bilo Kapretzovo slovensko debatno pismo leta 1865. rokopisno vsaj v osnutku že izdelano ter preizkušeno.

Prvo tiskano debatno pismo pa smo prejeli Slovenci stoprav leta 1878. Priredil ga je vzporedno s hrvatskim prevodom po Gabelsbergerju, naslanjajoč se na češki prenos, tedanji zagrebški filozof Anton Bezenšek ter ga objavil v III. letniku «Jugoslavenskega Stenografa». Po metodi prof. A. Heinricha je razdelil komorno pismo v etimologijo, ki uči, kako se morejo besede krajšati, ter v sintakso, ki nam kaže, kdaj se smejo besede krajšati kot stavkovni členi. Bezenškovega debatnega pisma ne smemo podcenjevati niti soditi prekritično, kljub temu, da je v metodičnem in jezikovnem pogledu dokaj pomanjkljivo. Vendar je svoječasnno zlasti pri srednješolski mladini vzbudilo obilo pozornosti ter pospešilo učenje slovenske stenografije. V domači stenografski literaturi pa tvori vsekako važen zgodovinski pojav. Neoporečna zasluga Bezenškova je, da so se že leta 1877. osnovali prvi slovenski stenografski venčki na gimnazijah v Mariboru, Novem mestu in Ljubljani, kjer so se dijaki po njegovem prenosu vežbali v korespondenčnem in debatnem pismu. Profesor Bezenšek je potom svojega strokovnega mesečnika vzgojil prve slovenske stenografe ter z uspehom širil stenografsko idejo med Slovenci in Hrvati. Ko je Bezenšek v poznejših letih izprevidel poedine hibe in nedostatke svojega prenosa, je ponatis debatnega pisma v posebni knjigi opustil, kakor je leta 1899. na prvem shodu slovenskih stenografov v Žalcu na predlog prof. Vambergerja v pričakovanju Novakove slovenske stenografije odstopil od namere, da izda svoje leta 1895. izišlo slovensko poslovno pismo v predelani obliki. Enako tudi Bezenškov dolgoletni tekmeec profesor Franjo Magdič s svojim nedostatnim osnutkom slovenskega debatnega pisma, objavljenem v posebni knjigi l. 1898. v Zagrebu kot dodatek korespondenčnemu pismu, ni prodril v Slovence. Magdičev prenos nedvomno nadkriljuje Bezenškovega v metodični razporeditvi debatnega gradiva, toda pri Magdiču pogrešamo zopet stvarne poglobitve v

stenografski sistem ter v dialektične posebnosti slovenščine, ki je preveč prepletena z nepotrebnimi hrvatizmi. Medtem ko sta Bezenšek in Magdič, borec se za prvenstvo med Slovenci, ponajveč v brezplodni, češče preostri osebni polemiki na škodo izboljšanja njunih slovenskih prevodov žrtvovala dokaj dragocenega časa, je tedanji profesor novomeške gimnazije Fran Novak tiho in smotreno izpopolnjeval svoj prenos slovenske stenografije ter ga v načrtu leta 1890. tudi dovršil. Nepričakovano je završalo v stenografskih gajih, ko je stopil profesor Novak leta 1894. iz svojega skromnega zatišja prvič na plan z vzorno sestavljeno monografijo »Samoznaki in okrajšave v slovenski stenografiji«. Zaradi svoje temeljitosti je vzbudilo delo v vseh strokovnjaških krogih upravičeno občudovanje in zaslužen priznanje. Jeseni leta 1894. je nastopil prof. Novak službo na novo oživiljeni gimnaziji v Kranju, kjer so po dveh letih njegovi zasnovani načrti dozoreli ter se približali skorajšnjemu uresničenju popolne izdaje poslovnega in debatnega pisma. Nestrpnemu pričakovanju slovenskih stenografov se je prof. Novak predvsem oddolžil leta 1896. z mojstrski dovršeno, z bogato zbirko primerov opremljeno razpravo o začetnih okrajšavah v slovenskem debatnem pismu, ki je izšla v izvešju kranjske gimnazije. Tem so sledile naslednje leto še srednje in končne okrajšave kot predhodnice popolne izdaje debatnega pisma. Odlični strokovni kritiki, zlasti češki in hrvatski pa tudi nemški, so priznali Novaku na podlagi izdanih monografij prvenstvo med slovenskimi stenografi. Ustvaritelj jugoslovanske stenografske kritike, prof. Mijo Vamberger, je nazval Novakove začetne in srednje okrajšave »mojstrsko delo«, končne pa »dovršeno stenografsko kompozicijo z mogočnimi fugami, izdelane tako izborno, kakor so v glasbi svetovnoznane skladbe Bachove in Händlove. Smelo trdim, da tako jasne, pregledne in temeljite monografije o končnih okrajšavah niti nemška stenografska literatura ne premore.« Čim je Novak po intenzivnem, mnogoletnem trudu v vseh podrobnostih obdelal obširno stenografsko snov ter dovršil poslovno in debatno pismo, je zadel zaradi takratnih slovenskemu znanstvenemu pisatelju nenaklonjenih razmer na težko premostljive ovire glede izdaje svojih proizvodov. Ker se je slovenska stenografija dotlej ponajveč gojila le v zasebnih dijaških venčkih in tečajih, ni mogel Novak dobiti založnika za svoje knjige. Da pospeši poučevanje slovenske stenografije na naših srednješolskih zavodih, je Novak v svoji idealni požrtvovalnosti kljub predvideni negotovosti glede uspešne razprodaje učnih knjig leta 1900. sam založil natis korespondenčnega ter leto kasneje tudi debatnega pisma. Tako smo Slovenci post tot discrimina rerum prvič prejeli popolno slovensko stenografijo. Ravnateljstvo I. državne gimnazije v Ljubljani je po Novakovem predlogu pri bivši avstrijski vladi izposlovalo aprobacijo obeh knjig v učne svrhe. V šolskem letu 1902./1903. se je končno slovenska stenografija uvedla kot neobvezen predmet na omenjenem zavodu.

(Konec prihodnjič.) — *Rudolf Binter.*

SRBO - HRVATSKA DELA

Prof. St. Stanojević, Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka. Izdavač: Bibliografski zavod, d. d., Zagreb. 1., 2., 3. svezak. Cijena (vsakega zvezka) 45 Din. 336 str.

O zasnovi in obsegu te srbsko-hrvatsko-slovenske narodne enciklopedije izvemo iz sporočila Bibliografskega zavoda, da bosta odslej redno vsak mesec izhajala po eden ali po dva zvezka na sedmih ali štirinajstih tiskanih polah

velikega oktava. Vseh zvezkov bo približno osemnajst ali dvajset. Po sedem zvezkov bo tvorilo eno knjigo, tako da bo vse delo imelo tri knjige. Narodna enciklopedija izhaja v dveh enakih izdanjih, eno v latinici, drugo v cirilici.

Iz pridevnika «narodna», iz založniškega sporočila in predvsem iz vsebine prvih treh zvezkov, ki prinašajo članke od besede «Aba» do besede «Bunjevci», sklepamo, da hoče prof. Stanojević v tej enciklopediji zbrati vse podatke o ljudeh, ustanovah, običajih, zgodovini in kulturi srbsko-hrvatsko-slovenski. Tri brate, ki so jih nasilja in krivice preoblastnih sosedov stoletja in stoletja umetno ločile in so jih nadčloveški, krvavi napori šele nedavno združili pod eno streho, hoče to delo postaviti pred zrcalo, ki naj jim pokaže njih pravi obraz, da jasneje spoznajo, kako so si svoji, da se po vekovih ločitve znova vzljubijo in skupno nadaljujejo delo za povzdigo svoje domovine in s tem za povzdigo človeštva. V tem zrcalu ni četrtega brata, a saj bo prva izdaja narodne enciklopedije uporabna itak le par desetletij, potem zastari in nova bo pač morala vpoštevati tedanje potrebe, njen obseg se bo moral primerno razširiti.

Mladi narodi se morejo seveda le počasi, stopnjema dvigati do vrhuncer moderne kulture. Tisti, ki jih je dolga borba za narodno zedinjenje ovirala, da si še niso mogli ustvariti popolne zgradbe svojega znanstvenega slovstva, ki še niso imeli časa, da bi se bili v nauke primerno poglobili, morajo polagoma znašati in rezati kamne, da si končno tudi sami postavijo tako narodno svetišče znanosti, kakor ga predstavlja n. pr. splošna enciklopedija v zmislu slovite francoske (1751—1772) ali v zmislu konverzacijskih leksikov večjih evropskih narodov. Celo Italija se šele sedaj pripravlja k takemu delu, šele sedaj zbira Istituto Giovanni Treccani sotrudnike za obširno «Enciclopedia italiana», ki naj pod visokim pokroviteljstvom italijanskega kralja izide tekom desetih let v dvaintridesetih velikih zvezkih po tisoč strani. Jugoslovani na kaj takega še ne morejo misliti, vendar pa bo pozneje, ko pride čas tudi za to, «Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka» prvi temeljni kamen za novo znanstveno zgradbo. Podobnega pomena bodo tedaj tudi «Slovenski biografski leksikon» in druga taka pripravljala dela.

Na platnicah vsakega zvezka je natisnjen seznam stodevetintridesetih srbskih, hrvatskih in slovenskih sotrudnikov, sama zelo znana imena mož, ki stojijo v prvih vrstah južnoslovanskega znanstvenega in vobče kulturnega snovanja. V tej legiji naših najboljših glav je slovenska četa prav častno zastopana in tvori s približno petindvajsetimi člani skoro šestino legije.

Uredništvo prosi bralce «Narodne enciklopedije», naj mu javijo vse ne-točnosti ali nepopolnosti, ki jih zasledijo, da se v dodatku lahko natisnejo potrebni popravki ali dostavki. Kot Slovenec, ki se želim v enciklopediji s svojimi brati Srbi in Hrvati temeljito seznaniti, bi bil profesorju Stanojeviću zelo hvaležen, če bi mi bil omogočil, da n. pr. besede «abadžija», «abenjak», «adakalka», «alvadžija», «aljetak», «asturlija», «asurdžija», «berveneci», «bojadžija», «bojelek» in mnogo drugih, ko izvem, kaj pomenijo, tudi pravilno poudarim. Gotovo ima sestavljalec enciklopedije svoje tehtne razloge za to, da ne tiska poudarkov, vendar pa je treba pripomniti, da tiči v poudarku več nego pol življenja vsake besede, saj često zgolj po poudarjanju spoznavamo narodnost človeka, ki govori kak nesvoj jezik. V svoji zadregi sem se zatekel k nekemu izobraženemu Hrvatu s prošnjo, naj mi pove, ali je za Srbe in Hrvate poudarek na takih besedah tako jasen, da ga ni treba označiti, a on je to zanikal, češ, da pri mnogih teh večinoma turških besed tudi sam ne vé.

kako bi jih izgovoril. Prav tako potreben bi bil poudarek na premnogih lastnih imenih, če hoče biti enciklopedija tudi «slovenačka» in služiti tudi nam; drugače se mnogih njenih besed in imen ne bomo upali izgovoriti, boječ se, da jih s krivim poudarkom ne spačimo. Pri tujih imenih se izgovor opisuje v oklepajih, pa zopet brez poudarkov, n. pr. Baschet Armand (Baše Arman), Bertrandon de la Broquier (B. de la Brokije), kar bo francoščine nevesč južni Slovan bral «Báše» in «Brókiye» namesto «Baše» in «Brokijé»; saj vemo, da se Hrvatoma in Srbom celo po mednarodnih konferencah očita, da govorijo prehrvatsko ali presrbsko francoščino, ker ne pazijo, da bi besede na koncu poudarjali. Pri besedah z dognano etimologijo bi nič ne škodilo, če bi se dodala; v njej tiči neredko dovršen del naše kulturne zgodovine. Tako spoznavamo tuje vplive in bolje ločimo, kaj je pristno našega in kaj izposojenega.

Zelo važni so kriteriji, po katerih urednik takega dela zbira članke in odloča, kaj se sprejme in kaj ne. To velja zlasti o osebah in pojavih, katerih pomembnost je nekako na meji med lokalno in splošno južnoslovansko. Zanimivo je v tej reči primerjanje «Narodne enciklopedije» s «Slovenskim biografskim leksikonom». Ta prinaša n. pr. članke o freisinškem škofu Abrahamu, o treh Abramih, o literatu Ahaclu Matiji (2½ stolpca, Kidrič), o Aliču Juriju (2 stolpca, Kidrič), o Ambrožu Mihaelu (3½ stolpca, Lončar), o štirih Ambrožičih, o Andreašu Mihi, o Andrejki Jerneju in Andrejki Rudolfu, o Andrioliju Frančišku, o petorici Arko («Narodna enciklopedija» pozna le zadnjega izmed njih), o Bakošu, Balantu, Balohu, Bambergu, Basarju, Begu Antetu, Beletu Večeslavu, Belcu Ivanu (2 stolpca, Lončar), o treh Benkovičih, dveh Bercetih, štirih Bernikih, o stenografu Bezenšku, o dveh Bezjakih, dveh Blaznikih, dveh Bonačih, o Bilcu Francu (1½ stolpca), o tržaškem škofu Bonomu, o dveh Bradaških, dveh Bratinih, dveh Brencetih, dveh Brežnikih, o Bratuši, Brežigarju, jezikoslovcu Antonu Brezniku in raznih drugih, ki jih «Narodna enciklopedija» niti z besedico ne omenja. Ne mislim, da bi ta morala o vseh teh govoriti, a vsaj o važnejših bi se spodobilo nekaj besed, n. pr. o škofu Abrahamu, o pisateljih vobče, o Janku Bezjaku, ki je sam sotrudnik «Narodne enciklopedije», o južnoslovanskem stenografu Bezenšku, o zgodovinarju Bradaški, o jezikoslovcu Brezniku in še o tem in onem. Da bi «Narodna enciklopedija» smatrala «Slovenski biografski leksikon» za svoje dopolnilo in zato opuščala, kar ta omenja, ni misliti, kajti mnogo je člankov o istih osebah i tu i tam, včasih celo izpod istega peresa. Po drugi strani pa so mnoga zgoraj omenjena imena za jugoslovansko kulturo najmanj tako važna kakor imena turških in perzijskih književnikov, ki so bili slučajno slovanskega rodu in so kot nekakšni kulturni janičarji dosegli pod tem ali onim sultanom čast in priznanje, za kar jim zdaj še «Narodna enciklopedija» slavo poje. Tudi so naši prej omenjeni možje vsaj tako pomembni kakor mnogi francoski publicisti, ki jih «Narodna enciklopedija» omenja samo zato, ker so o južnih Slovanih simpatično pisali. Seveda si bo skušal južnoslovanski izobraženec nabaviti i «Narodno enciklopedijo» i «Slovenski biografski leksikon», a to «Narodne enciklopedije» ne odvezuje dolžnosti, da take vrzeli odpravi. V prvih treh zvezkih je nekam najpopolnejše in najenakomernejše vpoštevano slovensko slikarstvo (sotrudnik Fr. Stelé).

Težko je tudi v takem delu doseči sorazmernost med dolžino člankov in važnostjo predmeta; kajti sotrudniki so osebnosti, ki se kljub enotni volji urednikovi vendar vsaka po svoje loti odkazane snovi in jo tudi po svoje obdela. Tako vidimo n. pr., da je sestavek o Ajdovščini obširnejši in izčrpnjejši

ne go o Aradu, Bački Topoli, Arbanasih in nekaterih drugih večjih krajih. Splošno pa se je sorazmerna obdelava tako raznovrstnih snovi precej posrečila.

Mršavi člančič «aeronautična industrija» — mršav zato, ker te industrije v Jugoslaviji skoro ni — bodi državi jasen memento za nujno popravo tako težkih zamud. Pod člankom o slikarju Almanachu je podpisan V. S., ki ga ni med sotrudniki. Je li to pomota za F. S. ali za S. V.? Ali bi se v sestavku «Almanasi» med slovenskimi ne omenil lahko tudi Resov «Jadranski almanah» za leto 1923. in Kraljev za leto 1924.? Ker pošilja knjiga bralca tudi k besedi «Kalendari, slovenački», sta se ta dva morda prihranila za tam. Tiskovni pogrešek je v članku o Bajuku «Odmeh naših gajev» namesto «Odmevi...». «Beogradski sport klub» si je dal spakedrano ime po tujih tovariših in bi storil dobro delo, če bi se posrbil v «Beogradski sportski klub» ali kaj podobnega. Prav tako kislja je sestavljenka «Bojken jabuka» (str. 247.). Članek «Bogoslovije» razpravlja v štirih stolpcih o pravoslavnem bogoslovju, a ne črhne o katoliškem. V poročilu o Svetozaru Borojeviću, «častnem doktorju zagrebškega vseučilišča» (!), se omenja «Isonzo-Armija» (str. 253.); prav bi bilo «Soška Armija» ali kvečjemu «Isonzo-Armee». Dalje se pripoveduje, da ji je (Borojević) poveljeval «pri odstopanju austro-ugarske vojske od Piave k Isonzu (Soča).» Toraj naša Soča bodi v srbskem spisu v oklepaju in prvo mesto imej Isonzo? Mislim, da bi morala Soča sama zadostovati; če pa se kaj razlaga, bi moral biti Isonzo v oklepaju. V Čorovićevem izbornem članku o Bosni se ne omenja «bosanski jezik» kot rastlinica z avstrijske gredice «divid. et impera». K besedi «Brda» bi sodilo tudi kaj o goriških Brdih, ki so kot zemljepisen pojem prav tako znana kakor Kras ali Trnovska planota i. dr. Njih prebivalci so Brici, ki se tudi ne omenjajo. O Budalu (str. 317.) dobro vem, da ni prevedel Maeterlinckove «Modre ptice», temveč objavil iz nje le kratek odlomek v «Slovanu», kar pa ne zasluži razglašanja v «Narodni enciklopediji».

Vse to so malenkosti, ki cene «Narodne enciklopedije» prav nič ne zmanjšujejo. V celoti že po prvih treh zvezkih lahko sodimo, da bo delo dobro uspelo. Kot posebno temeljite in izčrpne naj omenimo zlasti članke: administrativno pravo, advokati, agrarna reforma, Albanija, alkoholizam (da bi tu članek s svojo strašno zgovornostjo pomagal malo zajeziti to naše narodno zlo!), arhivi, Aškerc, autobiografije i memoari, Bačka, badnji dan i božič, Bakar, ban, Banat, banke u SHS, Beograd, beogradska metropolija, berlinski ugovor, biblija, biblijsko društvo, bibliografija, biblioteke, biografije, Bitolj, bizantsko carstvo, Bjelokrajna, Bjelokranjci, Bleiweiss (ki ga «Slovenski biografski leksikon» piše Bleiweis), Bogorodica sv., Bohorič Adam, botanika, brak, bregalniška bitka (skoro preobširno riše bratsko klanje), budžet, Bugari

Razne želje in pripombe pridejo gotovo še iz strokovnjaških peres. Marsikaj bo mogoče točno presojati šele, ko bo delo stalo celotno pred nami.

Dr. A. Budal.

KRONIKA

DOMAČI PREGLED

Umetnostna razstava bratov Kraljev. Na razstavi «Kluba mladih» (v avgustu preteklega leta) so bila razstavljen izključno dela bratov Franceta in Toneta Kralja. Proti dosedanjemu običaju sta izbrala to pot razmeroma

malo število novejših, javnosti po večini še neznanih del. Slična po oblikovni in vsebinski strani sta dosegla v ugodnem okvirju razstavne dvorane v Akademskem domu, okrašenem s Francetovimi stropnimi slikarijami, globok učinek.

Brata Kralja sta danes poleg Piona osrednja pojava v mladi umetniški generaciji. Da sta res umetnika, kar je poglavitno, ni mogoče zanikati, tudi če nisi pristaš njune smeri, ki je kot vsaka smer postranskega in minljivega pomena. Dočim je pri njunih vrstnikih vprašanje umetništva poglavitna točka vsakega razmotrivanja njihovih delovanj, je to vprašanje po njunem človeškem odnosu napram svetu izven preiskave. Po resnobi in marljivosti, s katero zasledujeta svoje ideale, prekašata večino drugih. Njun vpliv (pozitivni in negativni) se opaža na vrstnikih, ubraniti se ga niso mogli povsem niti posamezni starejši, njima idejno tuji umetniki. Zato more pri presoji njunega pomena veljati samo eno, strogo absolutno in objektivno stališče, ki ne pozna lepodonečih, a puhlih priznalnih fraz.

Razstavljene tvorbe so pokazale oba razstavljevalca z nove strani. Iz abstraktnih sfer sta se povrnila na realnejša tla, se približala domači zemlji in našemu človeku ter s tem postala umljivejša in dostopnejša. Življenje slovenske vasi in religija so njuni poglavitni motivi. Razširjeno mišljenje, da sta Kralja podala točno sliko sodobnega slovenskega življenja (vsaj kmečkega), se mi zdi le deloma veljavno. Posebno ne velja za oba brata v enaki meri. Zunanja podoba našega človeka se je pri Kraljih izoblikovala čisto priložnostno in je, čeprav resnejša od dosedanjih, po večini samo narodopisno označenih, dovolj oddaljena od resničnosti. V tem pogledu je France naravnejši in prvotnejši od brata. Posebno v grafikah pogosto zazveni pristno občutena, res domača, skoro naivna nota, ki jo pa vidoma kroti. Vendar se pojavljajo že znaki nastopajoče manire, tako da individualna karakterizacija vsled nje trpi. Prav tako njuna religiozna zamaknjenost, polna mistične ekstaze, ki je posebno pri Tonetu mnogokrat pritirana do skrajnih mejá okusa, nima mnogo skupnega s preprosto in otroško jasno vernostjo našega ljudstva. Tudi na tem polju je France bliže življenju in iskrenjši od brata. Treba pa spet poudariti, da dela iz prejšnjih let nedvomno prekašajo novejša.

Kot značilno potezo, ki dá sklepati na njuno umetnostno urejenost in odnošaj napram naravi, bi omenil, da med razstavljenimi slikami ni nobenega portreta, niti pokrajine. Pokrajinarstvo, ki je bilo dolga leta tako rekoč osrednja os našega slikarstva, ni v umetnosti mladih prav nič napredovalo. Pojmovanje pokrajine je v bistvu od nastopa impresionizma ostalo isto in neizpremenjeno, če odštejemo posamezne izjeme med mlajšimi. Razmerje bratov Kraljev napram naravi ni več naivno in prisrčno občudovanje in poglobljanje v tajnosti prirode, temveč zavestno stremljenje osvoboditi se je in poizkus ustvarjanja zgolj iz lastnih moči in sredstev. To zanemarjanje pokrajinarstva je ena osnovnih potez moderne umetnosti, ki je pretežno usmerjena na vpodabljanje človeka in človeškega. Zato tudi odsotnost portreta nekako moti.

Če primerjamo med seboj dela obeh, spoznamo kmalu, da France prekaša brata po umetniški kapaciteti. Razumska plat, ki pri njem prevladuje, pospešuje smotrenost zasnove, kviri pa iskrenost oblikovanega doživetja.

V oblikovanju je vidna slogovna zakonitost, ki si sama ustvarja pravila, in strogo samoobvladanje. Značilno zanj je izrazito plastično gledanje in kipno občutenje povsem slikarskih motivov, ki je na tej razstavi doseglo vrhunec. V barvi so razstavljene Francetove slike enotnejše in diskretnejše, v tonu okusnejše od v bistvu čuvstvenejšega in obenem impulzivnega brata, ki mu pa barva služi v prvi vrsti kot simbolično sredstvo. Zanimivo je, da so skoro vsa dela držana v enem, globoko temnem tonu. Tudi v tem je opaziti veliko nasprotje njegovim dosedanjim slikam.

Med najznačilnejše spada izmed starejših del «Oznanenje», od zadnjih «Jajčarice» in «Slovenska vas». Prvo kljub mešanju naturalističnih in dekorativnih hotenj odlikuje strnjenost skupine in ugodna razdelitev svetlobe. Predmetno je slika jasna, izraz strogo osredotočen, razpoloženje pa, dejal bi, skoro muzikalno skladno. Slično učinkuje «Snemanje s križa», samó da je oblikovni ekspresionizem tu še poudarjen z doslednejšim uporabljanjem kubističnih pridobitev.

Drugo vrsto predstavljajo «Jajčarice», kjer se zdi slikarjev napor vpri v en sam cilj: s čim učinkoviteje podanim prizorom izraziti neko splošnejše, obširnejše in globlje občutje, ki pa ni dozorelo do jasne izoblikovanosti. Kot sredstvo v dosego tega cilja mu služi ostra karakterizacija obrazov predstavljenih figur. Zdi se, da te spačene in skoro do karikature potvorjene oblike narave, ki se ponavljajo stereotipno tudi na mnogih drugih slikarjevih delih zadnjega časa, za dosego namena niso neobhodno potrebne. Notranje sile, ki bi naslikani prizor iz območja čisto predmetne pomembnosti mogla dvigniti v višje kroge obče veljavnega in s tem potrditi nujnost in umetnostno opravičenost zavestnega zanikanja in pretiravanja naravnih oblik, delo ne vsebuje. Zato kljub posrečeni karakterizaciji, ki bi jo bilo mogoče doseči z dosti enostavnejšimi sredstvi, zbuja videz neumetniškega, skoro neiskrenega. Mehkejša v občutju je «Slovenska vas», kjer so posameznosti sveže in prepričevalne, dočim je celota nekam razblinjena. Izredno toplo in res življensko sta podani korakajoče dekle in starka, ki se križa, ali pa ženska dvojica levo zadaj. Izgleda skoro, da se je slikar v teh posameznostih izneveril doslednemu in strogemu stremljenju po ostri stilizaciji in podal te detajle čisto po svoje in neprisiljeno. Pri Francetovih slikah sploh često preseneča resnobna naivnost, s katero obravnava včasih, — očitvidno nehotoma —, nevažne posameznosti, kot na pr.: fanta z živaljo na sliki «Studentec». To delo, ki je sicer neizrazito, ostane gledalcu vsled svoje prisiljene simbolike nerazumljivo. Umetniško slika ni doživljena.

Tone Kralj se zadnji čas približuje bratu, da ju je po površnem pogledu že težko ločiti. Vendar je oblikovna, a še bolj idejna razlika med obema temeljnega značaja. Predvsem tehnično brata ne dosega. Tone je sicer v dnu bolj slikar, nego France, vendar je njegov zmisel za barve še močno neizčiščen, kolorit teh zadnjih del pa suhoparen in monoton. Tudi kot oblikovalec kaže še mnogo znakov nesamostojnosti in nedovršenosti. Vendar leži očitnejša in bistvenejša razlika med obema v različnosti umetniškega značaja. Naravnejši in neposrednejši od Franceta po svoji naravi, zadnje čase pogostoma oponaša brata in dela s tem silo prirojeni čuvstvenosti in iskrenosti, ki je odlikovala prvotne njegove tvorbe. Mesto odkritosrčnega, preprostega podajanja svojih izrazito liričnih obrazov se muči, da bi se čim tesneje približal bratovemu refleksivnemu slogu. Zavestno zatira v sebi vsa

mehkejša čustva in izkuša pomanjkanje globljega doživljanja sveta zakriti z običajno neutemeljeno, včasih skoro groteskno silovitostjo. Nesoglasje med komplicirano obliko in preprosto vsebino zatemni, kar je pristno občutenega v delu. Ostane občutek nemotiviranega napora brez odgovarjajoče vsebine. Tako se gledalec le težko ubrani vtisu nedozorelosti in pomanjkanju višje duhovne discipliniranosti. Ker se tudi na škodo notranje poglobitve muči skoro izključno z iskanjem nove in samorasle oblike, zaide čisto v pretiravanje in neosnovano ravnodušnost napram naravni obliki.

Name njegova zadnja dela navzlic nesporni umetniški sili napravljajo skoro mučen vtis izumetničenosti. Stik z naravo je prekinjen, nadomestila zanj pa ne vidim. Mesto razpoloženja, ki naj ujame gledalca v svoje kroge, diha ta dela hladno treznost, ki odbija. Zato ostanejo pogosto brez tople prepričevalnosti. Prirojeno čuvstvenost izpodriva razum.

Med najuspelejše bi uvrstil sliko «Težaki», ki je obenem zanimiv primer, kako slikar gleda na obkrožajoči ga svet. Slika, ki predstavlja orače na njivi, naj ponazori vso težo morečega trpljenja, ki družijo ljudi z živalmi. Tak je res njen izraz. Vprašanje pa je, če je s tako rešitvijo problem najuspešneje izčrpan. Globlje ideje ali končnega spoznanja o upodobljenem dogajanju slika ne nudi: vidiš le odbijajočo podobo muke, ki te napolni z občutkom zopernosti — in nič več. Preseneča človeka pri tem za umetnika - misleca tako nepričakovani pogled na poljedelčevo delo, ki je izmed vseh človeških nehanj še vedno najbližje naravi in človeku. Približno isto, kar sem povedal o «Težakih», velja za «Izgnance», kjer je dogajanje še brutalneje podano, slika pa tudi nima tolikšnih tehničnih kakovosti, kot prej imenovana.

Značilna za sedanji izrazni način Tonetov je «Sama», kjer so posebno jasno vidne kubistične in primitivistične prvine. Tisto, kar je na sliki preostalo še prav slikarjevega, je prešibko, da bi skonstruirani obliki moglo vlti občutek življenske resničnosti. Prav tako tudi motiva «Iška-rijota» in «Getzemanskega vrta» navzlic siloviti in skoraj brutalni formi ne moreta vzbuditi vere, da sta res pristna in doživljena. Zdi se, da se je vsa nekdanja moreča erotična čutnost preokrenila v to plamenečo, obenem skoro patetično religijoznost, ki se mi zdi preveč zunanja in posvetna, da bi bila iskrena. «Delavca pred tovarno» sta koncesija časovnemu okusu. Vzbujata pa ti dve figuri prej vtis dvojice bolnih velikomestnih blazirancev, nego dvoje delavcev.

Med Francetovimi kiparskimi tvorbami zavzema prvo mesto «Madona», originalna in zaključena, čeprav malce hoteno naivna plastika v lesu. V obdelovanju tega materiala bogate njegove izrazne možnosti niso bile izčrpane. Več znakov primitivizma opazamo pri «Kristu - pridigarju», kjer se očitneje pojavljajo sledovi manire, ki dela kip manj osebni in manj resničen. Kako pa je raztolmačiti istočasnost obeh kipov s «Kristom» v mavcu (model za detajl nagrobnika), ne vem. Če naj ta neambi-ciozni in brezosebno zasnovani, na davno preživele akademske vzore spominjajoči kip znači zgolj prilagoditev naročnikovemu okusu, potem ne uvidim, zakaj ga je bilo treba — javno razstaviti. — Tonetov «Pasijon», ki je bil že razstavljen, brez dopolnjujočega arhitektonskega obiležja ne more priti do polne veljave. Zdi se mi, da «Križani» s svojimi slikovitimi

obrisi ruši mirno resnost trikotnih reliefov, predstavljajočih postaje iz trpljenja. V teh čisto dekorativnih plastikah se je Tone izkazal mojstra v stilizaciji. Idejno so pa precej skromne.

Grafičnih del na žalost nista pokazala. In vendar sta se ravno na polju črno-bele umetnosti morda najbolj približala svojemu umetnostnemu idealu. Ustvarila sta nekaj resnično umetniških del, ki bodo preživela mnoge druge, od mode vplivane in od nje odvisne slikarske in plastične tvorbe. Za njune dekorativne sposobnosti, ki sta jih ponovno dokazala v mali plastiki, v knjižni ilustraciji in notranji dekoraciji, velja isto. Ko sama bolje spoznata svoje zmožnosti, bosta na teh poljih lahko dosegla uspehe trajnih vrednot.

Brata Kralja sta prinesla k nam toliko novega duha in sama preizkusila toliko novih umetnostnih metod in gesel, da bi bilo pravo čudo, če ne bi vtisnila svojega pečata vrstnikom. To se že danes po malem opaža, zanamcem bo ta vpliv mnogo očitnejši in umljivejši. Saj je njuno ime postalo že skoro oznaka cele umetniške skupine in posebne umetnostne smeri. Manj sta sicer vplivala doslej neposredno s kakovostjo svoje umetniške potence, kot sugestivno z vztrajnim in strastnim prizadevanjem, najti sodobni naši umetnosti primerno obliko, ki bo sodobna in naša obenem. Dosedanji uspehi so še malenkostni. Krivda leži, razen v splošnih časovnih razmerah, v neustaljenosti njunega odnosa napram življenju. Čeprav izredno plodoviti in močni potenci in v tem redki izjemi med našim mlajšim pokolenjem, ki ne kaže mnogo nadpovprečnih talentov, sta njuni podobi ostali doslej večjidel zakriti za tujimi idejami in oblikami. Zato je danes še težko pravilno oceniti njuno trajno pomembnost, kajti navzlic neumornemu udejstvovanju na vse strani se še nista mogla povsem otresti vplivov. Notranjega miru, prostosti in ravnotežja, ki so pogoj in temelj vsake trajne umetnostne zgradbe, še nista dosegla. Ko se za vselej otrese ta težnja po originalnosti za vsako ceno in pričneta črpati samo iz svoje notranjščine, oplojene z vdanim poglavljanjem v skrivnosti narave, takrat šele postanejo njuna doživetja — čiste umetnine. Takrat zanju vprašanja oblike, ki ju danes popolnoma obvladuje in bega, ne bo več. Nova, toli iskana in pričakovana oblika bo zrasla spontano in elementarno. Šele takrat bomo tudi spoznali pomen tega dolgega križevega pota, ki sta ga in ga še bosta morala prehoditi. Uvideli bomo, da nobena njuna blodnja in tipajoča stopinja ni bila storjena čisto odveč. Kot plemenita kovina iz ognjene peči se bo iz moteče skorje zmotnih idej in pogrešk izluščila očiščena in preizkušena njuna umetniška samobitnost.

V tem zmislu se mi tudi to zadnje razdobje razvoja, ki ga predstavlja razstava, ne zdi več nego ena mnogih, le začasnih stopenj na njuni poti do cilja.

K. Dobida.

Koncerti. Letošnjo koncertno sezijo je otvoril «Ljubljanski Zvon» z jubilejnim koncertom (5. oktobra 1925.), s katerim je proslavil 20letnico svojega obstoja in pokazal, kakšno je njegovo umetniško obzorje in kolika reproduktivna potenca, ki jo je društvo doseglo tekom te dobe.

Pevsko društvo «Ljubljanski Zvon» (ustanovljeno leta 1905.) se je iz skromnega moškega zbora pod pevovodji L. Bajdetom, Fr. Sachsom, J. Waschtem in sedanjim pevovodjo Z. Prelovcem, ki ga vodi že 15. leto, razvilo v

eno izmed najbolj ambicioznih pevskih društev. S svojimi rednimi koncerti (doslej 42) seznanja Ljubljano z domačo vokalno produkcijo, širi slovensko pesem s prirejanjem ljudskih koncertov po Sloveniji (koncerti v Mariboru, Rogški Slatini, Laškem) in na jugu (beogradski koncert), izdalo je vrsto Adamičevih, Lajovčevih, Premrljih, Rožančevih, Prelovčevih skladb in je zadnji čas pričelo izdajati mesečno revijo »Zbori«, ki dobi z novim letom tudi glasbeno-književno prilogo.

Spored jubilejnega koncerta je obsegal dela E. Adamiča, St. Premrlja in E. Komela, ki jih razen dveh skladb (»Jezus je majhen« in »Mara v jezeru«) niso še izvajali pri nas.

Prvi štirje Adamičevi moški zbori, uglasbeni na narodno besedilo iz Strekljeve zbirke, kažejo značilen naklon k linearnemu slogu, so pa več ali manj tehnično interesantni poizkusi, ki jim nedostaja duhovnega pogona. Naslednja točka sporeda so bili štirje ženski zbori s spremljevanjem klavirja, skladbe St. Premrlja na besedilo K. Široka. Zanimiva kontrapunktična faktura se dosledno opira na besedilo in je jasen izraz notranjega skladateljevega razpoloženja, ki ga odlikujejo skladatelju lastni elegični ton, žensko nežna mehko in intimna religioznost.

Najmočnejša točka programa je bila Adamičev mešani zbor »Vragova nevesta«, zložen na izvirno narodno pripovedno pesem. Kontrapunktično vodenemu, zanimivo izpeljanemu pripovednemu stavku, ki je dobro pogodil monotoni pripovedni ton, sledi izrazito dramatski srednji del, ki je obdelan širokopotezno, deloma ilustrativno, deloma v obliki dramatičnih recitativov in zaključí s koralom, ki je za nas v harmoničnem oziru vsled nenavadne diatonike novost. Skladba je ponoven dokaz skladateljevega značilnega okreta v dramatično smer in pomenja v seznamu a capella-zborov eno njegovih najtehtnejših proizvodov.

Sledila sta istega skladatelja mešana zbora »Barčica«, na narodno besedilo zložena miniatura, ki pa jo odlikuje besedilo adekvaten poetičen izraz, in »Kresovale tri devojke« na besedilo O. Župančiča. Tudi v tem proizvodu podčrtani »narodni ton«, ki ga skuša skladatelj doseči s preprosto melodično linijo in značilnim na kolo spominjajočim dvodobnim ritmom, motijo hipne, melodične reminiscence, ki so neskladne s prvotnim originalnim tonom. Malenkostna ambicija naših zborov, ki forsirajo izključno »a capella«-literaturo, povzroča i pri skladateljih prenašlo ustvarjanje in neopravičen ozir na neznanje naših zborov. Doba popularne glasbe je menda tudi pri nas že minula, in so pripomnje »lahki zbori« i. dr. le neumestni izgovori.

Poslednja točka programa je bila »Psalm na višini«, ki ga je uglasbil vodja goriškega »Glasbenega in pevskega društva« E. Komel na besede Ivana Samca za mešani zbor in tenor-solo s spremljevanjem klavirja. Komelova koncepcija se naslanja na klasične vzore psalmov in je v celoti posrečena, dasiravno je šlo skladatelju predvsem za formo, ki je nastajala postopoma. Težišče dela leži v zboru, instrumentalni stavek je arhitektonsko manj posrečen, dostikrat celo neroden; manira spremljevanja klavir-harmonij je docela zastarela in bi bilo boljše, da je skladatelj delo instrumental. Besedilo samo, vsakdanje in dolgočasno, očituje reminiscence na Gregorčičev slog in se niti izdaleka ne dá primerjati z vzor-poezijo »Visoke pesmi« (Canticum canticorum). Delu, ki sicer ne kaže sodobnih teženj, velja priznati gladek, neprisiljen tok in enotnost.

Pevski zbor «Ljubljanskega Zvona» ima dobro zasedene glasovne skupine, razpolaga z uporabnim, muzikalno dosti elastičnim glasovnim materialom, med katerim je tudi nekaj solistično naobrazjenih pevcev in pevk. Ker je Prelovec izčistil in pomladil zbor, je glasovna ubranost celote mnogo boljša nego prejšnja leta, treba bo le še precej več glasbene naobrazbe in predvsem poglobljenja, da postane zbor, ki je sicer vzorno discipliniran, kos težjim nalogam in zahtevam sodobne glasbe. Prelovec je suveren gospodar nad svojim zborom, v svojih gibih sicer skrajno ekonomičen, vendar vseskozi temperamenten, hodi srednjo varno pot in se drži principa: «pripravi doma vse, kar je mogoče!»

Dvajsetletna delovna bilanca «Ljubljanskega Zvona» pomenja zanj močan plus, zbor je dokazal, da se je njegovo umetniško obzorje primerno razširilo, predvsem pa izdatno povečala njegova reproduktivna potencia.

Želimo društvu, da vztraja pri svojem delu, da ne gleda preveč na dosežene uspehe, ampak da nadaljuje svojo pot v stalno naraščajoči črti navzgor.

Prvi komorni koncert društva «Učiteljev glasbe», 31. oktobra lanskega leta je priredilo «Društvo učiteljev glasbe» v dvorani «Uniona» svoj prvi komorni koncert, ki je dokazal ne samo veliko agilnost mladega, komaj par mesecev obstoječega združenja, temveč tudi resnost, s katero društveni odbor vrši zasnovani program.

K društvu, ki je bilo ustanovljeno šele začetkom meseca maja, so pristopili učiteljski zbor Glasbene Matice in vsi glasbeni učitelji javnih in zasebnih šol v Ljubljani; odbor je sklenil zediniti v kratkem vse glasbene učitelje v Sloveniji in razširiti svoj delokrog na vso državo. Namen društva je organizacija našega celokupnega pedagoško-glasbenega kapitala v enoto, ki naj uredi glasbeni pouk naših šol in pomore s svojim notranjim delom (pedagoško-glasbena vzgoja) in glasbeno-prosvetnim delovanjem (koncerti, glasbena revija «Mužicar») naši glasbi do samostojnega razvoja in individualnega razmaha.

Doslej je izposloval društveni odbor od prosvetnega oddelka pokrajinske uprave v Ljubljani sistemizacijo dveh definitivnih mest učiteljev glasbe na ljubljanskem učiteljskem in njih zasedbo po svojih članih, poverjena mu je bila sestava enotnega učnega načrta za glasbeni pouk na vseh šolah od prosvetnega oddelka, ki je sklenil imenovati glasbenega nadzornika.

Odbor je naprosil rektorat ljubljanske univerze, da izposluje ustanovitev sistemiziranega mesta za muzikologijo in odposlal ministru prosvete spomenico, ki zahteva uvrstitev glasbe med glavne učne predmete, ker je spadala doslej med «veščine» (ročna dela, telovadba, lepopisje itd.), kar je v današnji dobi smešno, a tudi žalosten anahronizem.

Ker zahteva pedagoško stališče, da deluj učitelj umetniško tudi izven šole, je sklenilo društvo prirejati redne komorne koncerte s sodelovanjem svojih članov in je spočelo misel društvenega pevskega zbora, ki je že domalega osnovan. Postranski namen društva je odpomoč proti socialnemu izrabljanju svojih članov, odbor je zastavil vse sile za ureditev službenih razmer nekaterih svojih članov, nameščenih pri Glasbeni Matici.

S svojim komornim koncertom je torej društvo posvedočilo svoj resni namen in se prvič javno predstavilo.

Društveni člani so izvajali A. Winklerjevo sonato za violo in klavir, op. 10, A. Dvořakov godalni trio, op. 74, in L. v. Beethovnovi violinsko sonato, op. 30. Prvo delo je proizvod ruskega komornega skladatelja F. Alekseja Winklerja,

profesorja petrograjskega konservatorija, tematično zgrajena skladba v treh delih, od katerih je najzanimivejši tretji del, varijacije na bretonski narodni motiv. Sonata ne kaže nikake močne individualne note, niti ne nosi času postanka (1897) primerne žiga mladoruske šole (Musorgskij, R. Korsakov), pač pa se ji močno pozna francoski vpliv (Duvernoy). Podala sta jo gg. Jeraj (viola) in Štritof (klavir), ki sta se sicer vestno potrudila, pa vsled diametralno različne interpretacije nista mogla ustvariti one simetrično skladne skupne igre, ki jo tematična faktura dela zahteva. Že uvodni tema prvega dela, ki ga izvaja klavir in mu neposredno odgovorja viola, je pokazal, da se dva tako različna temperamenta — operni dirigent, temperamenten, širokopotezen muzik in lirično mehki, filigranskega dela vajeni komorni glasbenik, ne bosta nikakor nikoli zedinila v enotni interpretaciji. Zato sonata niti kot umetnina niti po izvedbi ni zapustila trajnega dojma.

Komorni trio gg. Šlajs (1. violina), Rupel (2. violina) in Jeraj (viola) so naštudirali Dvořaka vestno in minuciozno ter ga podali v celoti prečuteno in dovršeno. Viola je bila v nekoliko zategnjenem «Larghetto»-stavku mestoma prejaka, vendar je bilo soglasje tria domalega izravnano in tako komorno čisto, da ga smemo imenovati pri nas častno redkost. Kakor čujemo, snuje «Društvo učiteljev glasbe» tudi godalni kvartet, in če se pridruži navedenim trem umetnikom še enakovreden violončelist, bi dobili Slovenci odlično komorno enoto, kakršne si že dolgo želimo.

Dvořakov trio je bil kvalitativno i reproduktivno najintimnejša, a tudi najčastnejša točka koncerta.

Beethovnovi sonato, op. 30, posvečeno ruskemu carju Aleksandru I., ki je eno najtehtnejših del te vrste iz srednje dobe mojstrovega ustvarjanja (1802), sta izvajala g. Šlajs (violina) in gna. Švajgerjeva (klavir). Klasično podani «con trio» prvega stavka in «finale» sta bila stilno in interpretacijsko izvrstno pogojena, nežna, globoko občutena kantilena, ki tvori jedro drugega stavka, je zavedla izvajalca k prepočasnemu tempu, zato je bil «Adagio» premehak in sentimentalno razvlečen. V vzajemni in vseskozi iskreni skupni igri velja posebno omeniti gđc. Švajgerjevo, ki je absolvirala klavirski part, ki je dosti hvaležnejši in bogatejši od violinskega, z izredno umirjenostjo in tehnično fineso. Reči je treba, da je bil prvi komorni koncert mladega, a nad vse agilnega udruženja lep in nade poln začetek za nas prepomembnega glasbeno prosvetnega pokreta in obenem porok, da bo društvo vršilo svojo nalogo uspešno, kar i mi iskreno želimo.

Klavirski koncert Aleksandra Borovskega. — Na svoji umetniški turneji iz Pariza preko Srednje Evrope je priredil nam že od lanskega jesenskega koncerta dobro znani pianist A. Borovski dne 3. novembra v Ljubljani svoj drugi koncert, na katerega programu so bili zastopani Bach-Busoni, Rameau, Beethoven, Skrjabin in Liszt.

Aleksander Borovski, rojen v Rusiji (1889), je danes eden največjih svetovnih pianistov. Leta 1921. je pobegnil iz Rusije in biva stalno v Parizu, odkoder prireja vsakoletne koncertne turneje po Evropi ter Severni in Južni Ameriki.

Lanski kot letošnji koncertni program Borovskega kažeta, da mu ni do tehnično-virtuoznih kuriozitet, temveč da polaga vso važnost na slogu, arhitektoniki in vsebini adekvatno izvajanje skrbno izbranih kvalitet, ki naj učinkujejo kakor so, brez posebnega individualnega proizvajalčevega žiga. Najbližja sta mu seveda Bach in Beethoven, nato šele reformaterja Liszt in

Skrjabin, a vse te stilno kakor izrazno sicer tako značilne in vendar docela različne individualnosti diferencira Borovski tako pregnantno, nesamoljubno in veličastno preprosto, da ti je vsaka točka programa novo razodetje.

I. S. Bachov preludij in fuga v D za orgle v F. B. Busonijevi predelavi za klavir je ogromna baročna zgradba, pravi spomenik v Bachu vtelesenega občutja in znanja svoje dobe. Borovski je obvladal to komplicirano tematično lakturo, ki zahteva posebno za oktavne postope v levi roki, ki imitirajo orgelski pedal, virtuosno tehniko, lahkotno, organsko naraščajoče, pa vendar tako jasno in plastično, da je izpod njegovih prstov nevidno vstajala postopoma vsa silna arhitektura dela.

«Le rappel des oiseaux», kabinetni kos francoskega rokokoja, Rameaujevo delo, je bil v svoji lahkotni, pretežno vertikalni obdelavi (J. Ph. Rameau je pravi ustanovitelj harmonije) posrečen kontrast k Bachovi veličastni fugi.

V Beethovnovi *Appassionati* je Borovski v prvem stavku prepričevalno razvil antitezo obeh organskih motivov — «motiva usode» (Klopfmotiv) in «junakovega motiva», v «Andante» smo čuli pravi nežni «cantabile»-ton, končni ognjevit «Presto» pa je kar razgrel.

Drugi del programa je prinesel Skrjabinov «Impromptu», ki pa kaže več prisiljene originalnosti in umetnosti iskanja nego izraznosti, dočim je «Etuda» močna invencija in stilno izraz modernega pokreta, ki ga v ruski glasbi Skrjabin odvarja.

V Lisztovem «Sonetu Petrarke», ki je manj produkt spontane tvornosti, temveč več ali manj rafinirane refleksivnosti že v končnih Paganini-Lisztovih «Tema z varijacijami», «La Chasse» in «La campanella» je Borovski pokazal vse svoje veliko tehnično znanje in virtuosnost.

Koncert je bil isto kakor lanski velik glasben dogodek i za one, ki so željni glasbenega užitka, i za naš klavirski naraščaj. France Marolt.

I N O Z E M S K I P R E G L E D

Dostojevskij o dramatiziranju svojih romanov. Slovensko občinstvo je imelo priliko videti doslej že nekaj poskusov, upodobiti Dostojevskega romane na odru. Tako so nam predstavili moskovski Hudožestveniki z veliko umetnostjo «Brate Karamazove» in «Selo Stepančikovo», Narodno gledališče pa nam je dalo pod zavedno režijo pokojnega B. Putjate doslej dvojce ne neuspešnih takih poskusov, «Idiota» in «Stričkov sen». («Besov», ki so se v Rusiji pogosto igrali, pri nas še nismo videli.) Iz del samih, še bolj pa iz teh odrskih poskusov se vidi, kako silen dramatski oblikovatelj je tičal v Dostojevskem, najsi nam ni zapustil pisatelj sam nikakih dramskih del. V svoji mladosti je napisal nekaj «romantičnih» iger, pozneje, v Sibiriji, se je lotil komedije, ki jo je kesneje izpremenil v roman «Selo Stepančikovo» (baje persiflaža Gogoljeve verske izpreobrnitve). — Naslednje pismo, ki je bilo šele pred kratkim priobčeno in ki ga je reproduciral zanimivi nemški žurnal «Die literarische Welt», se nanaša najbrž na roman «Besov», ki je prav tedaj izhajal v «Ruskem Vestniku». Pismo slove: Petrograd, 20. januarja 1872. Milostljiva gospa kneginja Varvara Dmitrijevna! Vaše pismo od 6. decembra sem imel čast prejeti šele ta teden. Prvič je bil napačen naslov in razen tega sem se nahajal cel mesec v Moskvi, tako da je Vaše pismo ves ta čas čakalo náme na moji mizi v Petrogradu. — Zelo se Vam zahvaljujem za pozornost, ki ste jo posvetili mojemu romanu: jaz bom vedno cenil odkritosrčno sodbo, kakor je Vaša, poleg tega je Vaša

hvala jako laskava záme. Saj za take sodbe človek živi in piše, dočim je v našem literarnem svetu vse tako zelo konvencionalno, tako dvoumno in skrito in je zategadelj tako dolgočasno uradno, zlasti pohvale in laskave sodbe. — Kar se tiče Vaše namere, sestaviti dramo iz mojega romana, bi seveda popolnoma soglašal z Vami, tudi sem si postavil za pravilo, nikoli ne ovirati takih poskusov; vendar ne morem drugače, ko da Vam pripomnim, da se taki poskusi skoro vedno ne posrečijo, vsaj ne docela.

Neka tajna umetnosti je, po kateri epična oblika ne bo nikoli našla česa nji odgovarjajočega v dramatični. Jaz mislim celo, da so za različne umetnostne oblike tudi vrste odgovarjajočih pesniških misli, tako da se kaka misel ne dá nikdar izraziti v drugi, nji ne odgovarjajoči obliki.

Nekaj drugega bi bilo, če bi roman kolikor mogoče predelali in izpremenili, da bi obdržali od njega samo kako epizodo za predelavo v dramo, ali, uporabivši prvotno idejo, docela izpremenili sužet... Vendar Vas prosim, da mojih besed nikakor ne smatrate kot odsvetovanje. Ponavljam, da gledam jaz na Vaš namen z vso simpatijo in da je Vaša volja, brezpogojno dovršiti stvar, záme izredno laskava... Prosim ponovno oproščenja za svoj zakesneli odgovor, — vendar sem kriv, ne da bi me zadela kaka krivda. — Moj naslov je za vsak slučaj: Petrograd, Serpuhovskaja hiša št. 15. — Sprejmite, kneginja, zagotovilo mojega najglobljega česčenja. Vaš prevdani služabnik Fjodor Dostojevskij.

F. A.

Aleksej Tolstoj o sodobnem ruskem slovstvu. Znani pisatelj A. Tolstoj, čigar literarno delo bomo v tekočem letniku »Ljubljanskega Zvona« predstavlili svojim čitateljem, je objavil zanimiv članek o novi podobi v ruski literaturi. Iz tega članka povzemamo: Dostojevskega pero je ustvarilo Grušenko. Nje je bilo nekaj v vsaki ruski ženski, in bodisi da samo čisto majčkene kapljica. Tudi dandanes živi Grušenka — a ta je že druga. Pojde ta nova Grušenka z menoj v Sibirijo, v katorgo? In Razkolnikov — bi on dandanes ubil staro oderuhinjo? In Stavrogin — bi se obesil v svoji podstrešnici?

In vsi oni novi tipi, ki še nimajo imena v literaturi, ki so stali na plamenči grmadi revolucije in še zmerom s svojo mrtvaško roko trkajo na brez-pokojno okno pesnikovo, — vsi ti še čakajo svojega utelešenja. Jaz hočem spoznati tega novega človeka. Jaz hočem spoznati samega sebe.

Nekaj čudovitega je moč umetnosti, kadar kleše iz kaosa človeški obraz. Umetnost me povzdiguje, mi dviga glavo visoko do oblakov. Poln ponosa stopam po svoji deželi. —

Prazne besede so, če marsikdo trdi, da nedostaja moderni ruski beletristiki pomembnih talentov. Mladi ruski pripovedniki so neizmerno bolj talentirani in tehtni nego bodisi kdo izmed zapadno-evropskih ali amerikalanskih romanopiscev — teh žeparjev stare kulture, teh hvalilcev kriminalnega preiskavanja, teh norcev njih veličanstva valutnih špekulantov.

Ampak v modernih ruskih povestih ni še videti »človeka«. Jaz vidim lesketajoče se življenje, vidim vlak, ki pelje počasi mimo, slišim, kako tuli snežni vihar, vidim ljudi umirati, ljubiti, prepirati se, potovati preko ravnice, bojevatj se. Tu — roka, tam — oko, tam — trak kakšnega kosa obleke. Celega človeka pa ne vidim.

Sintetični akt se še ni izvršil.

Kdo je kriv temu? Po moji sodbi napačna metoda, staro podedovani, še izza časa Čehova in dekadentov izvirajoči strah pred veličastnim, umetnostno občutje, ki samo estetizira.

Jaz ne priznavam esteticizma niti tedaj, če se nam predstavlja v kakih bledih, brezspolnih junakih, niti tedaj, če se, preoblikovan od revolucijskega ognja, pretvori v konstruktivizem ali pa v ultrarafinirane, do genialnega opustošenja stopnjevane vprizoritve Meierholdove.

En teden boja zoper esteticizem! Esteticizem je lepi videz, ni lepota, ljubimkajoče uživanje, ne ljubezen, srdita kretnja, ni srd — esteticizem ima mrzlo kri v žilah. Statičen je. Kontemplativen je, a ne sodoživljajoč. On pravi: Evo me, tukaj sem jaz, tukaj je svet, ki se gledaje potapljam vanj. Nikoli pa ne bo dejal: Vsega se jaz razdam temu svetu, jaz sam sem ta svet.

Umetnost, ki estetizira, je razvedrilo. V nji se vedno znova dviga vprašanje, ali ima umetnost kak zmisel. Esteticizem ne daje odgovora na to.

Esteticizmu stavim jaz nasproti literaturo monumentalnega realizma. Naloga te literature je ustvarjati ljudi. Nje metoda — tvoriti tipe. Njen patos — vseljumska sreča, — izpopolnjevanje. Njena vera — človeška veličina. Njena pot — naravnost do najvišjega cilja: v strasti, v veličastnem naponu, ustvariti tip velikega človeka. Maupassant je mrtev, Viktor Hugo živi. Čehov je zbledel kakor akvarel, — Gogolj kipi kakor neusahljiv, vroč življenski vrelec.

Iz megle stoletij vstajajo nesmrtni tipi: tu je bojevnik-trgovec, večni blodni Odisej; tu je junak, ki je s ščitom zaprl pot v svojo domovino; tu je vodja legij, krotitelj sveta; tu — ljudski tribun; tu — patricij, ki izprazni pri simpoziju čašo strupa; tu — fanatik nove vere, svetnik v puščavi; tu — kruti in sanjavi križar; tu — vitez brez strahu in groze; tu — pošteni meščan in čitatelj biblije; tu — konkvistador, ki na poti za Eldoradom odkriva neznane dežele; tu — bosonogi Jakobinec z volčjim pogledom, rušilec prestolov; tu — brezskrbni sabljač, pustolovski huzar; romantik iz časov Sturm in Dranga z vihrajočim ogrinjalom; poslovni človek, «utemeljitelj» devetnajstega stoletja; teoretik pravičnosti, stalni gost ječ, rušitelj meščanskega sveta; krhki, visoko komplicirani, brezvoljni intelektualci... Tu je končno vojak, mobiliziran leta 1914., z medeno identitetno znamko...

Tu je zadnja meja. Odtod dalje gredo pota ruske in evropske literature narazen.

Junaka! Mi rabimo junaka naših dni! Heroičen roman.

Ne smemo se strašiti pred veličastnimi kretnjami in velikimi besedami. Življenje se zaganja z zaletom in govori prodirne, trde besede.

Ne smemo se strašiti pred okornimi opisovanji, ne pred dolžino, ne pred utrujajočimi karakteristikami: monumentalen realizem! Dajte, da postavimo Osso na Pelion!

Ruska umetnost mora biti jasna in prozorna kakor Puškinovi verzi. Vonj teles mora biti v nji in biti mora bistvenejša nego vsakdanje življenje. Bodi poštena, stvarna in polna velikega duha!

Njena arhitektonika bodi velikolepa, stroga in enostavna, kakor obok neba nad brezkraino stepto.

Zakaj mi, nomadje velikih časov, smo obljudili — kakor nekoč kvekerji — novo Ameriko. In literatura je eden izmed temeljnih kamenov naše nove hiše.

F. A.

NOVE KNJIGE

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

- Bevk France**, Smrt pred hišo. Roman. Gorica. Goriška Matica. 1925. 135 str.
- Boccaccio Giovanni**, Dekameron. I. knjiga. Prevedel dr. Andrej Budal. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1926. 272 str. Cena broš. 56, v platno vez. 72, v usnje vez. 100 Din.
- Bon Ton**. Knjiga o lepem vedenju, govorjenju in oblačenju v zasebnem in javnem življenju. Ljubljana. Tiskovna Zadruga. 1926. 280 str. Cena broš. 65, v celo platno vez. 80 Din.
- Carl Lukovič Alojzij**, Evfemija in drugi spisi. Priredil in uredil dr. Joža Lovrenčič. Gorica. Goriška Matica. 1925. 96 str.
- De Foe Daniel**, Robinson Crusoe. Za slovensko deco priredil Vladimir Levstik. Ilustriral R. Šubic. Ljubljana. Ig. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1925. 161 str. Cena broš. 28, vez. 32 Din.
- Dostojevski A. M.**, Zapiski iz mrtvega doma. Roman v dveh delih. Prevel Vladimir Levstik. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1925. I. del 260 str., II. del 212 str. Cena prvemu delu broš. 36, vez. 46 Din, drugemu delu broš. 30, vez. 40 Din. (Splošna knjižnica, zv. 59. in 60.)
- Golar Cvetko**, Bratje in sestre v Gospodu, sanje poletnega jutra. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1925. 156 str. Cena broš. 24, vez. 32 Din. (Splošna knjižnica, zv. 61.)
- Hamsun Knut**, Glad. Poslovenil Fran Albrecht. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1925. 240 str. Cena broš. 32, vez. 40 Din. (Splošna knjižnica, zv. 58.)
- Hearn Lafcadio**, Knjiga o Japonski. Izbrane črtice iz knjig «Kokoro» in «Kvaidan». Poslovenil Jan Baukardt. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1925. 148 str. Cena broš. 28, vez. 38 Din. (Iz dežele potresov. — Prosveti za zabavi, 11.)
- Hofman-Sever Sonja**, Zaspancek Razkodranček. Zlata knjižica za naše mladike. Ljubljana. «Naša Gruda», I. 1925. 23 str.
- Jaklič Fr.**, V greščinskem jarmu. Povest. Prevalje. Družba sv. Mohorja. 1925. 96 str. (Slovenske večernice, 78. zv.)
- Koledar Družbe sv. Cirila in Metoda** za navadno leto 1926. Ljubljana. Vodstvo Družbe sv. Cirila in Metoda. 1925. 108 str. + reklame.
- Koledar Družbe sv. Mohorja** za leto 1926. Prevalje. Družba sv. Mohorja. 1925. 160 str.
- Koledar Goriške Matice** za navadno leto 1926. Gorica. Goriška Matica. 1925. 120 str. + reklame.
- Meze J., S. D.**, Častitljivi Janez Bosco, apostol mladine. Gorica. Goriška Matica. 1925. 170 str.
- ***Mikijelj Marko**, Istorija hrišćanske književnosti. Apostolski muževi. Knjiga prva. Beograd. Geca Kon. 1926. VIII + 152 str.
- ***Miličić Sibe**, Borovi i masline. Beograd. Geca Kon. 1926. 116 str.
- Muzičar Jugoslavenski**, br. 10., 11., 12. Mesečnik za zaštitu muzičara u kraljevini SHS. Zagreb. «Savez muzičara u kraljevini SHS.» 1925. četvrtogodišnje 12 Din.
- Otroci stepe**. Narodopisna črtica o Kirgizih in Turkmencih. Priredil Ivan Bežnik. Gorica. Goriška Matica. 1925. 80 str.
- Rape Andrej**, Tisoč in ena noč. Zbirka pravljic z Jutrovega. II. zv. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1925. 323 str. Cena 50 Din.

Za doraščajočo mladino in odrasle
je izšel

BON TON

Knjiga o lepem vedenju, govorjenju in
oblačenju v javnem in zasebnem življenju

Knjiga obseza 280 strani ter je sestavljena po lastni izkušnji in po
najnovejših Bon tonih velikih narodov

Broširana velja 65 Din, v celo platno vezana 80 Din

Knjigo je izdala knjigarna Tiskovne zadruga
v Ljubljani, nasproti glavne pošte

LE ZA ODRASLE

so izšle v slovenskem prevodu svetovno znane novele

DEKAMERON

ki jih je spisal italijanski pisatelj Boccaccio. Dekameron
je knjiga ljubezni, knjiga žgoče satire na nemoralno
življenje duhovništva in menišтва, knjiga smešnih, a
čudovitih doživljajev iz meščanskih in plemiških krogov v
XIV. stoletju. Dekameron je okrašen s 33 ilustracijami

Za mladino je knjiga neprimerna

Broširan velja 56— Din, v celo platno
vezan 72— Din, luksuzna izdaja 100— Din

Izdala Knjigarna Tiskovne zadruga v Ljubljani

LJUBLJANSKI ZVON

V PRIHODNJEM LETU

Iz kaosa revolucionarnih povojnih dni se danes čimdalje jasneje in razločnejše izločajo trdni in solidni temelji, na katerih bo nekoč slovela kultura novega človeštva. Intenzivno sodelovanje pri izgradnji teh temeljev je notranji postulat vseh tvornih duhov, ki se zavedajo svoje odgovornosti in svojega poslanstva. Tudi slovenski-jugoslovanski človek se zaveda, da njegova in njegovega naroda kultura ne more biti neka izolirana neodgovorna provinca, temveč mora biti živ, oplojavč in oplojen drobec v živem občestvu evropskih in svetjskih kultur. «Ljubljanski Zvon» se zaveda svoje odgovornosti: ve, da so vprašanja in problemi sodobnih kultur njegovi lastni problemi in vprašanja; ve, da je njegova dolžnost stopiti s temi kulturami v kar najožji stik.

Zaveda pa se tudi, da je kultura vsakega naroda svojevrsten in poseben organizem, čigar korenine segajo v davnine, čigar srce utripuje v sodobnosti in ki z vejami svojih slutenj tiplje v bodočnost. Služeč kulturi svojega naroda, bo «Ljubljanski Zvon» tudi v bodoče v svojem literarno-umetniškem in esejističnem delu negoval predvsem pomembne sodobne težnje in stremjenja, ne more pa prekiniti s tradicijo, v kolikor je še živa in tvorna, kakor ne more zavračati bodočnost obetajočih poizkusov. Zavračal pa bo tudi v bodoče vsakršno nejasno in neplodno eksperimentiranje. Slej ko prej pa ostane bistvo njegovega programa: najširše svobodomje, ki ustvarja brez kakršnihkoli predsodkov.

Iz gradiva, ki je listu že došlo ali mu je objavljeno, omenimo samo nekaj poglobitvinih točk.

V leposlovnem delu se bo nadaljeval in zaključil **Vladimirja Levstika** roman iz vojnih dni «Hilarij Pernat», ki se v letošnjem letniku radi tehničnih neprilik ni utegnil dovršiti. Ta povest je že letos priklenila naše širok krog čitateljev. Njih zanimanje se bo v prihodnjih nadaljevanjih še stopnjevalo. Delo razodeva vse vrline avtorjevega peresa. Istotako pride prihodnje leto na vrsto **Joža Lovrenčiča** starorimski roman «Publius in Hispala», ki smo ga morali letos radi pomanjkanja prostora odložiti. Dejanje dela se vrši po drugi punski vojni, ko so v antični Rim jeli pronicati prvi azijski vplivi pomehkuženosti in razvrata. Ljudstvo se vdaja mističnemu kultu Duha zemlje, ženske se boré za neke svoje pravice. Tako razmere tedanjega Rima v mnogočem spominjajo na današnji čas. Jedro je izraženo v geslu: *salus rei publicae suprema lex* — to je: če se v narodu pojavijo kalí bolezni, ni samo dolžnost posameznikov, marveč predvsem gosposke, da jih odstrani in izleči. Tudi ta roman, ki je pisan v klasično-jedrnatem slogu in odpira nekaj nazornih perspektiv v vrenje in trenje tedanjega Rima, bo dostopen najširšemu občinstvu.

Poleg tega bo gojil list v prihodnjem letu v večji meri krajšo novelo in črtico. V ta namen so izročili uredništvu svoje prispevke že številni

književniki: **France Bevk** («Nenavadni obisk»), **Juš Kozak**, **Ferdo Kozak** («Skrivnost naše hiše»), **Cvetko Golar**, **Anton Novačan**, **Ivan Zorec** i. dr., med mlajšimi: **Miran Jarc** («Partija šaha»), **Slavko Grum** (zanimivi dramski prizor «Upornik»), **Tone Seliškar**, **B. Krefť**; ter med najmlajšimi: **Anton Ocvirk** («Gospod Izidor»).

V pesniškem delu ostanejo listu zvesti vsi dosedanji sotrudniki, priobčijo pa se prispevki tudi nekaterih mlajših pesnikov in pesnic. Razen tega objavi list nekaj poslednjih pesmi iz Aškerčeve zapuščine.

Pod naslovom «**Iz svetovne književnosti**» se bodo priobčevali krajši značilni sestavki iz del pomembnih sodobnih umetnikov besede tujih narodov. Takoj prvi zvezek predstavi slovenskemu občinstvu največjega modernega francoskega romanopisca M. Prousta; temu sledi Anglež Conrad, nato Španec Jarnez in drugi.

Esejistični del bo pester in aktualen. Največjo pažnjo bo uredništvo posvečalo sodobnim domačim literarnim in umetniškim vprašanjem. Tu bodo zastopani: odlični esejist **Janka Lavrin**, ki piše danes v angleškem jeziku in čigar dela se prevajajo v japonščino, je izročil uredništvu originalno razpravo: «O psihologiji evropskega romantizma», razen tega priobči nekaj portretov iz svetovne književnosti (I. Cankar, Baudelaire, Whitman itd.); **Oton Župančič** (o gledališču in kritiki); **A. Lajovic**, **Joža Glonar**, **J. Kelemina**, **F. Bradač**; **Franjo Čibej** priobči esej o «Psihologiji Cankarjevega umetniškega ustvarjanja», **Karel Dobida** piše o reviji evropske upodabljaljoče umetnosti na razstavi v Benetkah, **Josip Vidmar** bo poročal o sodobnem francoskem gledališču; o sodobni francoski književnosti bosta končno poročala tudi **A. Debeljak** in **P. Karlin**. Poleg navedenega bo list redno prinašal tudi krajše esejistične pregledne preko sodobne srbsko-hrvatske in bolgarske književnosti in umetnosti. Niz esejev namerava uredništvo končno posvetiti modernemu angleškemu slovstvu, kritiki in gledališču, ki je danes med Slovenci malo znano. V to svrhu je uredništvo pridobilo znanega angleškega publicista in kritika, prof. W. H. Hindlea.

Smer lista je tedaj jasno opredeljena: kulturno slovenstvo — v najožjem kontaktu s kulturami drugih jugoslovanskih narodov — s sodelovanjem sodobne kulturne Evrope.

Da bo uredništvo moglo izvrševati to svojo nalogo, je v veliki meri odvisno od občinstva. Zato vabimo vse dosedanje naročnike, da ostanejo listu zvesti i v bodoče, prosimo pa tudi druge, vse, ki umejo ceniti pomen lepe knjige, da stopijo v naš krog!

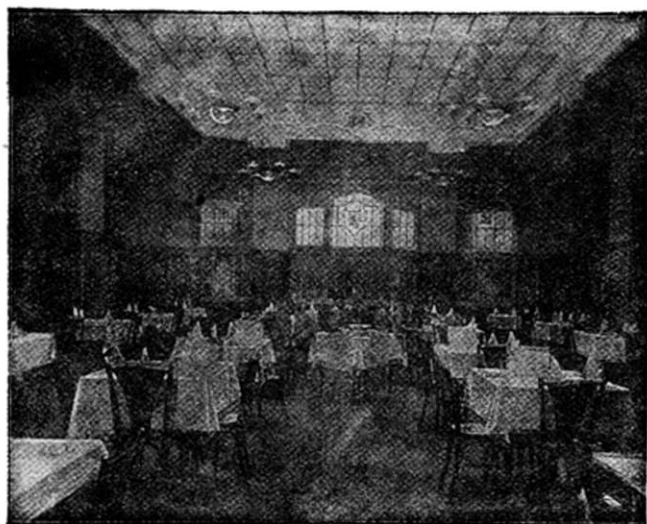
«**Ljubljanski Zvon**» bo izhajal točno prvi teden vsakega meseca. Naročnina znaša: za celo leto 120, za pol leta 60, za četrt leta 30 Din; za inozemstvo 150 Din. Naroča se pri Tiskovni zadrugi v Ljubljani, Prešernova ulica št. 54.

V Ljubljani, meseca decembra 1926.

Uredništvo in upravništvo
„Ljubljanskega Zvona“.

Restavracija / «DVOR» / v Ljubljani

/
Vsak
dan
sveže
morske
ribe
/

Nacijo-
nalna in
inozemski
vsako-
vrstna
vina /
Speci-
jaliteta
„Kraški
teran“

BOGDAN PUFOVAC

Stare letnike

„**LJUBLJANSKEGA ZVONA**“
(1881. do 1925.)

v nekaj izvodih odda
upravništvo „Ljubljanskega Zvona“
v Ljubljani, Prešernova ulica šte. 54.